Konstantin Simonov

ANAYURDUN DUMANI

GK

Gençliğin Klasikleri Serisi

ANAYURDUN DUMANI

Konstantin Simonov

GENDAŞ KÜLTÜR

Anayurdun Dumanı

Konstantin Simonov

GENDAS KÜLTÜR

Anayurdun Dumanı
Gençliğin Klasikleri

© Gendaş A.Ş.

Tanıtım amaçlı kısa alıntılar dışında yayıncının
yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

ISBN 975-308-035-2

Kapak, İç Baskı ve Cilt
Kaya Matbaacılık (0212-656 62 20)

GENDAŞ A.Ş.
Çatalçeşme Sk. No: 19 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 512 33 86 - 512 94 67 (Pbx) Faks: 520 82 12

Konstantin Simonov

ANAYURDUN DUMANI

Çeviren
Mehmet Özgül

GENDAŞ KÜLTÜR

BÖLÜM 1

1941'de savaşa katılan, üç yıl çarpıştıktan sonra üç yıl da yurt dışı görevinde kalan Piyotr Semyonoviç Basargin 1947'nin soğuk bir mart günü bu görevinden ülkesine izinli dönüyordu.

Saat 11 sularıydı. Moskova ile Smolensk arasındaki Puhovo ilçesine daha bir saatlik yol vardı. Basargin eşyalarını toplamış, valizlerini kilitlemiş; üstündeki takım giysisini, paltosunu, şapkasını güzelce fırçalamış; Puhovo'da inmek için bütün hazırlığını tamamlamıştı. Şimdi de aynanın karşısına geçip ıslak saçlarını son kez tararken aynadaki görüntüsünü dikkatle süzüyordu. Sarsıntılı vagonun donuk aynasında otuz yaşlarında şık giyimli, düzgün traşlı bir adam vardı. Gür saçların çevrelediği zayıf yüzü kumral saçlarından ve ışıl ışıl yanan gök mavisi gözlerinden dolayı daha bir güneş yanığı görünüyor; gözlerini ikide bir kısma alışkanlığı ise yüzüne alaycı, hatta küstah bir görünüm veriyordu. Basargin'in ilk anda bıraktığı bu derli toplu izlenimi bozan başka bir ayrıntı da özenle kesilmesine, uzun uzun taranmasına karşın gene de dimdik duran, başının yanından fırlamış bir tutam saçtı. Karısı Katya ona, bu direngen saçların, kendini başkalarının yanında ne denli tutarsa tutsun gene de engel olamadığı inatçılığının simgesi olduğunu söylerdi. Bu sözlerde bir gerçek payı olmalıydı.

Karısını anımsayan Basargin, gözlüğünün bıraktığı gözlerinden kulaklarına doğru koyu, ince bir çizgi hâlinde uzanan iz boyunca şakaklarını parmaklarıyla sertçe, karısına duyduğu özlemin sıkıntısıyla birkaç kez ovdu. Gözlük takalı iki yıl olmuştu. Basargin gözlüğü okumadan okumaya kullanırdı, fakat o denli çok okurdu ki çerçevenin bıraktığı iz neredeyse yüzünde iyice yer etmişti.

Yeniden, karısının hoşuna gitme isteği, evine yaklaştıkça depreşiyordu.

Gözlerini kapadı, Katya'yı nasıl öpeceğini düşündü. Bunu yapar yapmaz üç yıl önce ayrılırlarken karısının yüzünün aldığı duruş gözlerinin önüne geldi. Karısının yüzü çeşitli görüntüleriyle hatırına gelirdi onu düşündüğü zamanlar: Sıkıntılı, gülümseyen, üzgün, tasalı, sevecen... Fakat en çok, o ayrılış ânındaki duruşu sevimli görünürdü.

1944 yılının mayıs ayında Baserabya'daki Beltsi havaalanında ayrılmışlardı birbirlerinden. "Willis" marka bir cipe bindirip cepheden getirmişti karısını. Doğuma iki ayı kalmakla birlikte gebeliği gözle hemen anlaşılmıyordu. O yüzden, vaktinden önce cephe gerisine gönderiyor diye Basargin'e hayli içerlemişti.

Cipin önünde, sürücüyle onun arasında otururken yol boyunca susmuştu Katya. Ancak bir dönemeçte araç savrulup da Basargin karısını sıkıştırmamak için yana çekilince az kaldı dışarı fırlıyordu. İşte o sırada Katya bir çığlık atarak onun boynuna sarılmış, ama hemen sonra kollarını çözerek hava alanına gelene dek suskun oturmuştu.

Alana geldikten sonra uçak kalkana değin sorulanlara hep kısa yanıtlar vermiş, önüne eğdiği başını bir an olsun kaldırıp bakmamıştı.

Motorlar çalışmaya başlamıştı. Basargin valizini uçağa bırak-

tıktan sonra geriye döndü. Katya aynı kayıtsız bakışlarla merdivenlerin dibinde dikiliyor, başını kaldırmamakta direniyordu.

- Kalkıyoruz! diye seslendi uçak makinisti.

İşte o zaman Katya başını kaldırdı, Basargin'in boynuna sarıldı, sonra aralarında bir kol boyu uzaklık bırakarak, sanki onu geriden bir daha seyretmek istercesine yüzüne uzun uzun baktı.

Karısının bakışları altında ezilen Basargin de onu tutup kendine çekmeye kalkmaksızın yüzündeki hüznü, ayrılık kokusunu sindire sindire içine akıttı. O anda diz üstü çökmeyi, karısının dizlerini kucaklayarak mantosunun toza bulanmış eteğini öpmeyi öylesine istiyordu ki!...

Tozdan koyulaşmış yüzünde Katya'nın gözleri daha bir iri ve kıpırtısız görünüyordu; asker gömleğinin yakası, zayıflamaktan incelmiş boynunu, boynundaki küçük şarapnel yarası izini genişçe sarmıştı...

Pervanelerden biri son hızla dönmeye başladığında Katya'nın saç tokaları fırladı, rüzgârdan saçları uçuşarak havaya kalktı. Fakat Katya bunlara aldırmaksızın, gözleri kocasının yüzüne çakılı, duruyordu.

İşte Katya, Basargin'in gözlerinde böyle canlanıyordu hep: Dudakları kısılmış, bakışları kıpırtısız, saçları havada uçuşuyor...

Tren, rayların kenetlerine çarptıkça sarsılıyordu. Vagon koridorunda iki kez tur attıktan sonra Basargin kompartımana döndü, pencerenin önündeki koltuğuna oturdu.

Hava soğuktu. Köhne vagonun bir ucundan girip öbür ucundan çıkan kış rüzgârı bitişiğinde oturan karıkocayı çok üşütmüş olmalı ki; kadın, ne diye daha kalabalık olan üçüncü mevkiye binmediler diye sabırsızlanıyordu durmadan.

Basargin pencerenin önünden hızla geçip giden, beyazlara bürünmüş kırlara bakıyor, yaşamını yeni baştan gözden geçiriyordu.

Otuz dört yıl önce bu yörede, Smolensk ilinde dünyaya gelmiş; bir sürü yer gezip tozduktan sonra yaşam onu gene aynı noktaya getirmişti.

Annesini de karısından daha uzun bir süre, tam altı yıldır görmüyordu.

Mektuplardan öğrendiğine göre Smolensk'te oturdukları ev savaşta yanmıştı; partizanlara katılan annesi şimdi Puhovo'da, Basargin'in ablası Yelena'nın yanında oturuyor. Grigori Faddeyiç Kondraşov 1943'e dek savaşmış, o tarihte evine dönerek savaştan önceki yapım işlerinin başına geçmişti. Basargin'in kardeşi Şurka ise savaştan bir kolunu yitirmiş sakat bir adam olarak döndükten sonra Basargin'in savaştan önce öğretmenlik yaptığı, Smolensk'teki yüksek okula girmişti. Her ailede olduğu gibi onların ailesinde de yeri doldurulamayacak yitikler vardı. Vasya dayısı Moskova gönüllü birlikleri arasında ölmüş, enişte-si Grigori Faddeyiç'in ilk evliliğinden olan oğlu Anatoli savaşın sonlarına doğru yaşamdan ayrılmıştı. Hava kuvvetlerinde görev yapan Anatoli'ye "Sovyetler Birliği Kahramanı" nişanı vermişlerdi öldükten sonra.

Basargin'in akrabaları hakkında bildikleri bu kadardı işte.

Dünyanın çeşitli bölgelerinde görev yaparken karısından aldığı on kadar mektuptan onun hakkında daha çok şey biliyordu. Katya şimdi Basargin'in annesiyle birlikte yaşıyordu, doğumdan sora demiryolları hastahanesinde ameliyat hemşiresi olarak çalışmaya başlamıştı. Kısa kısa, tuhaf mektuplar yazardı Basargin'e, ağlamaktan kendini zor tutan birinin yüzünü anımsatırdı bu mektuplar insana.

Katya'nın kendisini çok sevdiğini, onsuz yaşamaya dayanamadığı için böyle mektuplar yazdığını düşünürdü Basargin. Mektubu okuyunca karısının ayrılış ânındaki yüzü gözünün önüne gelir, mektubun havası ile karısının durgun yüzü arasında yakın bir ilişki kurardı. Mektupların sonu çoğunlukla şöyle biterdi: "Esen kal. Grişa ile birlikte seni kucaklar, öperiz." İşte bu satırlara deli olurdu Basargin. Arkasında neler olup bittiğini ondan gizleyen, aşılması zor bir duvar gibi dikilirdi bu satırlar önünde.

Savaş bittikten sonra aradan neredeyse iki yıl geçmişti, oysa Basargin evine ancak şimdi dönebiliyordu. Katya'nın cephe gerisine gitmesinden sonra Basargin'in başına öyle işler açılınışı ki, hiç beklemediği biçimde tüm yaşamı allak bullak olmuştu.

Bir gece yarısı sıcaktan bunalmış olarak, -eski mermi çukurları, top arabalarının açtığı yeni teker izleri de dahil olmak üzere- bütün kırları örten çayırların arasında uzanmış yatarken alçalan bir uçağın gürültüsü duyulmuş; ardından dev bir kürekle kayaları kürüyorlarmış gibi, kulakları sağır eden bir gıcırtı kopmuştu.

İtalya ile Poltava arasında sürekli seferler yapan Amerikan bombardıman uçaklarından birinin mısır tarlasına zorunlu inişe geçtiği anlaşıldı az sonra. Uçağın indiği mısır tarlası Basargin'in komutasındaki tanksavar topçu taburu mevzilerinden beş yüz metre ilerdeydi.

İşte her şey bununla başladı. Uçak mürettebatını taburunda misafir eden Basargin'in bütün kolorduda İngilizce'yi en iyi bilen bir subay olduğu anlaşıldı kısa süre sonra, bunun üzerine Amerikalıları cephe komutanlığı karargâhına götürme görevi ona verildi. Olay bununla son bulunca Basargin de bir süre sonra olanları unuttu. Fakat İngilizce'yi iyi bilen topçu binbaşısının

adını birileri hiç unutmadı. Cephe komutanlığı personel başkanlığında subayların sicilleri incelenirken yüksek okulu bitiren -Leningrad teknik üniversitesini bitirmişti- İyi İngilizce, biraz da Fransızca bilen Binbaşı Basargin'in adı da listeye alındı. Sonra bu liste daktilo edildi, komutanlara sunulmak üzere arz dosyalarına konuldu. Liste komutanlarca sırayla onaylandı. O sırada bağlaşıklar (müttefikler) Marsilya'dan çıkarma yapıyorlardı. En yetkili komutan, Basargin'in en başta önerildiği yazıyı imzalayarak onun, savaş tutsaklarını teslim alma kurulunda görevlendirilmesini onayladı.

1944 yılının eylül ayında İran, Mısır, Cezayir, Akdeniz üzerinden üç gün üç gece uçan Binbaşı Basargin, dördüncü günün akşamı Marsilya yakınlarında otlarla kaplı büyük bir hava alanına indi.

Yere indiği zaman yorgunluktan çok, izlenimlerin bolluğundan başı dönüyordu. Hava sıcak, son derece de durgundu. Bir böcek ya da arı, başının çevresinde döndü döndü; sonra otların arasına düştü. Tablolardaki gibi mavi, kıpırtısız, gözleri rahatsız edici bir gökyüzü yükseliyordu tepesinde. Basargin şapkasını çıkardı, ters yüz ederek muşambasını mendiliyle bezgin bezgin sildi.

O anda tümeni Ploeşti yakınlarında bir yerde çarpışıyordu. Eğer akşam üzeri çarpışmalara ara verilmişse karargâh komutanı saat 20.00'de kolorduya durum raporu verirdi. Aslında bunların hiçbirinin şimdi onunla bir ilgisi kalmamıştı. Yepyeni şapkasının muşambasını bir daha sildi; cakayla, parlayan siperine küçük görürcesine bir fiske vurdu; şapkayı başına geçirdi. Eski cephe yaşamı artık gerilerde kalmıştı. Şimdi onu değişik bir yaşam; henüz tam olarak anlamadığı, sonunda neler getireceği bilinmeyen başka bir yaşam bekliyordu.

Basargin bunları düşünürken, otlar arasında bata-çıka koşan bir köpek gibi, üstü açık bir aracın hava alanında ona doğru geldiğini gördü. Aracın direksiyonunda onunki gibi yepyeni bir şapka giymiş, üniformasının sırmaları parlayan bir Sovyet subayı vardı. Adam arabayı tek eliyle kullanırken öbür eliyle de işaretler yaparak ona bir şeyler anlatmaya çalışıyordu.

Yeni yaşamının başlangıcı belleğinde hep böyle kaldı: Göz kamaştırıcı bir gökyüzü, yeşil-sarı otlarla kaplı hava alanı ve otlar arasında zıplayıp duran siyah, ufacık bir araba...

Aslında Fransız hava alanındaki bu ilk dakikaların hiç de ilgi çekici bir yanı yoktu; bellekte kalmasının nedeni ise ilk izlenim oluşu, bir de ondan sonraki yılların anı yumağının başlangıcını oluşturmasıydı. Bir yumak ipi çözmek için nasıl önce ipin ucunu bulup çekmek gerekiyorsa, anıları birbiriyle karıştırmamak için de o noktadan başlamak gerekiyordu. Gerçekten de binlerce kilometrelik anılar dizisi savaş zamanının kargaşası içerisinde bir yumağa gelişigüzel sarılıvermişti. Fransa'nın beyaz yolları, Almanya'nın kurşun rengi asfaltları, Hollanda'nın koyu kanalları, Atlantik Okyanusu'nun beyaz köpüklü yeşil dalgaları, Amerika'nın cetvelle çizilmiş gibi düzgün otoyolları anılarının dizildiği binlerce kilometrelik iplerdi sanki. Basargin kimi zaman düşünürdü de, anıların cirit attığı bir trafik sıkışıklığı içinde tıkanıp kalan bir yol kavşağına benzetirdi belleğini...

Savaşın son bulması üzerine Basargin üniformasını soyunup yurduna döneceği yerde Washington'a giderek Sovyet satın alma komisyonuna katıldı. Bunun için bir kaç neden bir araya gelmişti: Yabancı dili gerçekten iyi bilmesi, yurtdışı görevde deneyiminin oluşu, en önemlisi de askerlikten önceki mesleği... Savaştan önce metal teknolojisi üzerine ders vermişti. Çekme demir ve metal ürünleri alımıyla ilgili bir görevlinin Washing-

ton'dan ayrılması üzerine yerine hemen onu gönderdiler.

Basargin, çevresinde olup bitenleri kabul etmeyişini at gözlüğü takınarak dış dünyayı görmeyi,tanımayı yasaklayan insanlardan değildi.

At gözlüğünü hayvanlara sağını- solunu görmesin, yabancı şeylerden ürkmesin diye takarlar. Basargin gönüllü olarak at gözlüğü takanları kısmen korkak, kısmen de zihin tembeli sayardı. Kendisine yakın şeyleri tartışmasız övmek, kendine yabancı şeyleri de tartışmasız yermek, Basargin'in düşüncesine göre, insanın düşüncesini göstermez, tam tersine güçsüzlüğünü kanıtlardı. Böyleleri, yabancı bir çevreye girince kendilerinin de üstün yanlarının olduğunu unutarak; sözün gelişi Amerikan oto yollarının, hava soğutmalı sinemalarının iyi şeyler olduğunu, ne yazık ki henüz kendi yurtlarında bunların bulunmadığını açıkça söylemeye yanaşmazlardı. Kendi yurtlarıyla ilgili her şeyi övdükleri için onlara inanan pek çıkmazdı. O yüzden çoğunlukla susmayı ya da tartışmaya girmemeyi yeğlerlerdi. Eğer tartışmaya girmişlerse konuşmalarının yönü şaka yollu da olsa Rus hamamını, havyarını, bazlamasını, votkasını övmeye doğru giderdi.

İşte Basargin'i deli eden de buydu. Oysa bu adamlar aslında yurtlarını yalnız böyle şeylerden dolayı sevmezler, yurtları konusunda söylediklerinden yüz kat fazlasını bilirlerdi. Başkalarının üstünlüklerini aptalca üstün görmezlikten gelmek, Ruslarla ilgili saçma sapan şeyleri üstünlük olarak ileri sürmek Basargin'in gözünde aşağılık bir tavırdı.

Bir gün elçilikteki Ekim Devrimi onuruna düzenlenen resmi kabulden sonra Nikolayev'le bu yüzden kavgaya tutuştu. Nikolayev de onun gibi savaşın bitiminde askerlikten ayrılmış, satın alma kurulunda görevli bir binbaşıydı.

Gece kaldıkları yere dönünce bir yandan makine gibi soyunuyorlar, bir yandan da kıran kırana tartışıyorlardı.

Basargin ayakkabılarının bağını öfkeyle çözerek:

- Sosyalist bir ülke için övünülecek iki şey buldun en sonunda! Rus hamamı ile bazlamamızdan başka övünülecek şeyimiz yok muydu? diye bağırdı.

- Savaştan önce Hitler'in konuğu olduğunu söyleyen o sıkılmaz çelik kralına başka neyimizi gösterebilirdim ki? Yoksa komünist partisinin tarihini mi anlatsaydım?

- Orasını bilmem! Bildiğim tek şey var; insan aslında neyse öyle görünmeli.

-Nikolayev gömleğini başından sıyırıp çıkarırken;

-Bizim bazlamalardan söz edince adamın ağzının suyu aktı ama. Herifin suratını görmeliydin! dedi.

Basargin ayakkabısını karyolasının altına öyle bir hınçla fırlattı ki, ertesi sabah onu oradan çıkarmak için karın üstü sürünmesi gerekecekti.

-Ya, demek öyle?Adamın ağzının suyu akmış!Hamamı ile bazlamasından başka bir şeyi bulunmayan Sovyetler Birliği'nin bu herifleri biraz olsun ırgalayacağını sanıyor musun?

-Çattık belaya! Rahat bırak da uyuyalım artık.

Nikolayev böyle diyerek yorganın altına girdi.

-Bırakmayacağım işte!

Basargin'in hırçınlığı karşısında Nikolayev yorganın altından bezgin bir tavırla şu cevabı verdi:

- Arkadaş, sen ne diyorsun? Öfkeli bir boğa gibi üstüme üstüme gelen Mr. Stanley'e bir de kırmızı mendil mi sallasaydım?

- Hayır, kırmızı mendil değil kızıl bayrak sallayacaksın! Ne yazık ki o da cepte taşınmaz.

Nikolayev bir süre sustuktan sonra:

- Seninle anlaşmak güç...Sana bir şey söyleyeyim mi? Eğer ilişkilerinde siyaset yapmazsan burada insanlarla zor konuşursun. Ama sende siyaset yapmak nerede? dedi.

Bu söz Basargin'e çok dokunmuştu.

- O dediğin şey bende fazlasıyla var! Fakat her önüne gelenle kucak kucağa votka içmekse siyaset, ben onda yokum arkadaş!

- Ne var ki adamlar böyle davrananlara saygı duyuyorlar.

- Eğer bardak bardak votka içebildiğim, sonra da beni aptal yerine koyabildikleri için saygı göreceksem öyle saygı eksik olsun.

- Ne yaparsın ki kimi durumlarda böylesi daha yararlı oluyor.

- Hayır, her zaman yararlıdır. Kusura bakma ama bugün gözüme diken gibi batıyorsun. Salak bezirgân rolü oynadığın yeter!

- Peki, nasıl davranmamı önerirsin? Herkesle içimden geldiği gibi mi konuşayım?

- Sana bir şey önerecek değilim. Bütün istediğim, seninle ya da benimle biri konuşurken, karşımızdaki adam Sovyetler Birliği yurttaşı olduğumuzu; Rus hamamından, havyarından değil, başka bir şeyden gurur duyduğumuzu anlasın yeter. Hiç olmazsa hamamımızla, havyarımızla ilk sırada gurur duymayalım!

Nikolayev sesini çıkarmadı. Gözlerini tavana dikmiş bakıyor, sırtındaki çizgili Amerikan pijamasının yaka ucunu iki parmağıyla sert sert kıvırıp duruyordu.

Basargin arkadaşının kırıldığını düşündü. Kısa bir sessizlikten sonra:

- Vanya! diye seslendi.

Nikolayev karşılık vermedi, yattığı yerden gerindi, kıllı kol-

larını uzatarak karyolanın arkalığını kavradı. Arkalığı öyle sert çekti ki, demir karyola eklem yerlerinden çatırdadı. Nikolayev kalktı, ayaklarını yere sarkıtarak oturdu.

- Allah belasını versin! Artık dayanamayacağım! Yurda döneceğim! dedi alçak sesle.

Arkadaşının sesindeki derin sabırsızlığı sezen Basargin de karyolasında doğruldu.

- İkinci dilekçeyi verdim, dedi Nikolayev. İsterlerse beni karımın yanına, rahat bir yere vermesinler. Kuşka'ya, Kuril adalarına, hatta cehennemin dibine gönderseler gene giderim. Kendi yurttaşlarımın arasında yaşayayım da neresi olursa olsun. Bunların greyfurtları da, elmalı börekleri de yerin dibine batsın. Zenginleşince hepimizin her şeyi olur. Günde on iki saat çalışmaya dahi varım. Bana inanır mısın bilmem, ama buradan gidince Amerika'nın adını bile ağzıma almayacağım.

- Niçin inanmayacakmışım, inanırım, dedi Basargin. Ama şuradaki görev... yurt dışı görevi gerçekten hoşuna gitmiyor mu?

- Hayır, zerrece hoşlanmıyorum bu işten! Ne salaklık yapmışım da İngilizce'yi öğrenmişim! Sicilimde yabancı dil bildiğim belirtilmese savaşın sonuna dek cephede kalacaktım.

Nikolayev uyudu ya da uyur gibi yaptı. Oysa Basargin yatağında gözlerini kırpmadan yattı; o, ay ışığına boğulmuş gecede pırıl pırıl gözüken Kapitol'ün beyaz kubbesini pencereden uzun süre seyretti.

Nikolayev görevden ayrılmak için üst üste iki dilekçe vermekte kendi yönünden haklıydı. Yurda dönmesi onun için gerçekten daha iyi olacaktı.

Acaba Basargin'in sicilinde "İngilizce bilir" notu bulunmasından dolayı üzüldüğü zamanlar olmamış mıydı? İşin doğrusu

ilk zamanlar üzülmüştü, hem de çok üzülmüştü. Sanki üzüntüsü hiç geçmeyecek sanıyordu. Karısına, Rus doğasına, tanıdığı insanların yüzüne, Rus fırınına[1] duyduğu özlem bitecek gibi değildi. Amerika'da kalış süresi, hiç olmazsa izine ne zaman gönderilecekti?

İnsanlar arasındaki ilişkilerin başkalığına, daha doğrusu çıkar ilişkilerinin çokluğuna, "gereklidir" sözü yerine "kazançlıdır" sözünün geçerliliğine, meslektaşları arasında, "Haydi yoldaşlar, davranın!" sözünü kullanan tek kişinin bile çıkmayışına, önemli işler söz konusu olduğunda hak-hukuk düşünülmeyip her şeyden önce para kazanmaya bakılmasına kolay alışamamıştı.

Basargin'in alışamadığı başka bir şey de savaşta ölen insanlar, halkın çektiği acılar konuşulurken mal hesabı yapılır gibi davranılmasıydı. Tanksavar tabur komutanlığı yaptığı sırada birileri böyle bir şeyin varlığından söz etse buna kesinkes inanmazdı.

1945 yılı haziranında Nürnberg'de bir barda oturmuş, içkisini yudumluyordu. Hemen ilersinde ise iki yabancı gazeteci ile bir Sovyet subayının bulunmasından sıkılmaksızın Rusların resmen bildirdikleri yedi milyonluk insan kaybının doğru olup olmadığı konusunda tartışmaktaydılar. Adamların tartışmasından açıkça anlaşılan, bu rakamın küçültülmüş olduğu, daha doğrusu "Keşke küçültülmüş olsa!" diye düşünmeleriydi.

Gazetecilerden biri sevincini gizlemeye bile gerek görmeksizin:

- Eğer Rusların verdikleri rakam doğruysa yedi milyon da az değil, dedi.

---

(1) İçinde yemek pişirilen evi ısıtan, üzerinde yatılabilen, geleneksel ev içi ocağı (Ç.N.)

Basargin adamın suratına bir tokat indirmemek için kendini zor tuttu. Böyle bir şey yapmaya hakkı yoktu, ama hiç olmazsa susmamalıydı. Yüzü öfkeden sararmış bir hâlde taburesiyle birlikte geriye döndü; sözcüklere basa basa, İngilizce olarak:

- Önce siz bu yedi milyon kişiyi yitirmemizi beklediniz, ancak aradan iki yıl geçtikten sonra ikinci cepheyi açtınız. Şimdi de sizden tam yedi kat fazla kayıp verdiğimiz için barış görüşmelerinde caka satmaya çalışıyorsunuz. Ama azizim, bu numaranız sökmeyecek!

Ortalığa derin bir sessizlik çöktü. Durumun garipliğini sezen İngiliz subayı alttan aldı:

- Binbaşım, boş verin böyle şeylere! Biz içmemize bakalım. Kimden kaç kişi öldüğünü hesaplamak biz askerlerin işi değil.

Basargin sulandırılmış viskisinden bir yudum aldı. Öfkeden bütün saçları ayağa kalkmıştı.

- Dünkerk'te savaşarak ölen askerler dirilerek yeniden karşıma çıksa onlarla askerce konuşurdum, ama demin kulağıma çalınan sözlerden sonra sizinle konuşmak içimden gelmiyor. Kadehimi sağ kalan yurttaşlarınızın onuruna kaldırıyorum! Ben sizler gibi asker mezarlarının gazetede yazılanlardan çok olmasını dileyenlerden değilim! Sizin kendi askerleriniz için de olsa durum değişmez!

Basargin bir dikişte içkisini bitirdi, selam vererek kapıdan çıktı.

İstemeye istemeye tanık olduğu konuşmalardan biriydi bu. Her gün böyleleriyle karşı karşıya gelmekten bıkmıştı artık.

- Binden çok kentinizin yerle bir olduğu doğru mu?
- Doğru.
- Ya!... Hiç abartmıyorsunuz ya?
- Hayır.

- Yıkılan kentleri eski durumuna getirmeniz çok güç olacak.

Karşısındaki kişi yekpare çelik boru döşeyen bir kuruluşun temsilcisidir. Bu kuruluş Saratov-Moskova gaz borusu hattının birinci bölümünü döşeyip bitirmiştir. Siparişin ivedi yapılması yüzünden borulara ödenen para normalin üstündedir. Adam Basargin'den bitirilen işin arkasının gelip gelmeyeceğini öğrenmek ister, fakat iş durumu dolayısıyla bunu doğrudan doğruya soramadığından tiz bir ıslık çalarak baştaki sözlerine döner:

- Bin kent mi dediniz? Amma da çok yahu!

Basargin adamın sevinçten gevşeyen yüzüne bakarken yeni kurtardıkları Rostov'un yıkıntılarını; kışın ayazında kapısı, penceresi kırık evleri; ölü sessizliğine gömülmüş sokakları; ıssız sokakta tek başına kızak çeken bir adamı anımsar. Adam kızağın ipine omzuyla asılarak çekmektedir. Üstünde kontrplak kutulardan bozulup yapılmış bir çocuk tabutu bulunan kızak sağa-sola yalpalanmakta, bazen yan yatmaktadır. Kontrplak levhaların üstünde "Dukat sigaraları. Rostov na Donu" yazısı okunmaktadır.

Basargin'in daldığını görünce karşısındaki Amerikalı sorar:

- Niçin sustunuz?

Basargin adamın yüzüne bakar, öylece konuşmadan durur.

Amerika'dan ayrılmadan önce tanınmış bir gazeteciyle şöyle bir konuşma geçer aralarında. Konu tahıl üretimidir:

- Bu yıl yurdunuzda büyük bir tahıl kıtlığı varmış. Böylesi bir kıtlık elli yıldır görülmemiş, öyle mi?

Basargin gazetecinin dediklerini onaylar.

- İşittiğime göre ekmek dağıtımını karneye bağlamışlar. Bu yıl başınız çok ağrıyacak demektir.

Basargin gazetecinin yüz anlatımını izler. Adam cakalı bir tavırla, sıkılmadan, Rusya'da o yıl açlık olasılığından söz eder; bu

arada yüzünde insanlara acıdığını belirten en ufak bir kıpırtı yoktur.

Basargin böylesi bir gazeteciyle ilk kez karşılaşmamaktadır. Onun bir sadist ya da cani olmadığını, kadınları öldürüp çocukları çiğ çiğ yemediğini bilir. Tam tersine, aklı başında bir adamdır; kendisi de savaşa katılmış, üstelik Filipinler'de oğlunu yitirmiştir. Gene de Rusya'da açlık olasılığı bulunması büyük zevk vermektedir adama. Kim bilir, belki de tahıl kıtlığının, Ruslar'la barış görüşmeleri sırasında ellerine yeni bir koz vereceğine inanmaktadır.

- Tahıl açığınızın sizi güç durumda bırakacağı konusunda benimle aynı düşüncede misiniz? diye sürdürür konuşmasını.

- Evet, size katılıyorum. Fakat ben, halkımın acıları söz konusuyken gülerek konuşulmasından hoşlanmam.

- Yemin ederim, size öyle geldi.

Bu sefer Basargin zorla gülümsedi.

- Hayır, bana öyle gelmedi; siz sosyalizmi mercimek çorbası karşılığında satacağımızı sanıyorsunuz. Biz sosyalizmi hiçbir şey karşılığında satmayız, sosyalizmin pazarlığı olmaz.

O yılları anımsadıkça anlıyordu ki, acımasız bir irade eğitiminden geçmişti.

Ama herkes dayanamıyordu buna. Nikolayev gibiler çekinmeden yurda gönderilmelerini istiyorlar; kimileri ise kendi dertlerinden başka hiçbir şeyi, hiçbir kimseyi gözleri görmediği için ilk fırsatta dört duvar arasına kapanıp yurt dışı görev sürelerinin dolmasını dört gözle bekliyorlardı.

İlk günler Basargin bu çeşit hastalıkların her türlüsüne yakalandı. Sonra geçti hepsi; yerlerinde bir kırgınlık, buruk bir üzüntü kaldı. Fakat bunlarla birlikte zor dayanılır, düşmanca tavırlara karşı içinde gittikçe artan çetin bir dayanma gücü, bir

yaşama sevinci belirdi. Günlük çalışmasından, görüşmelerden, tartışmalardan büyük bir zevk almaya başladı. Gerektiğinde yurdunun kayıplarından, uğradıkları felaketlerden kendi paylarına yarar sağlamaya çalışan insanlarla kıyasıya kavgaya tutuşmaktan çekinmedi.

Satın alma işlemleri sırasında toptan alınacak malın fiyatını bir dolar bile kırdırsa bundan zevk alıyordu. Onun böyle ısrarla, kıran kırana, terbiye kurallarını hiçe sayarak pazarlık yaptığını görenler bir at cambazıyla alış veriş yaptıklarını sanırlardı.

Birisi, yaptıklarını başına kakmak için:

- Korkmayın, ülkeniz çok zengin, diyecek olsa:

- Orası öyle ama, ben yaratılıştan eli sıkı bir adamım. Pazarlık yapmaktan hoşlanıyorum, karşılığını veriyordu.

Oysa kuyruklu bir yalandı söylediği. Pazarlık etmekten hoşlanmadığı gibi, bir kez olsun bu yola başvurmamıştı özel yaşamında. Kendisi için yaptığı alış verişler arkadaşlarını gülmekten kırar geçirirdi. Çünkü neyi nereden alacağını bilmez, her seferinde üç kat fazla para öderdi.

Ama özel yaşamı başka, görevinin gereği başkaydı ona göre. Sovyet fabrikaları için araçlar, gereçler alırken kıran kırana pazarlık yapmasının nedeni; topçu subayı olarak bir baştan bir başa gezdiği ülkesinin güzelliklerini unutamaması, savaşta gözleri önünde yıkıntıya dönen bu güzelliklerin bir an önce onarılarak düzene konmasını istemesiydi. Elde kalması için çırpındığı her bir dolar, ülkenin onarılmasına kendisinin bir katkısı olacaktı. Çabaları karşısında ne kimseden bir teşekkür bekliyor, ne de destek istiyordu. Yapısı gereği başka türlü davranamazdı zaten; çünkü görevinde başkalarıyla boğaz boğaza didişmek günlük yaşantısında ona bir çeşit mutluluk veriyor, düşmanla savaşmak gereksinmesini gideriyordu.

Basargin'in son anıları Atlantik'i aştığı yolcu vapuruyla ilgiliydi.

New-York'un gece ışıkları artık gerilerde kalmıştı. Vapurun yük almasından sonra kirlenen geniş güvertede yolcular kaynaşıyor, o kargaşalıkta başkalarının valizlerini deviriyorlar, kendi eşyalarını bulduktan sonra da sessizce kamaralarına çekiliyorlardı.

Kargaşanın son bulmasını bekleyen Basargin bir köşede sigarasını tüttürmekteydi. O sırada kısa boylu, tıknaz bir Amerikalı tayfa yanına sokularak kendisini mi, yoksa sigarasını mı gösterdiği belli olmayan bir parmak işaretiyle:

- Russian[2] diye sordu.

Sorunun kendisine yöneltildiğini, elindeki Rus sigarasının ise yalnızca tanınmasına yardımcı olduğunu düşünen Basargin:

- Russian, karşılığını verdi.

Denizci "Good!"[3] dedikten sonra işçi, ceketinin üstteki iki düğmesini çözdü, elini iç cebine daldırdı.

Basargin "Ne olacak?" diye beklerken denizci başını yana eğmiş, durmadan cebini karıştırıyordu. Dazlaklaşmış başı ter damlalarıyla sıvalıydı; kırışıklarla kaplı, kalın boynu da ter içindeydi. Görünüşüyle, tavırlarıyla temiz hava almaya çıkmış bir ateşçi ya da makine dairesinden dışarı uğramış bir makiniste benziyordu.

İç cebinden kara kaplı, yıpranmış, küçük bir not defteri çıkaran tayfa defterin yapraklarını açtı; arasından kirlenmiş bir kart çıkararak bunu Basargin'in eline tutuşturdu.

Basargin gözlüğünü taktı, güvertenin donuk ışığında kartın arkasındaki Rusça yazıları sökebildi. Murmansk kan merkezi-

(2-3) İngilizce sözcükler: Russian: Rus; Good: İyi.

nin bir kartıydı bu. Kartta Bay R.B. Page'in 24 Eylül 1942'de 400 gram B grubu kan verdiği belirtiliyordu.

Denizci; Basargin'in yarı yarıya silinmiş yazıları okuyup bitirmesini sabırla bekledi. Sonra kartı aldı, karşısındakinin gözlerinin içine bakarak canlı bir sesle sordu:

- All right?[4]

- All right.

Kartı alan denizci bunu defterin arasına koydu, elini iç cebine yeniden daldırdı, defteri eski yerine özenle yerleştirdi, ceketinin düğmelerini ilikledi, elini Basargin'e uzatarak:

- By[5] dedi.

- By.

Denizci hızla geriye döndü, çok geçmeden vapurun dar koridorlarında gözden silindi.

Adamın arkasından bakakalan Basargin düşünüyordu da, eğer ona kan merkezinden verici kartı almış biri olarak iki yıl önce rastlasa bu davranışından dolayı çok etkilenir, birçok yerde bu olayı anlatırdı. Denizciden nasıl söz edeceğini gözlerinin önüne getiriyordu:

- Amerika mı? Ooo! Amerikalılar mükemmel insanlar! Bir keresinde bir Amerikalıya rastlamıştım...

Ama şimdi Mr. Page'in başkaları için etkileyici olabilecek davranışı karşısında tuhaf bir soğukluk duyuyordu. Son zamanlarda bütün duygusallığını yitirmiş gibiydi. Kan merkezinden verici kartı almış denizciyi anımsadıkça Amerikalıların mükemmel insanlar olduklarını söylemek içinden gelmiyordu. Başka bir dünyanın insanlarıydı sanki onlar, işinin gereği, P.B. Page gibilerine pek az rastlamıştı zaten.

(4-5) İngilizce sözcük: All right: Tamam, güzel, pekâlâ; Bye: Hoşça kal, güle güle.

Merdivenlerden inip kamarasına giderken makine dairesinin titreyen demir duvarının önünden geçti. İçerde, makinelerden birinin başında belki de iyi bir delikanlı olan; 148 milyon Amerikalıdan biri, P.B. Page duruyordu.

Vapur yolculuğunun ilk günü böyle bitmişti. Sonraki yedi gün ise farkına varmadan geçiverdi. Akşamın altısından gecenin ikisine kadar barda bir sürü insan toplanıyor, büyük bir sessizlik içinde içkilerini yudumluyorlardı. Geminin burnunda, üst güvertede Avrupa'ya okumaya giden Amerikalı öğrenciler toplanıyor, her kafadan bir ses çıkarak topluca şarkı söylüyorlardı. Kıçta ise yurtlarına dönen Fransızların karmakarışık şarkı sesleri yükseliyordu. Piyano eşliğinde iki kez danslı toplantı yapıldı. Bir ara, her ulustan yaşlı kadınların yanlarında gezdirdikleri köpeklerden biri denize düştü. Köpeğini kurtarmaları için kadın denize sandal indirmeleri için yalvardıysa da sandal indirmediler, köpeğe cankurtaran simidi attılar. Cankurtaran simidine tutunmasını beceremeyen köpek boğulmaktan kurtulamadı.

Cumartesi günü ayin yapıldı. Orta güvertede şezlonga uzanmış yatan Basargin'in önünden, çocukların yaptığı kâğıt uçurtmalara benzeyen kolalı beyaz başlıklar giymiş yirmi tane Katolik rahibesi geçti.

Basargin, savaştan önce okuduğu, Mayakovski'nin bir şiirini anımsadı. Orada da okyanus, vapur, birbirine benzeyen karalar giymiş rahibeler vardı.

Ne zaman yazılmıştı bu şiir? En azından yirmi yıl önce...

- "Azor adalarının geçip gittiği gibi geçer yaşam." diye mırıldandı kendi kendine. Kim söylemişti bunu? Herhalde Mayakovski'nin şiirindendi.

1945'te Azor adaları üzerinden Amerika'ya uçmuştu. Uçak adalarda bir buçuk saat kalmış, domuz sucuklu omlet ile kahve-

den oluşan kahvaltı vermişlerdi.

Ufukta, uzaktan ilk bakışta mayın tarayıcıya benzeyen iki gemi ilerliyordu yan yana. Mayın tarıyor olmalıydılar. Savaş bitmişti, ama gemiler hâlâ mayınlara tosluyordu.

Fransa kıyılarının uzaktan gözüktüğü pazar günü Basargin'in yanına tanımadığı bir adam yaklaştı ve onunla Rusça konuşmaya başladı:

- Adım Lipatov, İvan Afanasyeviç. Bağışlayın, Rus musunuz? Sovyetler Birliği'nden mi?

- Evet.

Basargin sırtını kenar korkuluğuna dayadı, onun ne diyeceğini beklercesine, ama fazla bir ilgi duymaksızın yabancının yüzüne baktı. Böyle karşılaşmalar genellikle, "Bilmem kimi tanıyor musunuz? Kendisi doktordur. 1915'te Moskova'da Bolşoy Bronny sokağında otururdu." gibisinden Rusya'da kalan akrabalarını sorup soruşturmayla biterdi.

Fakat Lipatov o cinsten sorular sormadı. Ancak, karşısındakinden çok kendisiyle konuşurcasına, tuhaf bir yüz anlatımıyla şunları söyledi:

- Ya? Demek Rus'sunuz!...

Sonra sustu, Basargin'in yüzünden meraklı bakışlarını indirmeksizin, gelip onun yanına, korkuluğa yaslandı.

Elli yaşlarında gösteren bu iri kıyım adamın üstünde giyilmekten yıpranmış güderi bir ceket, tüylü kadife bir pantolon vardı. Ayakkabıları iyice aşınmıştı. Uykusuzluktan kızarmış gibi görünen yorgun gözleri ile yüzüne mutsuz bir görünüş veren, durmaksızın hafif hafif kıpırdayan dudakları; sağlıklı yapısına, güneş yanığı tenine hiç gitmiyordu.

Bir dakika kadar konuşmaksızın dikildiler. En sonunda bakışlarını Basargin'in yüzünden denizin sularına kaydıran yaban-

cı hırıltılı, çatlak sesiyle:

- Sakın, yoksul biri olduğumu düşünmeyin, dedi. Çiftçiyim ben. Üstümdeki yıpranmış giysiler de çiftçilik alışkanlığı... Yola çıkarken hesabımdan para çektim, birkaç takım giysiyle yolculuk için gerekli her şeyi aldım. Akşama değiştiriyorum üstümü.

Basargin sesini çıkarmadı. Adamın bu dediklerine karşı ne söyleyebilirdi ki? Bunun üzerine Lipatov da sustu, yeniden denize bakmaya başladı. Ancak bir süre sonra şunları ekledi:

- Çiftçiyim demiştim. Bankada epeyce param var. Otuz bin dolar kadar. Savaş sırasında iyi kazandık.

Karşılık alamayınca yeniden sustu, bir dakika sonra aynı ses tonuyla şöyle dedi:

- Ama karımı yitirince yalnız kaldım.

- Ne zaman?

Lipatov yüzünü ona döndürdü.

- İki ay oluyor.

Kıpırdayan dudaklarıyla bir şeyler daha söylemek istediyse de sustu, bunun yerine cebinden mendilini çıkardı, mendili açmaksızın denizin sularıyla ıslanan yüzünü sildi.

Basargin adamın iri ellerine baktı. Açık havada çalışmaktan esmerleşmiş, çatlamış çiftçi elleriydi bunlar.

- Sizin orada, Rusya'da ne cins inekler yetiştiriliyor? diye sordu Lipatov ansızın.

- Bilmiyorum. Kentte yaşıyorum ben.

Basargin gerçekten bilmiyordu.

- On sekiz ineğim var şimdi. Sütümü Detroit'e arabamla kendim götürüyorum. Öteberi taşıdığımız bir arabam var. Nadya ile gecemizi gündüzümüze kattık, her işimizi kendimiz gördük. Adam tutmak pahalıya geldiği için kendimiz çalışmak zorundaydık. Neden öldüğünü bilmiyorum. Altı gün içinde gidiverdi.

Detroit'ten iki kez profesör getirdim. Rusya'da iyi doktorlar varmış, öyle mi?

- Evet, öyle.

- Okuduğum için biliyorum.

İleri doğru yekindi, oradan gitmek istiyormuş gibi üstüne başına çeki düzen verdi.

- Amerikan bara gitmek ister miydiniz?

- Hayır, istemiyorum.

- Benim de öyle niyetim yok, ama siz istersiniz, diye düşündüm. Dün Rusça konuştuğunuzu duydum da... Nadya öleli beri kimseyle Rusça konuştuğum yok. Sizinle birkaç laf edeyim, dedim.

- Konuşalım öyleyse.

Bunu soğuk bir sesle söyleyen Basargin söylediklerinden hemen pişman oldu. Lipatov'un dudakları seğirdi.

- Sakın aklınıza başka bir şey gelmesin. Sizden bütün istediğim birkaç laf etmek.

- Anlıyorum, diyen Basargin karşısındakinin yeniden giysilerinden, bankadaki otuz bin dolarından söz etmesini bekledi. Eskiden olsa birisinin, parasından laf açmasına kızar, en azından gülerdi. Ama kişinin bağımsızlığının bu ülkede parayla ölçüldüğünü kitaplardan değil, yaşayarak öğrendiği için insanların paralarından söz etmeleri artık onu şaşırtmıyor, kızdırmıyordu.

- İstanbul'da evlendim, dedi Lipatov iç çekerek. İstanbul'da rastladım Nadya'ya. Benim gibi oraya göçmen gelmişti.[6] Tam istediğim gibi, sade bir kızdı. Size yaşamımdan söz etmek istiyorum. Otuz bin doları olan bir adam için tuhaf kaçsa da sizden istediğim başka bir şey yok.

---

(6) Ekim Devrimi'nden sonra binlerce kişi, aile önce İstanbul'a gelmişler, sonra oradan değişik ülkelere dağılmışlardır. (Ç.N.)

Basargin öfkelenmeksizin, "Gene ne etti eyledi, otuz bin dolarını sokuşturdu." diye düşündü.

- Karadeniz'de bir gemide çarkçıydım. Fransızlar Odessa'da gemimize el koydular. Oradan İstanbul'a getirdiler bizi...

Lipatov böyle başladığı uzun yaşam öyküsünü düzensiz biçimde anlatıp bitirdi. Basargin bu adamı her anımsayışta ona karşı bir çeşit kırgınlık duymuştur. Kırgınlığın nedeni, durup dururken bütün yaşamını tanımadığı bir adama içini boşaltırcasına anlatıvermesi ya da sürdürdüğü yaşam tarzı olabilirdi. Bu öyle bir yaşamdı ki güzel otomobillerle, asansörlerle, buzdolaplarıyla, rahat evlerle dopdolu olduğu hâlde, insan bolluk içinde yüzdüğü hâlde gene de güvensizlik, tedirginlik duyuyordu.

Lipatov, karısıyla birlikte 1920'de Michigan eyaletine gelerek Detroit'ten 100 mil uzaklıktaki bir çiftlikte çalışmaya başlamıştı. Detroit kenti henüz yeni yeni gelişmeye başladığı, Michigan eyaletinde toprak öbür yerlere göre ucuz olduğu için biriktirdiği paralarla 1923'te küçük bir çiftlik edinmişlerdi. Ancak aradan üç yıl geçtikten sonra, yani 1926'da komşuları ilk kez kapılarını çalmıştı.

Lipatov bu olayı anlatırken Amerikan yaşamının katılığı, soğukluğu karşısında duyduğu gücenikliği belirtmeden edemedi. Ama Basargin o ülkede karşılaştığı insanları Lipatov gibi hiç de katı, soğuk bulmuyordu. Lipatov'un komşuları olsa olsa, bitişik çiftliğe yerleşen, kendileri gibi dolar biriktirmekden başka bir şey düşünmeyen Rus ailesine karşı ilgisiz davranmışlardı, hepsi o kadar.

- Üç yıl sonra kapınızı çalmaları da herhalde bir rastlantı sonucudur, dedi Basargin.

- Evet, tam söylediğiniz gibi olmuş. Niyetleri bize gelmek değilmiş.

Lipatov, Basargin'in sözlerinden kendisine acıdığı, Amerikalıları da kınadığı anlamını çıkarmıştı. Oysa Basargin'in sözlerinde öyle bir anlam yoktu. "Amerikalı komşuların aradan üç yıl geçtikten sonra değil, belki de hiç gelmeyebilirdi. Çünkü senin toplumla bütün bağlantın, para kazanmak için Detroit'e götürdüğün süt bidonlarıyla kurulmuş, bunun dışında hiçbir bağlantın kalmamış." diye düşünüyordu.

Eğer Basargin düşüncelerini Lipatov'a açıkça söylese beriki gücenerek konuşmayı keserdi. Onun için sustu, Lipatov da anlatmasını sürdürdü.

1929'a dek işleri tıkırında gitmiş, ama 1934'e değin süren ekonomik bunalım yüzünden sıkıntılı günler yaşamış. Zamanla her şey düzelmiş, 1941'de süt fiyatlarının birdenbire fırlaması sonucu beş yılda tam otuz bin dolar biriktirmiş bankada. Otuz bin doları tamamlayıp evine döndüğü gün karısı kendisini iyi hissetmediğini söylemeye başlamış.

Lipatov karısının rahatsızlığını birkaç sözcükle geçiştirdi. Dudaklarının kıpırtısı karısının ölümünden dolayı ne büyük acılar çektiğini apaçık ortaya koymakla birlikte; insan, gözlerini kapatıp onun yüzünü görmese, adamın ineklerinden, bidonlardan, süt fiyatlarından söz eder gibi günlük bir olayı anlattığını sanırdı. Bir de kullandığı sözcükler adamı ele veriyordu.

Ne tuhaf, Lipatov'un Rusça konuşması iki tür sözcükten oluşuyordu. Bunlardan bir bölümü ağzından kolaylıkla çıkan "ekmek, süt, geldim, gittim, para, yemek, komşu, ev..." cinsinden günlük kullanılan sözcüklerdi. Karısının ölümünden, gömülmesinden söz ederken kullandığı sözcükleri ise güçlükle, birtakım yanlışlar yaparak çıkarıyordu. "Öyle bir yalnızlığa gömüldüm ki, yüreğimi şuramdan söküp atasım geldi." diyebilmesi için bir sürü duraksaması, kekelemesi, doğru sözcük araması

gerekmişti. Sanki gençlik günlerinin anılarını anlatmaya çalışıyor sanırdınız.

Basargin, Lipatov ile karısının gecelerini gündüzlerine katıp para biriktirdikleri yıllar boyunca "ekmek, süt, geldim, para, yemek, komşu ev..."den başka söz kullanmadıklarını, gençlik yıllarının bütün duygularını unuttuklarını düşündü. Adam o yüzden gençlik günlerinin sözcüklerini unutmuş: içine düştüğü derin acıyı anlatırken geçmişin anılarında kalan şeyleri yeniden diriltmeye çalışmıştı.

Karısının ablasını bulmak için Lipatov şimdi Fransa'ya gidiyordu. Ondan sekiz yıldır mektup almamışlar, yirmi yıldır da görüşmemişlerdi. Kim bilir, kadıncağız çoktan ölmüştü belki de. Lipatov baldızının durumunu bilmediği için gidip arayacaktı. Bulursa bu yaşlı ve de yabancı kadını alıp Amerika'daki çiftliğine götürecekti. Aslında kâğıt üzerinde kalmış bir akrabalık, karısının ölümünden sonra onu toplumla, insanlarla bağlayacak tek bağ olarak gözüküyordu.

- Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz? Baldızım sağ mıdır? diye sordu Basargin'e.

Zavallı adam, bu sorunun yanıtı o anda yaşamının en önemli olayıydı.

- Peki, ya sizinle gelmek istemezse? dedi Basargin.

- Yook, ben onu kandırdım!

Lipatov'un sesinden büyük bir umutsuzluk okunuyordu. Umutsuzluğunun asıl kaynağı 100 millik yalnızlıkla kuşatılmış küçük çiftliği, karısını yitirmişliği, çocuksuz biri olarak yaşamda kimsesiz kalmışlığıydı. Ancak bu yalnızlık onu okyanusun ötesine, kumsalda bir kum tanesi arar gibi bir insanı aramaya itmişti.

- İşte, son mektubu burada. 1939'da Dijon'da otururken göndermişti bize. Ama şimdi bu adreste yok.

Lipatov böyle diyerek selüloit kâğıda sarılı, kare biçiminde bir yaprak kâğıt gösterdi. Selüloit sargı içindeki mektup çok eskiden kalma, sararmış bir antikaya benziyordu. Adamın onu elinde tutuşundan Basargin bunun baldızından gelen son mektup değil, yaşlı Rus'u insanlara bağlayan son canlı söz, işittiği son insan sesi olduğunu anladı. Bu adam için eskiden yalnız karısı yaşıyordu, karısının ölümünden sonra ise bir de baldızının varlığını anımsamıştı. Baldızı şimdi onun tek dayanağı, insanların tek temsilcisiydi.

Sürdüğü yaşam içinde başka birilerinin de bulunabileceğini çoktan unutmuştu.

- Demek baldızım sağ? Siz de öyle mi düşünüyorsunuz?

Basargin duraksadı.

- Neden sağ olmasın? Elbette sağdır.

- Teşekkür ederim. Çok teşekkür ederim!

Lipatov öylesine heyecanlıydı ki, Basargin'in elini sıkarken dudaklarının titremesinden hemen ağlayıvereceğini sanırdınız.

Fakat ağlamadı Lipatov; ancak Basargin'in elini sıktıktan sonra ilk karşılaşmalarında yaptığı gibi, yorgunluktan kızarmış gözlerle onu uzun uzun süzdü, sonra tek sözcük söylemeksizin geriye döndü, sallanan güvertede ağır ağır yürüdü gitti.

Vapur limana yaklaşıyordu. İlerde, uzun dalgakıranın üzerinde Cherbourg'un kurşun rengi alçak kalesi görünmeye başlamıştı. Yolculuğun bitimindeki o can sıkıcı an; eşyaları toplamak için vaktin erken, başka bir şey yapmak için de geç olduğu o berbat an gelip çatmıştı.

Fransa'nın yaklaşan sahillerine bakarken Basargin, onu Cherbourg'dan alıp Leningrad'a götürecek "Donbass" vapurunun limana gelip gelmediğini düşünüyordu. Fakat zihni gelip gelip, az önce Lipatov'la aralarında geçen konuşmaya takılıyor-

du. Onu son yılların yurt dışı izlenimlerinden daha çok etkileyen bir şey vardı bu konuşmada.

İnsanlarla ilişkilerle de böyle olur. Haylidir hoşlanmadığınız; şu ya da bu davranışına kızdığınız, zaman zaman daha iyi ya da daha kötü bulduğunuz birisi gene de bütün yönleriyle sizce aydınlığa kavuşmuş değildir. Fakat adamın ağzından birdenbire beklemediğiniz çirkin bir söz çıkar ve siz onun ne mal olduğunu hemen anlarsınız.

Lipatov, Basargin'in yurduna dönerken ayrıldığı ülkeden, vapurda giderken arkasından yetişen o beklenmedik çirkin sözdü işte.

Aslına bakılırsa Lipatov'un kendisi o kadar kötü bir insan değildi; tam tersine, yaşama günlük geçim derdi açısından bakılınca zararsız biri, giderek belki de iyi yürekli biriydi. Fakat içinde yaşadığı koşullar onu öylesine çarpıtmıştı ki Basargin böylesi bir örneği arasa bulamazdı.

Adamcağızın yabancı bir ülkede bulunuşu, çocuğunun olmayışı, karısının ölümü, çevresinde ana dilini konuşan insanların bulunmayışı gibi durumlar tek tek ele alındığında her biri bir rastlantı sayılabilirdi; fakat hepsi birden gelip, Michigan eyaletinde, Detroit kentinden 100 mil uzaklıktaki John Lipatov'un yaşamına karışınca başka insanların yalnızlığı arasında, rastlantı olmayan bir yalnızlık daha ortaya çıkıyordu. Hem de milyonlarca insanın yalnızlığı yanında yalnızlıkların en büyüğü, en acımasızı...

Eğer o anda Basargin'e yurt dışındaki yaşamın nasıl bir şey olduğunu sorsalar, duraksamadan "Milyonlarca yalnızlık!" karşılığını verirdi.

Gittikçe yaklaşan sahile bakarak ve gençliğinde başından geçen bir olayı anımsayarak:

- Evet, milyonlarca yalnızlık! diye mırıldandı.

1930'da Stalingrad traktör fabrikasında çalışırken geçmişti bu olay. Basargin'in, çalıştığı Amerikan tezgâhını bozması üzerine, ustabaşı, atölyedeki bütün işçileri toplayarak bir konuşma yapmıştı. Basargin'in adını çoktan unuttuğu ustabaşı şapkasını öfkeyle yere fırlatarak, "Yoldaşlar, hepimiz çok dikkat etmek, eşek gibi çalışmak zorundayız! Çünkü çepeçevre kapitalist ülkelerle kuşatılmışız, onların arasında biz yalnızız!" diye bağırmıştı.

Ta ne zamandan beri belleğinde yer eden bu tümceyi anımsayınca yan yana duran "biz" ve "yalnızlık" sözcüklerinin uyumsuzluğuna güldü.

Sovyetlerde "biz" ortamı içinde yaşarken bu "biz"in ne anlama geldiğini tam olarak anlayıp yüreğinde duyamamıştı. Demek ki, "biz"in ne anlama geldiğini sonuna dek anlayabilmek için yabancı bir gök altında yaşaması; yabancı bir denizde, yabancı bir vapurla gitmesi bu sözcüğün anlamını çoktandır unutmuş bulunan, belki de gerçek anlamını hiçbir zaman öğrenemeyen yabancı, zavallı bir adamla konuşması gerekiyormuş...

Vapur iskeleye yanaşıyordu. Körfeze şöyle bir göz gezdiren Basargin yarım mil uzakta demirlemiş duran ufak tefek bir tanker gördü. Tankerin kıçında kararmış yaldızlı harflerle "Donbass" sözcüğü yazılıydı.

Bir saat sonra elinde valiziyle gemi merdiveninden "Donbass"a tırmanan Basargin güvertede ilkin, güneş yanığı neşeli yüzüyle onu karşılayan nöbetçi tayfayı gördü ve elinde olmaksızın gülümseyerek:

- E, nasılsınız bakalım? diye sordu.

- Biz mi? Nasıl olalım, iyiyiz, karşılığını veren tayfa da gülümsedi.

Basargin tam yirmi gündür, anlamını yeniden kavradığı "biz" sözcüğüyle iç içe yaşıyordu.

Uçsuz bucaksız Smolensk ovasında koşturan tren, kışın karlarıyla örtülü geniş ova, ağaç duvarları yarı yarıya yandığı için alaca bulaca görünen köy evleri, trenin yaşlı biletçisi, trene kaçak binen; paçavralar içinde görünce dayanamayarak Basargin'in çıkarıp hırkasını verdiği on üç yaşındaki erkek çocuğu, hepsi, hepsi "biz" dendi işte.

Üstelik hiçbir şey bu "biz"in dışında kalmıyordu. Paçavralar içindeki çocuk bile "biz", mutsuzluğumuz "bizim", savaş sonrasında her yerde bas bas bağıran, doyurulması kolay olmayacak "bizim" açlığımızdı.

Birkaç gündür ilk kez doğru dürüst karnı doyan bu hırpani kılıklı çocuk az rastlanan bir olay değildi, adım başına böyleleri karşınıza çıkardı. Fakat kompartımandaki yolcular gene de ilgilenmişlerdi çocukla. Yalnız Basargin değil, alt kanepede yatan mühendisle karısı; onların yanındaki iri gövdeli, deri ceketli devlet çiftliği yöneticisi; ağzında sigarasıyla koridorda dikilen muhabere albayı az ya da çok, gene de ilgi göstermişlerdi oğlancığa.

Çocuğa verilen hırkanın fazla bir önemi yoktu, Basargin o anda içinden geldiği için yapmıştı bunu; böyle bir şeyi yapmasa da olurdu. Fakat bir ay kadar önce New-York'ta "Armstrong and Braser" firmasından çekişe çekişe kopardığı bin dolar bundan çok daha önemliydi, uzaktan da olsa aç çocuğun yaşantısıyla doğrudan doğruya ilgiliydi.

Çevresinde gördüğü her şeyi, uzun bir aradan sonra yeniden görmenin heyecanıyla yutarcasına izliyordu. Hiçbir şey onun için önemsiz, dikkate değmez değildi. Pencereden gözüken görüntüler, art arda geçen istasyonlar, yol onarımında çalıştırılan elleri kürekli Alman tutsaklar, kompartımanda kimi zaman can-

lanan, kimi zaman kesilen konuşmalar, hepsi hepsi, Basargin'in ilgisini çekiyordu.

Mühendisle karısı, Sergey Petroviç adında birisi üstüne tartışıyorlardı. Bu kişi mühendisin çalıştığı işletmenin eski yöneticisi olmalıydı. Kadın onu savunurken, mühendis olanca gücüyle yükleniyordu:

- Onu görevden almaları çok iyi oldu, dedi adam öfkesini yenemeyerek.

- Hayır, yazık oldu. Savaşta koca bir partizan birliğine komuta ettiğini herkes biliyor.

- Komuta etmişse ne olmuş? Sonra geldi, işletmenin işlerini berbat etti.

- Ben gene de yazık oldu, diyorum. Çünkü hem savaş kahramanı, hem de iyi bir insandı.

- Kadınlar bu işten ne anlar? Ben de yarın beş madalyamı göğsüme takıp herkesin benden beklediği çimento yerine madalyalarımla inşaat yerine gelsem hakkımda ne söylerler acaba? İyi bir adam mıyım, yoksa kötü müyüm, işte o zaman anlaşılır.

- Sen her zaman iyisindir, canım.

Kadın şaka yollu alttan aldıysa da mühendis hiç oralı olmadı. Konuşurken sesi öfkeliydi.

- Bak sana ne diyeceğim: Sizin hastahanenin baştabibi ilacınızın kalmadığını, bundan sonra da hiçbir yerde bulamayacağını söylese adam hakkında ne düşünürdün? Eski bir savaş kahramanı olarak onu hoş karşılar mıydın?

Kadın sesini çıkarmadı.

- Gördün mü? Ucu size dokunmayınca herkes iyidir, ama biri sizi sıkıntıya sokacak olsa adamın canını çıkarmak için hemen boğazına sarılırsınız. Doğru mu söylüyorum, sayın tarım uzmanı?

Mühendis böyle diyerek yanında oturan şişman çiftlik yöneticisine göz kırptı.

- Çok doğru söylüyorsunuz. Savaştan sonra kadınlardan çektiğimi bir ben bilirim. Adamın gözünün yaşına bakmıyorlar. Eskiden "Sarhoştu da öyle yaptı." diye biraz hoş görüyorlardı. Şimdi o da yok!

- Evet, kimsenin gözünün yaşına bakmayız, diyerek mühendisin karısı gülümsedi.

Çiftlik yöneticisi onu destekleyerek:

- Aslında öyle olmalı. Benim durumumu ele alırsak...

Fakat Basargin çiftlik yöneticisinin anlatacaklarını dinleme fırsatı bulamadı. Tam o sırada kompartımanın açık kapısından başını içeri uzatan yaşlı vagon görevlisi inecek varsa trenin beş dakika sonra Puhovo'ya geleceğini bildirdi.

Konuşma yarıda kesilmişti. Basargin üst raftan valizini aldı, bir şey unutup unutmadığına bakındı, o arada yastığın altında duran renkli Amerikan dergisini gördü. New-York'ta gemiye binmeden önce okumak için aldığı dergiyi cebine sokmak üzereydi ki dergi elinden kayarak yere düştü.

Mühendis dergiyi yerden aldı, Basargin'e vermek için uzattı. Fakat derginin açılan bir yaprağındaki fotoğraf dikkatini çekmişti. Resme dikkatle bakarken birkaç saniye duraksadı, sonra yeniden uzatarak Basargin'den resmin ne anlama geldiğini sordu.

New-York'ta gülünç yönüyle olay yaratan bir evliliğin fotoğrafıydı bu. Genç bir çift, bir evin çatı çıkıntısında, ayak uçlarıyla çatının kenarında dikilip elleriyle göndere tutunarak nikâh kıydırmışlardı. Papaz bu evliliği aşağıdan, yolda biriken kalabalığın arasında kutsamıştı.

Basargin resmin altındaki yazıyı mühendisle karısına çevirdi.

Yazıda yeni evli çiftin adları veriliyor, bu evliliğin Birleşik Devletler tarihinde bayrak direğinin dibinde yapılmış ilk evlilik olduğu belirtiliyordu.

Kompartımanda herkes susmuştu. Tren istasyona yaklaştıkça hızını azaltıyordu. Basargin paltosunu, şapkasını giydi.

- Niçin öyle yapmışlar? diye sordu mühendisin karısı.

- Neden öyle nikah kıydırdıklarını mı soruyorsunuz?

- Evet. Çok ayıp bir şey. Dergi yönetmenleri yok mu bunların? Yönetmen neden basmış bu resmi?

- Yönetmen olmaz olur mu?

Basargin fazla bir şey söylemedi. Kadının sorusu ilk başta safça sorulmuş bir soru gibi gelmişti ona, ama sonra bunun hiç de öyle olmadığını anladı. Bir dünyanın başka bir dünyaya yönelttiği çok doğal bir soruydu bu.

Parlak, pahalı bir kâğıda basılmış bu çığırtkan, arsız resimde savaştan yeni çıkmış insanlara bir şeyler ters görünüyordu. Hele sayısız mezarlarla örtülü buz tutmuş tarlaların, yangın yerine dönmüş köylerin, karlar altında bacası tüten basık köy evlerinin ortasında utanç verici bir görünüşü vardı resmin.

- Hoşça kalın, yoldaşlar!

Basargin kompartımandakilerin anlam veremediği bir heyecanla hepsinin ellerini sıktı, valizini alarak dışarı yürüdü.

BÖLÜM 2

Platform bomboştu. Trenden birkaç kişi inmiş, birkaç kişi de binmişti. Basargin bir iki dakika öylece bekledi. Onu istasyonda karşılamaya gelen kimsecikler görmüyordu. Herhalde Moskova'dan çektiği telgraf trenden geç kalmıştı.

Amerikan telgraflarının dakikası dakikasına yerine ulaştığını bilen Basargin bu duruma üzülerek valizini sırtına aldı,trenin çevresini dolaşıp istasyona varmak için lokomotife doğru yürümeye başladı. Platformun sonuna ulaştığı sırada lokomotif düdük çaldı, vagonlar iki yana sallanarak yürümeye başladılar.

Basargin trenin geçmesini bekledi. Vagonlar arasındaki boşluktan görünen yerler kapanıp açılıyordu. Ray kenetlerinde takırdayan son vagon da geçip gidince gözlerinin önünde tanımadığı bir ufuk açılıverdi.

Eski istasyondan artakalan tek tuğla duvara ahşap bir baraka eklenmiş, barakanın önüne de bir levha asılmıştı: "Puhovo, Moskova 252 km."

Barakanın çift çerçeveli geniş pencereleri vardı, pencerelerden birinin arkasından çiçek saksıları görünüyordu. Barakanın kapısına, bir istasyonda bulunması gereken bütün levhalar asılmıştı: "Telgraf", "Nöbetçi Memur", "Büfe", "Sıcak

Su"[7], "İlk Yardım".

Savaştan önce iki katlı istasyon binası kentin görüntüsünü kapatırdı. Oysa şimdi iki yayvan tepe üzerine kurulmuş kent, alçak barakanın üstünden avucunuzun içindeymiş gibi görünüyor.

Burası, Basargin'in çocukluğundan beri göre göre alıştığı kentten bambaşka bir görünüşteydi.

İki yayvan tepenin yamaçlarında bin kadar ahşap ve tuğla ev göze çarpıyordu. Bu ufak tefek yeni evler şuraya buraya serpiş tirilmiş, sanki asıl önemli yapılar için ayrılmış gibi, aralarında büyük boşluklar bırakılmıştı.

Mektuplardan bildiği kadarıyla ablasının evi Pokrov sokağında; on sekiz numaradaydı, fakat Basargin kente uzaktan şöyle bir göz gezdirince oraya nasıl gideceğini kestiremedi. Çünkü eskiden beri gözlerinin alıştığı kale duvarı, kulüp binası, dört katlı satış mağazası görünürlerde yoktu. Ancak; bacası tepenin arkasından gözüken ünlü Puhovo dokuma fabrikasını, bacanın yanında da bir zamanlar öğrenim gördüğü demiryolu okulunun taş yapısını görünce hangi yöne gideceğini anladı.

Basargin rayların üzerinden atlayarak karşı platforma geçti, oradan istasyona doğru yürüdü, üzerine bir sürü levha asılmış bulunan baraka kapısına yaklaştı. Amacı, valizini içeriye atmaktı. Fakat tam o sırada barakanın köşesinden bir kamyonet çıktı, içinden enistesi Grigori Faddeyiç Kondraşov fırladı. Ablasının kocasını kırmızı yanaklarından, hiç değişmeyen sağlıklı yapısından hemen tanımıştı.

Enistesi onu sımsıkı kucakladı, üşümüş dudaklarıyla yanaklarından öptü, biraz geriye çekilip kaynını sevgiyle süzdükten

(7) Havaların soğuk olması dolayısıyla yolcuların çay yapmaları için istasyonda sıcak su satılır. (Ç.N)

sonra savaştan önce onu her karşılayışında söylediği aynı sözleri söyledi:

- Hey, banyo yapmak ister misin?

Basargin zevkten gözlerini kıstı.

- İstemez olur muyum? İsterim ya!

Eniştesi neşeli bir kahkaha attı.

- Ne yazık ki banyomuz yok. Yakında onu da yapacağız. Ablan sana sıcak su hazırlıyor, mutfakta leğende yıkanırsın.

- Telgrafı ne zaman aldınız?

- Yarım saat oldu olmadı. Herkes bir yere gitmişti. Karın Katerina, Smolensk'te bir tıp kongresine katılıyor, yarın sabah beş treniyle dönecek; annen, beşinci sınıf öğrencileriyle geziye çıkmış, haber vermesi için yeğenin Lidia'yı, yani bizim kızı göndermişti; oğlun Grişa evde, divanın üstünde seni bekliyor.

Basargin karısıyla görüşmesinin ertesi güne kaldığını işitince öylesine afallad ki oğlunu doğduğundan beri ilk kez göreceğini bile unuttu.

Eniştesi ağır valizi bir kaldırışta kamyonetin arkasına atarak:

- Haydi, gidiyoruz, dedi. Görüyorsun, kollarımın eski gücü yerinde.

Gerçekten de son altı yıl içersinde hiç değişmemişti. Savaştan önce giydiği önü açık siyah gocuğu ile usturayla kazıttığı kırmızı başında yana kaymış kulaklıklı eski şapkası bile yerli yerinde duruyordu. Basargin'in bakışlarını yakalayarak:

- Ne yapalım, eskileri giyiyoruz hâlâ. Ama bunu kendimize dert etmiyoruz, dedi. Başındaki şapka çok güzel. Kaça aldın bakalım?

- On beş dolar verdim.

- New York'tan mı aldın?

- Evet.

-Güzel şapka.

Grigori Faddeyiç direksiyonun başına geçince Basargin sordu:

- Arabayı kendin mi kullanıyorsun?

Beriki bir kahkaha attı.

- Amerika'yı gezip gördükten sonra bizi bir şeye benzetemedin galiba. Elli iki yaşımıza bakmadan bu merceti sürmesini öğrendik işte. Telgrafını alınca garaja koştum. Pazar günü sürücüyü nereden bulacaksın? Direksiyonu sağa sola bir süre çevirdikten sonra gaza basıp geldim. New York'ta da ayaz yapıyor mu?

- Hayır.

- Mart boyunca derece eksi yirmi beşten yukarı çıkmadı. Bu yıl soğukla başımız dertte. Herifçioğullarının memleketinde iklim her türlü işi yapmaya uygun. Otur hadi!

- Bir dakika.

Basargin böyle diyerek kamyonetin kasasına tutunup yükseldi. Kente daha yakından baktı. Bunu yapar yapmaz yüreğini tuhaf duygular sardı. İçinde bulunduğu olağanüstü durumu ancak kavrıyordu: Artık yurduna dönmüştü. Yurdunu oradan, uzaktan seviyordu. Ülkesinin yönetimine katkıda bulunan, her türlü sorumluluğu omzunda taşıyan bir komünist olarak; Rusya'nın, devrimin beşiği olmasından övünç duyan bir Rus olarak seviyordu yurdunu. Çok düşünmüş, çok acı çekmiş olgun bir insanın güçlü ve olgun sevgisiydi bu. Ama şimdi başka bir duyguyu, içini yakan bir duyguyu ta derinden tadıyordu. İlk çocukluk anıları gibi, durmadan yinelenen bir düş gibi, bir çocuğun başını annesinin kucağına gömmek istediği gibi son derece güçlü ve karışık bir duyguydu bu.

Karla örtülü kırlara, ağarmış tepelere, kentin kıyılarında gitgide seyrekleşen evlere, istasyonun biraz ilersindeki mermilerin

biçtiği koruluğa, ufka doğru ağır ağır ilerleyen kızakların açtığı yola büyülenmiş gibi bakıyor; çok uğraştığı halde gözlerini bir türlü oralardan alamıyordu.

- Ne oluyor sana? diye sordu Grigori Faddeyiç.

- Hiç.

Basargin böyle diyerek kamyonete bindi, kapısını kapattı, enişlesine sürmesini söyledi.

Yıkandıktan sonra yüzü kıpkırmızı kesilen Basargin sıcacık odada sofra başında oturuyordu. Sofrayı kurmakta geciken Yelena içeri dışarı girip çıkıyor; karısına söz söylememek için sabreden Grigori Faddeyiç ise kehribar tespihini parmaklarıyla sinirli sinirli çekip duruyordu. Enişlesinin kalın parmaklarına hiç yakışmayan bu tespihi Basargin onun elinde on yıldan fazla bir zamandır, sigarayı bıraktığından beri görmekteydi.

Küçük Grişka gövdesini arkalığa dayamış, kısa bacaklarını iki yana açmış, kanepenin üstünde mışıl mışıl uyuyordu. Yumurcağın, çıplak dizleri çizikler içindeydi. Babası onu bir saat önce öptüğü sırada yüzünün aldığı somurtkan anlatım hiç değişmemişti. Oyun arkadaşlarının hırpalamasından sonra bir de uyurken tedirgin edilmekten pek hoşlanmışa benzemiyordu. İri ve tombalaktı; ne annesine çekmişti, ne de babasına...

- Yaramazı çok severim, dedi Grigori Faddeyiç.

Gerçekten de yeğenine bayılırdı. Grigori Faddeyiç zaten her şeyin irisinden, göz dolduranından hoşlanırdı. Kadının etli butlusu, çocuğun gürbüzü, şamatacısı; erkeğin kalın enselisi, gür seslisi olsun da başka bir şey istemezdi. Onun dediğine bakılırsa iyi cins insan iri yarı olmalıymış.

Basargin karısının ufak tefekliğini düşününce gülümsedi, aynı anda da karşı duvardaki aynada beliren kendi görüntüsüne gözleri ilişti. Uzun boylu sayılmazdı, üstelik etine dolgun da de-

gildi, ama sırım gibiydi.

Eniştesi başını yana eğerek sordu:

- Ne diye gülümsüyorsun? Biliyorum, anası babası öyle değil, ama oğlan benim istediğim gibi. Tam Rus işte. İyi cins; iyi cins!

Yelena bir sürahi içki ile mezeleri getirdi. Sürahiyi, eliyle uzanıp alsın diye kocasının yanına koydu; içeri dışarı koşturmaktan soluk soluğa kalmış, yanakları pembe pembe olmuş bir halde Basargin ile Grigori Faddeyiç'in arasına oturdu.

Bir sessizlik çöktü. Basargin ile ablası çekinmeden birbirlerini süzüyorlardı.

Basargin'in henüz kurumamış buğdaysı saçları gençliğindeki gibi kıvır kıvırdı. Üst düğmeleri açık gömleğinin altından görünen, göğsündeki kalbe girmiş ok düğmesi Yelena'ya kardeşinin çocukluğunu anımsattı. Kadının yüreği ılındı, annelik duyguları kabardı.

Yelena yaşlanmıştı, fakat kadın güzelliğinin tümünü de koruyan bir yaşlanmaydı bu. Boylu poslu, endamlı, etine dolgun, al yanaklı bir kadın olan Yelena; güzelliği yaşla ve şişmanlıkla bozulmayan, bazen de kırk yaşında yirmisinden daha güzel duran tipik bir Rus kadınıydı.

Basargin:

- Lenoçka, bakıyorum da gittikçe güzelleşiyorsun, dedi.

Yelena'nın yanakları daha bir kızardı. Kardeşinin, içinden gelerek konuştuğunu biliyordu.

Grigori Faddeyiç sürahiye sarıldı, bardakları doldurmadan önce Basargin'e sordu:

- Ee, söyle bakalım Amerikalı! Ata yadigârı votkamızdan içer misin, yoksa unuttun mu öyle şeyleri?

- Neden unutayım? Kabul törenlerinde votka da bulunurdu.

- Ne yazık ki votkamız bu kez pek iyi olmadı. Berbat bir kokusu var. Onun için biraz mandalina kabuğu koyduk.

Grigori Faddeyiç bardaklara kabuk düşmesin diye sürahinin ağzına bir çatal dayadı, bardakları ağzına değin doldurdu.

Bu işi bitirdikten sonra kanepede uyuyan yeğenine baktı.

- İlk kadehimizi küçük Grişkino'nun sağlığına içelim!

Enistesinin bu sözleri Basargin'e dokundu.

- Oğluma destek olduğunuz için çok teşekkür ederim.

- Teşekküre gerek yok. O da bizimle birlikte geçinip gidiyor işte.

Grigori Faddeyiç gözleriyle çerez tabaklarını işmar ederek bardağını sonuna dek içti. Yelena da içkisini bitirdi, ağzını peçetenin ucuyla sildi. Basargin gülümsedi. Ablası bu alışkanlığı annelerinden kapmıştı; o da bardağına doldurulan içkiyi erkekler gibi sonuna dek içer, ondan sonra ne denli ısrar ederlerse etsinler, artık bir yudum bile almazdı. Basargin bardağının yarısını içtikten sonra hıyar turşusundan koca bir lokma ısırdı. Kütür kütür taze turşu bir anda ağzını burdu.

Grigori Faddeyiç "Amerikalı" sözcüğünü özellikle vurgulayarak:

- Amerikalı, sen bizim gibi içmiyorsun, dedi.

Enistesinin herkese bir ad takma huyunu anımsayan Basargin, onun artık birkaç gün kendisine böyle takılacağını biliyordu.

- Yoksa viski çıkaramadık diye ona mı üzüldün?

- Yok canım.

Grigori Faddeyiç kaynının kulağına eğildi, sanki devlet gizi açıklarmış gibi:

- Viski dedikleri de berbat bir şeymiş, öyle mi? dedi.

- Sana nasıl söyleyeyim, bilmem ki. Viskiyi mezeyle içmez-

ler, ama Amerikalıların yaptığı gibi tok karnına içersen belki votkadan da iyidir.

- Vah, vah! Sen iyice Amerikalılaşınışsın. Hani nerede kaldı yurtseverliğin?

Basargin birden, yurtdışında sık sık girdiği, her seferinde sinirlerini bozan tartışmaları anımsadı. Eniştesine ters bir şey söylememek için bakışlarını kaçırdı. Fakat Yelena kardeşinin yüzünde beliren, onun alışmadığı sert bir anlatımı yakalamakta gecikmedi.

Kendisine ikinci kez içki dolduran Grigori Faddeyiç:

- Hadi neyse, bugün senin dalına basacak değilim, dedi. Önce soğuk mezelerden ye, biraz geçince canın sıcak yemekleri çeker. Hanım, hani nerede domuz kızartması?

- Hangi domuz kızartması?

- Canım, Kovrigin'in gönderdiği domuz yavrusu ne oldu?

- Yedik hepsini, yalnız başı kaldı. Onu da çıkarmaya utandım.

- Getir, getir! Domuz başının utanılacak nesi var? Kulakları en lezzetli yeridir.

Karısı dışarı çıkınca Grigori Faddeyiç göz kırptı.

- Başkalarının yanında kardeşine toz kondurmaz ama seni nasıl ağırlayacağını bilmiyor.

Sonra gülerek kalın parmağıyla göğsüne dürttü.

- Bugüne bugün karşında koskoca bir yapı ustası var. Herkesin benimle işi olunca kolayca unutulmuyoruz, bir şeyler bulup veriyorlar. Gelirken görmüşsündür, her yer yıkıntıya döndü.

Basargin, ülkesinin yıkıntıya dönmesi ile armağan edilen domuz yavrusu arasında içini burkan bir bağlantı kurarak:

- Sen de bu yıkıntıda gül gibi geçinip gidiyorsun, öyle mi? diye sordu.

Kaynının sesindeki iğnelemeyi hisseden Grigori Faddeyiç'in sesi birden sertleşti:

- Kim gül gibi geçiniyormuş? Gördüğün yıkıntılar arasına bine yakın ev diktim, eşek gibi çalışıyoruz.

Sonra öfkesini yenerek bir kahkaha attı.

- Boş zamanlarımızda başka işler de yapınca ister istemez geçimimiz düzeliyor.

İkisi de sustu, soğuk mezelerini konuşmadan yemeye başladılar. Bu sessizliği odaya giren Yelena bozdu:

- Amerika'da zencileri suç işledikleri zaman ipe çekiyorlarmış, doğru mu?

Grigori Faddeyiç alayla güldü.

- Hem de her köşe başında... Ablan da öyle çok şey okuyor ki, hangisine inanacağını bilmiyor.

- Güney eyaletlerinde asıldığı oluyor, fakat her suçtan dolayı değil.

- Piyotr, hani senin kur yaptığın bir kız vardı. Anya Klimaşina... Almanlar astılar onu.

İki yıl önce Basargin'e annesi bu olayı mektubunda yazmıştı. Ablasının yeniden aynı şeyi anımsatması Basargin'e çok dokundu, birden durgunlaştı.

- Sen de tam anımsatacak zamanı buldun! diye çıkıştı karısına Grigori Faddeyiç. Olan olmuş, unutmakta yarar var.

- Hayır, hiçbiri unutulmamalı!

Yelena bunları söyleyen kardeşinin yüzünde o gün ikinci kez, alışmadığı aynı sert anlatımı gördü.

- Hiçbiri unutulmamalı, çünkü Almanlar unutmaya dünden razılar, Amerikalılar ise sözde bizim hatırımız için hiç anımsamak istemezler.

Grigori Faddeyiç:

- Peki, bize yaptıklarından dolayı Almanların hepsini doğramak mı gerekir? dedi. Savaşta kimse kimsenin gözünün yaşına bakmaz, ama barış zamanı şimdi. Kin beslemek hangimizin işine yarar? İnsanları sevmek gerek.

- Ona kim ne diyebilir? Fakat bu gibi şeylerin bir daha başımıza gelmemesi için acı olayları unutmamalıyız. Unutmaya can atanlar bence insan sever değil, gerçeklere gözlerini kapatan devekuşlarıdır.

- Bizi devekuşu yapuğın için teşekkür ederim.

- Bir şey değil.

Grigori Faddeyiç, tespihini parmakları arasında öfkeli öfkeli dolaştırdı.

- Başka ülkeleri görmeye gidemiyoruz, köşemize çakılmış kalmışız. Gazete okumak, konferanslara gitmek de her şeyi anlamamıza yetmiyor...

- Anlamadığımız doğru.

Basargin böyle diyerek gözlerini bir an yumdu. İki yıl önce bir Nürnberg barında bir İngiliz subayı, iki yabancı gazeteci ve kendisi arasında geçen konuşmayı bütün burukluğuyla yeniden anımsadı. Yedi milyon Sovyet yurttaşının ölümünden konuşmuşlardı. Ablasıyla eniştesine o sahneyi olduğu gibi anlattı.

Anlatılanları her ikisi de büyük bir sessizlik içinde dinliyorlardı. Grigori Faddeyiç tespih çekmeyi bırakmıştı. Onun başını yana yatırarak dinlemesinden Basargin, eniştesinin olayın korkunçluğunu gözünün önüne getirmeye çalıştığını anlıyordu. Tam da tahmin ettiği gibi çıktı. Konuşması bitince Grigori Faddeyiç sandalyenin arkasına yaslandı, korkudan boğuklaşan sesiyle:

- Yeniden savaş olur mu? diye sordu.

- Olur. Eğer...

- Eğer ne?

- Yeryüzünde iki sistem değil, onların istediği gibi yalnız kapitalizm sisteminin yerleşmesine çalışırlarsa... Eğer savaşı böyle bir inat yüzünden çıkarırlarsa biz de kendi bildiğimizden dönmez, savaşa gireriz. Savaşın olması işte böyle basit bir nedene dayanır.

- Yaşım elli üçü buldu. Artık bundan sonrasında yokum.

- Nedir yok olduğun?

- Bir kişinin yaşamında üç savaşa katılması fazla değil mi? İkisi bile yeterken üçüncüye girip çıktım. Ben artık istemem, onların olsun.

- Sana sorsalardı... Bence sistem bir olsun, iki olsun diye savaş çıkarmaya gerek yok. Kimse kendinde böyle bir hak görmemeli. Ben ölecek olduktan sonra sistemin en iyisi gelmiş, bana ne? E, gözümün içine ne bakıp duruyorsun? Sanma ki bunu yalnız sana söylüyorum. Karşıma tüm politbüro üyeleri gelse, hepsinin yüzlerine karşı aynı sözleri haykırırım.

- Gerçekten haykırır mısın?

- Neden korkacakmışım?

- Hadi canım! Gözlerin öyle söylemiyor ama... Demek, savaş çıkarmasınlar diye her şeye razı olacaksın? Yalnız ellerini kaldırır teslim mi olursun, yoksa diz çöker yalvarır mısın? Belki ikisini birden yaparsın ha?

Birden yatışarak başını ellerinin arasına bırakan Grigori Faddeyiç:

- Bilmem, dedi. Ne yapacağımı bilmiyorum... Beni sakın aşağılık bir herif sanma! Tam bir yıl düşmana karşı ön hatlarda savaştım. Oğlum Tolka'yı[8] savaşta yitirdim.

---

(8) Anatoli'nin küçük adı. (Ç.N.)

Başını kaldırdı, gözlerinden yaşlar süzülüyordu.

- Bırakalım artık bu konuşmaları. Hadi, soğumadan köfteler-den ye. Bak, ablan ters ters bakıyor. Birer bardak daha içelim mi?

- Doldur.

Grigori Faddeyiç bardakları doldurdu, birer köfte aldılar. Basargin:

- Neler yapıyorsunuz, nasıl yaşıyorsunuz, anlatsana biraz! dedi.

- Ne anlatayım? Yelena durumumuzdan söz etmiştir herhalde.

Gerçekten de Basargin mutfakta bir leğenin içinde dikilerek başka bir leğenden sıcak su alıp başına dökerken, yarı açık kapının dışında duran Yelena da ona ailenin son durumunu anlatmıştı. Anneleri eylülden beri hem Basargin'in, hem de Yelena'nın yedi yıllık orta öğrenimlerini bitirdikleri demiryolu okulunda eğitim yöneticisi olarak çalışmaktaydı. Küçük kardeşleri Şurka ertesi gün Smolensk'ten dönecekti. Yelena onun için, sesinde bir buruklukla, "Durumunu kendisi anlatsın." dedi. Yelena'nın büyük oğlu Ivan da dayısı gibi güzden beri Smolensk'te kalmaktaydı. Küçük oğlu Yegor yedinci sınıfa gidiyordu, o gün kayak kaymaya çıkmıştı. Çocukların en küçükleri Lida'yı, anneannesine dayısının geldiğini söylemesi için göndermişlerdi.

- Ninesini almadan dönmez. Öyle de dik başlı ki! Ne bana çekmiş, ne babasına. Dayısına çekmiş olmalı.

Yelena böyle diyerek tencereden bardaklara komposto doldurmaya başladı. Giderek öğle yemeğine dönüşen kahvaltı son bulmak üzereydi.

Basargin sandalyenin arkalığına yaslandı, ablası bardaklara komposto doldurup yanlarına da birer kaşık koyarken bir dakikalığına gözlerini kapadı.

Daha istasyondayken Katya ile ertesi sabah beşte görüşeceğini öğrenip buna çok canı sıkıldığı zaman karısının sözünü etmek şöyle dursun, onu düşünmeyi bile yasaklamıştı kendine. Fakat şimdi, bütün düşüncelerine karısının gelip egemen olması için bu bir dakikalık sessizlik yetti.

Duvar saati ikiyi vuruyordu. Demek, onu on beş saat sonra görecekti. Çeşitli görüntülere bürünen yurt özlemi, daha doğrusu aradaki uzaklık dolayısıyla özleme dönüşen yurt sevgisi, o anda yalnız Katya'nın görüntüsünde toplanmıştı. İşte şimdi oturmuş onu düşünürken, karısına duyduğu sevgiden utanmaksızın, ablasıyla enişteşine Katya ile ilgili binlerce soru sormak geliyordu içinden. Katya nasıldı? Neler yapıyordu? Görünüşü değişmemiş miydi? Nerede uyuyordu? Sofradaki yeri neresiydi?...

Eğer odada yalnız ablası bulunsa bu soruları çekinmeden sorardı, ama gözlerini aralayıp da tam karşısında enişteşini, onun her şeyi anlayan gülümsemesini görünce kendini bu isteğinden alıkoydu.

- Demek, Katya sabah saat beşte geliyor? dedi yalnızca.

- Evet, beşte. Eğer o da tren geciktmezse... Trenler geciktmesiz gelmiyor. Burası Amerika değil, bunu bilesin.

Yelena da Grişa'nın annesini özlediğini, annesi gece nöbetlerine kaldığında onu güçlükle uyutabildiğini anlattı. Böylece gene aileye döndü konuşma konusu.

Çocuklardan söz açıldı. Grigori Faddeyiç savaşta ölen oğlu Anatoli ile ilgili üzüntüsünü dile getirdikten sonra küçük oğlu Yegor'u anlatmaya başladı. Çocuğun okulda iyi okumasından, anasının-babasının sözünü dinlemesinden, iyi huylu olmasından övgüyle, uzun uzun söz etti.

- Ondan çok memnunum. Tüm huyları bana çekmiş.

Ortanca oğulları İvan hakkında tek bir söz bile söylenmeyince Basargin sordu:

- E, Vanya'dan ne haber?

- O mu? Onun cehennemin dibine kadar yolu var! Ele avuca sığmaz velet! Smolensk'e defolup gidince gözümüzün önünden de uzaklaştı. Sanat okuluna girecekmiş... Onun orada ne haltlar karıştırdığını kimse bilmiyor. Ah, şu kardeşin Şurka yok mu! Bütün bunlar onun başının altından çıkıyor. Kendisi yetmiyormuş gibi bir de Vanya'yı kandırıp "Sanat okuluna yazdıracağım." diye aklını çeldi.

Grigori Faddeyiç öfkesinden kendini tutamayıp masaya bir yumruk indirdi.

Basargin, Şurka'ya kızmakta enişlesinin yalnız kalmadığını, uysal bir kadın olan ablasının da o konuda kocasına katıldığını sezmekte gecikmedi. Aile düzeninde birtakım değişiklikler olmuş; bir zamanlar küçük kaynına iyi davranan, hatta onu şımartan enişlesi birdenbire tavrını değiştirmişti. Basargin bu değişikliğin nedenini sormak istediyse de dilini tuttu. Grigori Faddeyiç'le konuşmadan önce Şurka'yla görüşmeliydi. "Şurka neler yapıyor? İyi midir?" diye düşünerek kardeşini gözünün önüne getirmeye çalıştı. Ancak onun son durumunu bir türlü gözünde canlandıramadı. Çünkü Şurka orduda üsteğmenliğe yükseldikten sonra bir kolunu yitirmiş, sonra çürüğe çıkarılmıştı.

- İkisi de Smolensk'e yerleşti demek! Bu duruma göre, aileden iki kişi eksilmiş bulunuyor.

Grigori Faddeyiç kestirip attı:

- Ne yapalım, onları zorla tutan yok! Canlarının istediği yere gitsinler.

- Puhovo'nun nüfusu ne kadar? diye sordu Basargin.

- On üç bin.

- Sandığımdan da çokmuş. Demek ki savaştan beri topu topu dört bin azalmış. Bu insanlar nerede barınıyorlar?

- Bir yerler bulup başlarını soktular işte. 1943'te kentin içinde ve on altı köyünde elli kadar sağlam ev kalmıştı. Yavaş yavaş yenilerini yapıyoruz. Ama eski büyük evleri bulamazsın artık. Bütün çabamız, her ailenin bacasının tütmesi. Bizde ocak, ailenin temelidir. Yurtdışına çıkmadığım için bilemem, belki sıcak ülkelerde ailenin temeli buzdolabıdır.

Grigori Faddeyiç böyle diyerek güldü.

- Öyle tuhaf insanımız var ki! Savaşta her biri bir yana dağıldılar. Volga'nın ötesine kaçanlar bile oldu. Köylerinin, evlerinin yerinde ise yeller esiyordu. Pompei yıkımları gibi... Ama hepsi de dönüp geldiler, adımlarıyla ölçüp biçtiler, eviklerinin yerini elleriyle koymuş gibi buldular. Neymiş efendim, yeni evlerini aynı yere yapacakmışız! Hem de kapıları, pencereleri aynı yöne bakacakmış. Sanki başka yöne baksa altından su çıkacak. Bu adamları Smolensk toprağına çeken nedir? Nedir bu toprakların özelliği? Söyler misin, lütfen? Ciddi soruyorum, Smolensk topraklarının ayrı bir özelliği mi var?

Basargin düşünmeye başladı. Gerçekten de ne vardı insanları bu topraklara çeken? Başka yerlere göre güzelliğiyle, zenginliğiyle, bolluğuyla bir üstünlüğü var mıydı bu toprakların? Fakat 1941 yazında yaya olarak bu yerleri düşmana bırakıp Moskova'ya çekilirken, şimdi de trenle Moskova'dan doğup büyüdüğü topraklara dönerken içini saran, ruhunu dengeleyen duygular dolmuştu yüreğine. Bu duyguyu tam olarak adlandıramıyordu. Onu heyecanlandıran, duygularını ayağa kaldıran, aynı zamanda içine büyük bir dingillik veren bir şeydi bu. Çocukken edindiği alışkanlıklar mı bağlıyordu onu bu toprağa; yoksa savaştan önce var olup sonra yıkılan her şeyi yerli yerine koymak

için üzerine aldığı görev mi, bu görevi inatla sürdürmesi mi?...

Ya Volga'nın ta öte yanından kalkıp gelen, evlerini tıpatıp eskisi gibi yapmak için çırpınan insanlara ne demeli? Onlarınki de mi alışkanlık ya da görev bilinciydi? Hayır, hayır; bu olsa olsa güçlü, ulu bir halkın yeniden dirilme yeteneğinin bilincinde olması; savaşın issizlaştırdığı toprakları evleriyle, aileleriyle, çocuklarıyla, torunlarıyla, emekleriyle, çabalarıyla, üzüntüleriyle, mutluluklarıyla yeni baştan tastamam doldurma erkine, yeteneğine inanmasıydı.

Basargin dirseklerinin üstüne eğilerek masaya abandı.

- Dinle beni, Grigori Faddeyiç. Bu toprakları seviyor musun?

Aynı düşünceye, Basargin'in düşüncesine kendi yönünden yaklaşmak isteyen Grigori Faddeyiç hulyalı bir sesle karşılık verdi:

- Bu topraklarda ne keten yetişir, bilir misin? Ne keten! Amerika'da da keten ekerler mi?

- Bilmiyorum. Ketenden yapılmış giyecekler çok pahalıdır orada, bu duruma göre az ekiliyor olmalı.

- Pahalı mı dedin? Sen pahalılığı burada göreceksin. Cebinde ekmek karnesi yoksa bir dilim ekmek için en azından elli ruble ödemen gerekir. Tek kibritin bile değeri var. Bir kutu değil, tek kibritin diyorum. Gülünç gelmiyor mu sana?

- Bunda gülünç gelecek ne var?

Grigori Faddeyiç bir akraba senli benliliğiyle iri, kırmızı eliyle Basargin'in eline vurdu:

- İşte şimdi asıl konuya girdik. Sana söyleyeceklerimden dolayı sakın alınma. İyice anlaşılsın diye bu örneği veriyorum: Karın Katya kendi aylığını katıyor, bunun üstüne Moskova'dan senin aylığından geleni koyuyoruz, hepimizin kazancı bir arada piyasa fiyatlarıyla aile bir hafta zor geçinir. Bunları söylediğim

için gücenmeyeceksin ama!

Enişlesinin bu konuyu ertesi güne bırakmasının daha iyi olacağını düşünen Basargin:

- Doğru söze ne diye gücenecekmişim? dedi.

- Belki sen gücenmezsin ama gücenecekler çıkar.

Basargin sorarcasına baktı enişlesine. O sırada Yelena atıldı:

- Geçenlerde annemle aramızda...

- Dur hele, onun önemi yok artık. Piyotr da geldiğine göre her şey düzelecek demektir. Erkek erkeğe konuşur, anlaşırız. E, sen izinli misin, temelli mi geldin?

- Şimdilik izinliyim. İki ay kaldıktan sonra bir yıl daha çalışmak üzere görevime döneceğim. Ancak ondan sonra temelli göndereceklerine söz verdiler. Eğer caymazlarsa...

- Hiç belli olmaz, çayarlar. Bilirim onları. Beni de "İzne çıkacaksın." diye iki yıldır oyalıyorlar, öte yandan tatilde çalıştıklarımın ücretini vermiyorlar.

Grigori Faddeyiç doğrularak karısına seslendi:

- Gocuğumun cebine iki yarımlık votka koyar mısın?

- Nereye gidiyorsun? diye sordu Yelena.

- Şu Bogdanovlara uğrayayım bakayım. Tuğla konusunu bir çözüme bağlamak istiyorum. (Güldü.) Sarhoş döneceğim diye korkma. Güzel bir pelmen[9] pişirirsin, bir tabak yedim mi hiç içmemiş gibi olurum.

Grigori Faddeyiç "Hoşça kal." diyerek Basargin'in elini sertçe sıktıktan sonra karısının arkasından dışarı çıktı.

Basargin masada tek başına kalmıştı. Enişlesinin pahalılıkla ilgili sözleri; gene de ablasının, annesiyle kocası arasında bir şeyler geçtiğini sezdirmesi kadar dokunmamıştı ona. Annesinin

(9) İçinde pişirildiği suyla birlikte yenilen etli mantı. (Ç.N.)

boşuna tartışmayacağını bilirdi. Çözümü için kendisinin el atması gereken önemli bir olay geçmeliydi aralarında. Bunu düşününce canı sıkıldı, içinde güvenikliğe benzer bir duygu kabardı. Oysa evine dönerken neler ummuştu, ne kadar mutluydu!...

Öte yandan ortada güvenecek bir şey olmadığını biliyordu. Bütün suç; geçimin güçleşmesinde, bu geçim sıkıntısı içerisinde annesiyle enistesi gibi sert yaratılışlı iki kişinin karşı karşıya gelmesindeydi. Yaşam koşulları zorlaştıkça sert yaratılışta insanlar daha da sertleşirdi. Ülkesinde kimsenin bir eli yağda, bir eli balda değildi; zaten böyle bir durumu beklemiyordu. Yurduna döneceği günü iple çektiği için karşısında hep gülümseyen insanlar bulacağını sanmıştı, hepsi o kadar.

Gene de önünde iki ay vardı, yurdundan bir yıllığına daha ayrılmadan önce burada uzun bir süre kalabilecekti. Fakat sonunda dönecekti görevinin başına. Washington'da, yurduna gerekli olduğunu biliyordu. O yüzden bir yıl daha görevde kalmaya razı olmuştu. İzninin sonunda nazlanmadan hemen dönecekti. Zoruna giden tek şey, dönerken ailesini yanında götüremeyecek oluşuydu. Bir yıllık bir sürenin karısı ile oğlunu yanına almaya değmeyeceğini bildirmişlerdi Washington'dan ayrılırken. Bu duruma göre iki ay sonra ikinci ayrılık başlıyordu. Daha Katya'yla karşılaşmadan ister istemez bunu düşündü Basargin.

Uykusunda gülümseyen oğlunun yüzüne bakıp düşüncelerinden koparak:

- Grişa'ya düşünde tuhaf gelen bir şey olmalı, dedi. Sana da tuhaf gelen bir şey var mı? Neden olmasın? İşte sana tuhaf gelen şey karşında.

Oğlunu dövüşe çağırır gibi, ayaklarını iki yana açıp ellerini ceplerine sokarak karşısında dikildi. Babasının bakışlarından ötürü mü, yoksa artık uyanma vakti geldiğinden mi, bilinmez,

mışıl mışıl uyuyan çocuk gözlerini açtı; nerede bulunduğunu, karşısında kimin durduğunu uyku sersemi anlayamadığı için Basargin'e şaşkın şaşkın bakmaya başladı.

- Yoksa tuhaf gelmiyor mu? Senin oğlun bu, senin!

Dikkatle bakınca oğlunun tıpatıp annesine benzediğini gördü.

- Hadi, gel! Uzatma kollarını! Kendin kalk da gel!

Çocuk ayağa kalkmaya çalışırken kaydı, divanın üstüne düştü. Onun ağırlığıyla yay aşağı esnedi, sonra yukarı fırladı, Grişka'yı da hoplattı. Bunun üzerine çocuk bir daha doğruldu, hoplamaktan hoşlandığı için ikinci kez bile bile düştü.

Basargin heyecanını yenmeye çalışarak:

- Senin bir şeyden anladığın yok, çocuk! Hadi, gel bana! dedi.

Çocuğa ellerini uzattı. Grişka babasının ellerine baktı, baktı. "Bu adamla ne alışverişim olabilir?" gibisinden duraksadı. Sonra olumlu bir karara varmış olacak ki, divandan fırladığı gibi kendini ona doğru attı. Eğer Basargin tutmasa yüzde yüz yere düşerdi. Çocuk onun kucağına gelince sakinleşti. Basargin, oğlu kollarında, odanın içinde dolaşmaya başladı.

- Grişka'cığım, aslan oğlum benim! Baba oğul seninle iyi anlaşacağız.

İşte tam o sırada annesi geldi. Kapıyı açıp içeri girdiğinde Basargin oğlunu kucağına bastırmış; komodinin, büfenin, kitaplığın sivri köşelerine çarpıt çarpacak, odanın ortasında dolanıp duruyordu.

- Petenka, dikkat et! Grişka'yı çarpma bir yere!

Altı yıl ayrılıktan sonra annesinin ona söylediği ilk sözler bunlar oldu.

Basargin sertçe geriye döndü, annesine doğru yürüdü.

- Anne!

O anda gözlerinden yaşlar boşandı.

BÖLÜM 3

Saat yediyi vurdu. Basargin'in çocukluğundan beri tanıdığı, dört köşeli, dört pirinç çerçeve arasında camdan muhafazaları bulunan, eski bir duvar saatiydi bu. Sesi müzik kutusundan gelirmiş gibi tatlı tatlı çalardı. Bu tatlı sesler de Basargin'in çocukluk anıları arasına karışmıştı. Saatin yanlarındaki kalın cam muhafazalardan görünen bakır çarklar birbirine geçmiş hâlde insanın dikkatini çekerdi.

Saatin görünüşü annesine karşı duyduğu sevgiyle birlikte Basargin'in bulanık, karmakarışık çocukluk anılarını da canlandırdı. Annesi masada oturmuş, öğrencilerinin defterlerini düzeltiyordu. Yaşlı kadın oğlunun uyuduğunu düşünerek gürültü etmemeye çalışıyor, yaprakları uçlarından iki parmağıyla birden tutup yavaşça çeviriyordu.

Karşılaşmanın ilk heyecanı geçince oğlunun yorulduğunu anımsamış, onun hemen yatmasını istemişti. Basargin'in yatmamak için bütün direnmeleri boşa çıktı. İşte şimdi annesinin küçük odasında, onun yatağında yatıyordu. Karyolanın boyu onun boyuna göre kısaydı. Bacaklarını uzatınca ayakları parmaklıklardan bir karış dışarı çıkmıştı. Annesinin verdiği, el örgüsü kalın yün çoraplar vardı ayaklarında. Önce gerçekten uyumaya çalışmış, fakat bir türlü uyku girmemişti gözlerine. Bunun üzeri-

ne uyur gibi yaparak gizli gizli annesine bakmaya başladı. Annesi yüzünü her çevirişte hemen gözlerini yumuyor, sonra açıp yeniden bakıyordu.

Oda sıcak ve sessizdi. Duvar saatinin tik-takları sessizliği bozmuyor, tam tersine pekiştiriyordu. Dışarıda çıt yoktu. Bir ara akordeon çalan bir grup ta uzaklardan geçip gitti. Durmadan kar yağıyordu.

Basargin annesine baktıkça kendisinin de farkına varmadığı bir gülümseme yayıldı yüzüne. Ondan çok uzaklarda, uzun süre ayrı kaldığı zamanlarda bile onu her düşünüşte dingin bir sevinç kaplardı yüreğini.

Yaşlı kadının çevresini etki altına aldığı büyüsü, her insana nasip olmayan tuhaf bir ipnotizma gücü vardı sanki. Herkesi öylesine sıcak bir sevgiyle sever, herkese öylesine dürüst, yumuşak davranırdı ki; o da onlardan aynı karşılığı görür, sevgisi bir çeşit geriye yansırdı. Ona sevgiyle karşılık verenler bu işi nasıl yaptıklarına kendileri de şaşarlardı.

Güçlü bir kadındı Basargin'in annesi. Kadındaki bu moral gücü gerek oğlu, gerekse onu yakından tanıyan herkes çok iyi bilirdi. Onu yakından tanımayanlar ya da yeni tanımış olanlar ise kadının dış görünüşüne, davranışlarına bakarak ruh yapısı konusunda çoğu kez yanılgıya düşerlerdi.

Basargin kendisini bildiğinden beri annesi; geçirdiği bütün hastalıklara karşın, tostombalak bir kadın olarak kalmıştı. Yuvarlak, çocuksu bir yüzü; artık yıllar geçtikçe seyrelen, çocuksu mavi gözleri; tombul yanaklarında tuhaf, minicik gamzeleri vardı. Ağarmamak için direnen kumral saçları başına ne örterse örtsün; eski şapkasının, yazmasının, tül eşarbının altından fırlar fırlar çıkardı.

Değişmeyen, sakin bir görünüşü olduğu hâlde dur durak bil-

meyen bir hareket içindeydi. Bir yere giderken yürümez, hep koşardı. Sokakta, okul koridorlarında, sıraların arasında, birkaç adım atabileceği her yerde kıpır kıpırdı. Eğer koşturacağı bir yer bulamaz da oturmak zorunda kalırsa onu hemen fırlayıp bir yerlere gidecek sanırsınız. Savaştan çok önceleri bir gün Basargin şaka yollu: "Anneciğim, nedense sen otururken de koşar gibisin." demişti.

Kadının kendine hiç yoktan rahatsızlık çıkardığı, huzur denen bir şeyi düşünmediği açıkça belliydi. Yattığı karyolayı ele alalım. Basargin'in üzerinde yatmakta olduğu karyola çocuk karyolasıydı, o yüzden annesinin kendisine bile kısa geliyordu, ama o böyle rahat ettiğini söylerdi. Neden rahat ettiğini açıklayamadığı için de dediğine öylece inanmak gerekirdi. İşte, masada çalışırken duvarın dibinde boş duran güzelim sandalyeyi bırakmış, üstüne kalın iki kitap koyduğu alçak bir taburenin üzerine oturmuştu. Gözlüğünü bir eliyle tuta tuta defterleri düzeltmesi de gene böyle bir rahatsızlık çıkarmasının sonucuydu. Bir saat kadar önce gözlüğünü yere düşürmüş; oğlunun fırlayıp onu almasına fırsat bırakmadan kendisi almaya kalkmıştı, fakat o acelcyle üstüne basıp kırmıştı. Basargin onu izlediği sürece, çerçevenin kırık olduğunu unutarak birkaç kez elini bıraktı, gözlük yere düştü.

- Anne!

Kadın gözlüğünü tutarak geriye döndü, şaşkın şaşkın baktı.

- Nasıl, sen uyumuyor musun?

- Hayır, uyumuyorum.

- Ben de uyandırmamak için gürültü etmemeye çalışıyordum.

- Evet, evet, işittim.

- Neyi işittin.

- Gürültü etmemeye çalıştığını...

İkisi birden gülmeye başladılar.

- Anne, dinle beni. Nasılsın, iyi misin? Neşen yerinde mi?

- Şu anda mı?

- Hayır. Şimdi iyi olduğunu biliyorum. Ben genellikle nasılsın, diye soruyorum.

- Yani son zamanlarda mı demek istiyorsun?

- Evet, son zamanlarda...

Kadın bir süre düşünceli düşünceli sustu. Basargin şaşmadı annesinin bu tavrına, çünkü böyle sorulara bile ciddi yanıtlar vermeye çalışırdı. Yoldan geçerken "Nasılsınız?" diye sorduklarında, "Eh, şöyle böyle." diyeceği yerde bir an düşünür; o sırada gerçekten nasılsa, "İyiyim." ya da "İyi değilim." diye yanıt verirdi.

- Neşem yerinde, karşılığını verdi kadın. Niçin sordun?

- Yurt dışındayken son zamanlarda buradakilerin durumunu hep merak edip durdum da... Bütün gazeteler Rusların çektikleri sıkıntıları yaza yaza bitiremediler.

- Doğru, korkunç bir yıl geçiriyoruz. Hem öylesine korkunç ki, anlatamam! Ayakkabıları, kışlık giysileri olmadığı için sınıftan dört çocuğum okula gelemiyor. Kasımda dokuz kişiydiler; beşine ayakkabı aldık, giysi diktik.

- Siz mi yaptınız bunları?

Kadın gülümsedi.

- Sana nasıl söylesem, bilmem ki! Birazını ben yaptım, birazını da okul aile birliği...

Kadın yeniden gülümsedi.

- Hayır, hayır, sandığın gibi hepsini ben yapmadım. Ben topu topu iki palto diktim, o kadar. Birisi babanın gocuğundan, birisi de Şurka'nın ikinci kaputundan... Şurka'nın bir kaputu

daha vardı da...

Gözlüğünü çıkardı, oğlunun yanına diz çöktü.

- E, senin keyfin yerinde mi bakalım?

- Benim mi? Nasıl diyeyim, bilmem ki. Tam bir savaş havası içindeyim.

- İşte benim demek istediğim de bu. İnsan kollarını önüne bağlayıp oturmak istemiyor. Oturmak şöyle dursun, çalıştıkça çalışmak; her aksaklığı düzeltmek istiyor. Çalıştıkça da neşesi geliyor. Gerçi aksaklıklar hiç bitecek gibi değil. Sınıftaki çocukları görsen, çoğu zaman karınları doymadan geliyorlar okula. Kim olduğunu şimdi unuttum, birisi bana bu yılki ürün kıtlığından sonra Amerika'dan buğday satın almak istediğimizi, fakat onların vermediğini söylemişti. Doğru mu bu?

- Evet, böyle konuşmalar benim de kulağıma çalındı.

- Çocukların, çocuklarımızın ne durumda olduklarını bilmedikleri için satmadılar herhalde.

- Tam tersine. Çok iyi bildikleri için satmadılar. Daha doğrusu öyle koşullar ileri sürdüler ki istediğimiz buğdayı satın alamadık.

- Olamaz. İnsanlar böyle davranamazlar.

- Ellerinde satacak buğdayı bulunanlar davranırlar, anne.

- Bunu yapanları mahkemeye vermeli.

Annesinin saflığı karşısında Basargin kendinde, gülecek gücü bulamadı. Elbette, annesi ne ticaret politikasını, ne de politik ticareti bilebilirdi. Onun aklına yatan tek şey, iyi ile kötüyü ayırt edebilen dürüst bir insanın mantığıydı; başka durumlar, birtakım çıkar hesapları hiçbir biçimde bu mantığı zorlayamazdı.

- Belki aptalın biri gözüyle bakıyorsun bana. Ben böyle tavırları normal karşılayamadığım gibi karşılamak da istemiyorum.

Böylelerine karşı savaşacağım hep. Geçenlerde Grigori Faddeyiç'le aramızda bu konuda bir konuşma geçti. O, ürün kıtlığının bizim sorunumuz; satıp satmamanın da onların sorunu olduğunu, bu yüzden kimseye kızmamamız gerektiğini söyledi. Nasıl katılabilirim ben bu görüşe? Ben de ona, böyle düşünenlerin her pisliğe kolaylıkla göz yumabileceklerini bildirdim.

- Amerika kapitalizmle yönetilen bir ülke, anneciğim.

- İşte işin kötüsü de bu ya! Halka sorsalar, ülkede yaşayan bütün insanlara sorsalar, onlar ne derdi acaba? Buğday sorununu başka türlü çözerlerdi herhalde. Niçin susuyorsun? Haksız mıyım yoksa?

- Yok, ondan değil, belki sen haklısın.

- Biliyorum, gülünç şeyler söylediğimi düşünüyorsun.

Annesi böyle diyerek güldü. Bunun üzerine Basargin de güldü.

- Ne yalan söyleyeyim, söylediklerin bazen gülünç geliyor. Fakat sözlerinin anlamını daha derinden düşününce sana hak vermem gerektiğini anlıyorum.

Kadın, oğluna dikkatle baktı. Onu dinlerken sesinde daha önce işitmediği yeni bir ton, dirençli bir ton fark etmişti. Savaştan önce oğlunun tuhaf tuhaf şeyler söylediğini, şundan bundan durmadan sızlandığını, herkesten dert yandığını, "ülkücülük" (idealizm) denen şeyin onda bulunmadığını düşünerek kendi kendine üzülürdü.

Ayrıca "ülkücülük" sözcüğünden değişik bir dünya görüşü anlamı da çıkarmazdı. "Ülkücülük" ona göre, insan erdemlerinin hepsine birden verilen bir addı. Ülkücü bir komünist gerçekten ülkücü olmalıydı. Birisini beğenirse onun için "gerçek bir ülkücü" deyimini kullanır; onun, kendi çıkarları peşinde koşmadığına inanırdı. "Maddeci" (materyalist) sözcüğü ise

onun gözünde kınayıcı, hatta aşağılayıcı bir anlam taşırdı. Çoktandır adam yerine koymadığı güveyi (damadı) Grigori Faddeyiç'ten söz ederken onun "koyu bir maddeci" olduğunu söylerdi. Öfkelendiği zaman kızı Yelena için de kullanırdı "maddeci" sözcüğünü. "Maddeci" sözcüğü ona göre bir dünya görüşünü taşımaz, insanın kötü yanlarını, kusurlarını anlatmaya yarardı.

Öte yandan, bu konuda bir anlam kargaşalığı içinde bulunduğunun da farkındaydı. Hatta düştüğü bu anlam kargaşalığı yüzünden on beş yıl kadar önce öğretmenler kurulunda bir hayli kulağını çekmişlerdi. Genç de o; kocası gibi, partili arkadaşları, meslektaşları gibi iyi, gerçek insanların onun "maddecilik", "ülkücülük" sözcüklerinden neyi kastettiğini anladıklarını çok iyi bilirdi. Bu sözcüklere verdiği anlam kendine özgü ve çok açıktı.

Basargin annesine bakarken aslında onun düşündükleriyle aynı olmakla birlikte bambaşka şeyler düşünüyordu.

Annesi hiç değişmemişti. Değişen tek şey gözlerinin çevresindeki kırışıklıklardı. Bunun dışındaki her şey; bakışlarındaki duruluk, en önemlisi de duygularının açıklığı, tıpatıp eskisi gibiydi. Ayrılık yılları boyunca annesiyle onun dünya görüşlerinin birbirine iyice yaklaştığını hissetti. Annesi aynı kaldığına göre değişen kendisiydi, buna da pek seviniyordu. Demek oluyor ki; geçen yıllar süresince kendisi iyiye doğru değişikliğe uğramış, böylece annesiyle anlaşma ortamı bulmuştu.

- Partizanlarla birlikte nasıl savaştığını anlatır mısın? diye sordu annesine.

Üçüncü kez istiyordu bunu ondan. Fakat, ne tuhaf, annesi anlatmaktan hep kaçınmıştı. Tuhaf olan şuydu: Olay yönünden kıt bir yaşam süren bir insan, bu olağanüstü dönemi anlatmaya can atmalıydı.

- Mektuplarımda sana hepsini yazdım.

- Hayır, yazmadın. Birkaç sözle dokundun, hepsi o kadar.

- O günleri anımsamayı hiç istemiyorum, Petenka.

- Neden?

- Nasıl söylesem, bilmem ki... Önceleri, 1942'de bütün bölge partizanların egemenliği altındayken, ben de Grebenşçikov'da öğretmenlik yaparken durumumuz iyiydi. Fakat bizimkiler geri çekilip beni Safonov'da irtibat görevlisi olarak bıraktıklarında durum değişti. Çevrem faşistlerle dolmuştu. O günleri hiç düşünmemek iyi olur.

Kadın nefretle yüzünü buruşturdu. Basargin olanları öğrenmek istiyordu.

- Ama sen gene de boş durmamışsındır...

- Orası öyle. Bir şeyler yapmaya çalıştık. Hatta çalışmalarımı bir madalyayla bile ödüllendirdiler. Ne olursa olsun faşistlerle kuşatılmış yaşamak hoş bir şey değil. Çocuklar günlerini korku içinde geçiriyorlardı. Buna bir türlü kendimi alıştıramadım. Sanki o günleri hiç yaşamamışım gibi bir duygu var içimde.

Kadın bir daha nefretle yüzünü buruşturdu, Basargin'in elini eline alarak çok yavaş bir sesle şunları söyledi:

- Bak oğlum, benim yaşlı bir kadın olduğumu unutuyorsun. Faşistler arasında kaldığım günlerde başka bir şeyden değilse bile gripten ölebilirdim. O pis heriflerin arasında yaşadığımı görmemek, onların varlıklarını unutmak için belki razıydım buna. İki yıl bu düşünce hiç aklımdan çıkmadı, kendi kendimi yedim bitirdim. O koşullarda soğuk algınlığından da olsa ölebileceğim düşlerime giriyordu. Şimdi sorarım sana, bunları anmanın bir yararı var mı?

Oğlunun durmadan aynı şeyleri sormasına kızmış, onun anlayışsızlığına şaşırmış gibi konuşuyordu. Basargin elini bıraktık-

tan sonra karyoladan indi, çalışma masasına yaklaştı, defterleri üst üste koyup kaldırdı, pencerenin önünden aldığı elektrik ocağını masaya koydu, fişini soktu, yeniden pencerenin önüne yaklaştı orada sıra sıra duran, üstleri havluyla örtülü tencerelerle, kavanozlarla bir şeyler yapmaya başladı.

- Anladığıma göre karnımı doyurmak istiyorsun. Ben aç değilim, dedi Basargin.

- Biliyorum. Şurka'nın yemeğini ısıtacağım. Birazdan son tren gelecek. Bakmışsın, bugün çıkıvermiş.

- Niçin mutfakta pişirmiyorsun?

- Burası daha iyi.

Basargin o anda Şurka'nın, enişte sinin ailesiyle birlikte yemek yemek istemediğini; o yüzden annesinin ona kendi odasında ayrı yemek pişirdiğini anladı. Enişte sinin sürdüğü yaşam tarzına annesinin tepkisini öğrenmek için:

- Grigori Faddeyiç oldukça iyi yaşıyor gibime geliyor, dedi.

Annesi bir süre sustu, sonra kendini zorlayarak:

- Evet, iyi yaşıyor, karşılığını verdi.

Bunu söylerken sesinin tonuyla "güveyinin" iyi yaşadığını vurgulamaya çalıştığı belliydi. Annesinin sesinin tüm ayrıntılarını bilen Basargin, onun; kendisini bu bolluktan yararlanan insanlar arasında saymadığını, bunu da oğlunun bilmesini istediğini anladı. "Belki de tencereler, kavanozlar, elektrik ocağı yalnız Şurka için değil, aynı zamanda kendisi içindir." diye düşündü.

- Çoktan beri mi böyle bu?

- Neymiş o?

- Yemeğini çoktan beri mi ayrı pişiriyorsun?

- Bir ay kadar oluyor.

- Peki, neden?

- Vardır elbet bir nedeni. Ama şimdi söylemek istemiyorum.

- Bu konuda Katya ne yapıyor?

- O da ayrı pişirmek istedi, fakat Grişka'yı düşünerek senin gelişine dek ayrılmamasını söyledim. Grigori Faddeyiç'in yaşam tarzı hoşuma gitmiyor. Ona kalırsa bütün bunları çocukları için yapıyormuş. Doğrusunu söylemek gerekirse onun çocukları herkesinkinden daha iyi yaşıyor. Böylece çocuklarına iyilik yaptığını sanıyor, ama yanılıyor. Bana göre de bunları kendi huzuru için yapıyor. Çocukları için, çocuklarının eğitimi için kötülüklerin en büyüğü bu. Kötülüklerin en büyüğü...

Bunları söyledikten sonra sustu, kısa bir sessizlikten sonra alçak, fakat kararlı bir sesle:

- Grigori Faddeyiç çok yanlış yolda, dedi.

Basargin annesinin bu sözlerini çocukluğundan beri anımsardı. İnsanları, insan davranışlarını kınarken kullandığı en ağır sözlerdi bunlar. Gerek çocukluğunda, gerekse gençliğinde annesinden böyle sözler işitecek diye ödü patlardı. Aradan geçen altı ayrılık yılından sora bile aynı korkunun, içinde yer ettiğini gördü.

Gözlerini kapayarak, "Onu buradan almalı, muhakkak alıp başka yere götürmeli. Ama nereye, ne zaman?" diye düşündü. Şimdi ona nasıl söz verebilirdi? Bir yıl sonra Amerika'dan döndüğünde savaştan önce olduğu gibi Smolensk'e öğretmenlik yapmaya mı gidecekti, yoksa Moskova'da Dış Ticaret Bakanlığında mı bırakacaklardı. Öyle de olsa, böyle de; ev durumu her yerde zordu.

Yüksek sesle düşünmüş olmalı ki, annesi:

- Nedir zor olan? diye sordu. Uyumuyor musun hâlâ? Ben de seni daldı sandım.

- Zor olmayan ne var ki? Ama başka yönden bakacak olur-

sak; her şey kolay. Doğru değil mi?

- Senin neyi kastettiğini bilmiyorum ama doğru olsa gerek.

Basargin ayaklarını yataktan aşağı sarkıttı.

- Ben gideyim de Şurka'yı karşılayayım bari. Gelmesi yakın mı?

- Tren her an gelebilir.

Basargin karyolanın altından ayakkabılarını çıkardı, giymeye başladı. Fakat kalın yün çoraplı ayakları ayakkabılara zor giriyordu. Kullandığı eşyalara söz geçirememekten dolayı canı çok sıkılırdı.

- Tüh, Allah kahretsin! diye sövdü.

Annesi masadan bir çorba kaşığı verince çocukluğunu anımsayarak gülmeye başladı. Evde hiçbir zaman çekecek bulunmadığı için, evde herkes ayakkabısını kaşık yardımıyla giyerdi. Kaşığın sapını sokarak ayakkabılarını çabucak giydi, doğruldu; sırtına ceketini, paltosunu geçirdi; boynuna atkısını sardı.

- Ne de olsa yabancı bir görünüşün var, dedi annesi.

- Atkıdan olacak.

- Palton da tam kışlık değil.

Kadın paltonun kumaşını elledi. Basargin:

- Astarının altını pamukla beslemek gerek, diyerek şapkasına uzandı.

- Onun da bir yararı olmaz. Dışarıda tipi var. Sen en iyisi şunu al.

Kadın böyle diyerek kocasından kalma, yakasındaki siyah kürkü yıpranmış, kapüşonlu deri paltoyu askıdan alarak ona verdi.

Basargin kendisine biraz küçük gelen paltoyu giydi, dışarı çıktı.

İstasyona sapacağı ilk kavşakta karanlığın içinden bir kam-

yon belirdi. Kamyonun yanan tek farına karlar yapışmıştı, ışığı fersizdi. Makine kavşakta sertçe fren yapınca kasasından birisi yere atladı, atlarken bir el işaretiyle aracın yürümesini bildirdi. Basargin ile yabancı, üç adım sonra burun buruna geldiler. Şurka'ydı bu. Hem enine, hem boyuna gelişmişti; boyuna Basargin'den birkaç parmak fazlaydı. Ayaklarına çizmelerini giymiş, kaputunun[10] yakasını kaldırmıştı. Başına geçirdiği yün örgüsü kayak başlığı yüzünün yarısını örtüyordu.

Basargin elektrikli el fenerinin ışığını Şurka'nın yüzüne çevirdi. Beriki onun elini yakalayıp sertçe yana iterek:

- Bırakın şu saçmalığı! diye çıkıştı.

- Merhaba Şurik.

Şurka tuttuğu eli bırakmaksızın yüzünü Basargin'in yüzüne yaklaştırdı.

- O! Ne kadar çok değişmişsin!

Böyle diyerek ağabeyini tek koluyla kucaklayıp yanağından öptü, bu arada sakalının uzamış sert kıllarıyla Basargin'in dudaklarını daladı. Şurka'nın tek kollu kaldığını önce gövdesinin dokunuşuyla hisseden, ancak ondan sonra onun sakat kaldığını anımsayan Basargin, kardeşini omuzlarından sımsıkı kucakladı.

- Sana rastladığım iyi oldu. Nereye gidiyordun? diye sordu Şurka.

- Seni karşılamaya geliyordum.

- On bir trenine binemedim. Tıklım tıklım doluydu. Bu trende ise ilk iki istasyonu basamaklarda geçtim.

Evlerinin buz tutmuş merdivenlerinde Basargin'in ayağı kaydı, az kalsın düşüyordu. Şurka çevik bir hareketle ağabeyinin kolundan yakaladı, düşmesini önledi.

---

(10) Savaştan sonra asker kaputları sivil yaşamda da giyildi. (Ç.N.)

- Hey, Amerikalı, düşme sakın!

Basargin gülümsedi. Kardeşinin takılması Grigori Faddeyiç'inkinden çok daha değişik, cana yakındı.

İçeri girince Şurka eski fakat iyi dikilmiş, hatta şık denilebilecek kadar biçimli subay kaputunu çıkardı. Kaputun düğmeleri pırıl pırıldı. Üstünde, boğazına kadar gelen merserize mavi bir süveter; ince kumaştan dikilmiş, boyuna göre kısa duran mavi bir ceket kalmıştı. Pantolonu ise gene subay pantolonuydu. Ceketinin boşta kalan sağ yeni büyük bir çengelli iğne ile koltukaltına iliştirilmişti.

Annelerinin odasına girer girmez yaşlı kadın Şurka'yı çabuk çabuk öperek elektrik ocağının başına geçti. İki kardeş ise masaya oturdular, birbirlerini çekinmeden süzmeye başladılar.

Şurka'nın ağabeyiyle büyük bir benzerliği bulunmamakla birlikte onu andıran yanları vardı. Saçları asker tıraşı gibi kısa kesilmişti, ama Basargin'in saçları gibi kumraldı. Gözleri de onunki gibi açık maviydi, fakat bu gözler, güneşte yanmamış soluk yüzünde daha koyu bir anlatımı vardı. Güçlü, çıkık elmacık kemikleri, üstünde çocukluktan kalma ufacık çiçek çopurlukları bulunan çökük avurtları, sertçe sıkılmış dudakları, çenesini boydan boya kesen derin bir çizgi yüzüne katı, acımasız bir görünüm veriyordu. İnsan bu yüzün gülümsemesini kolay kolay gözünün önüne getiremezdi. Öte yandan böyle bir yüzün gülümsemesi, aslında beklenmedik, bir anda verilmiş iyi bir armağan yerine geçerdi yüzde yüz.

Şimdi de öyle oldu. Şurka ağabeyini sert bakışlarla, dik dik süzüyordu. Aslına bakılırsa ağabeyini süzmekten çok, onun kendisini süzmesini seyrediyordu. Bu, onun öylesine hoşuna gitti ki ağzını kocaman açıp pırıl pırıl iki sıra dişlerini göstererek gülümsedi. Şurka arkadaşlarıyla girdiği bir iddia üzerine sa-

vaştan önce bu dişlerle bakır bir teli kesmişti.

İşte bu gülümsemeyle birlikte Basargin'in yakından tanıdığı yüz kendini gösterdi. Şurka eski günlerdeki kıvraklığıyla, iki parmağını dişlerine trampet çalar gibi vurarak;

- Sevgili kentimiz uykusunda rahat uyuyabilir, dişlerim sapasağlam yerinde duruyor. Diplomat yoldaş, cebindeki Amerikan dolmakalemini ver, gözlerinin önünde çatır çatır yiyeyim istersen, dedi.

- Al ama yeme sakın.

Basargin cebinden dolmakalemini çıkarıp kardeşine verdi.

- Kaç tane getirdin bundan?

- İki.

- Fazla olanı birine vereceksen Grigori Faddeyiç'e ver. Bende bir tane görürse bir yeri şişer sonra.

- Sen bunu al. Ona başka armağan getirdim.

- Yetmez. Bir de dolmakalem ver. Ben hakkımdan vazgeçiyorum. Çünkü ona vicdan borcum var; haftada bir de olsa, el emeğiyle kurduğu evinde yatıyorum. Sonra annemizi de unutmayalım. Sıradan bir öğretmen olmaktan öte bir özelliği bulunmadığı hâlde bir odayı onun şahsına ayırdı. Boğazıma kadar borçluyum enişteme karşı.

Yaşlı kadın, altı tutmaya başlayan lapayı karıştırdığı için yüzünü onlara dönmeksizin:

- Bırak şimdi, Şurik, dedi sitemli bir sesle. Bunları anlatmak için yarını olsun bekleyemez miydin?

- Peki, peki, bırakıyorum.

Şurka böyle diyerek annesine yaklaştı, onu arkadan kucaklayarak yanağını yanağına dayadı.

- Bizim yaşlanmaya yüz tutmuş, oldukça iyi yürekli bir annemiz var.

- Oldukça iyi yürekli değil, iyi yürekli, diye düzeltti Basargin.

- Peki, senin dediğin olsun. Savaşın annemizi değiştireceğini sandım ama değiştiremedi.

Yaşlı kadın övünür gibi bir tavır takındı.

- Savaş beni nasıl değiştirirmiş? Değiştirsin de görelim!

Basargin kardeşini kızdırmak istercesine:

- Savaş herkesi değiştirmek zorunda mı?

Niçin öyle düşünüyorsun? diye sordu. Evet, değiştirmek zorunda. İnsanlar daha kötü oldular.

- Belki daha iyi olmuşlardır. Kötü olmaları için bir neden var mı?

- Hem daha kötü, hem daha iyi.

- Ne demek istediğini anlamadım.

- Bunda anlamayacak bir şey yok. Duruma bağlı. Daha doğrusu ele aldığın kişiye bağlı. Herkesi terazinin aynı kefesine koyamazsın. İnsanın iyisi de çıkar, kötüsü de... Onun için "Ele aldığın kişiye bağlı." diyorum.

- Peki, sen, çevrendeki insanlar arasında iyilerle kötüleri ayırt edebildin mi bari?

- Ayırdım.

Şurka da ağabeyine, "Ya sen? Sen de ayırt edebildin mi?" diye sormak istedi, fakat Basargin'in kısık gözlerinin bazen ciddi, bazen da alaycı bakışları karşısında sorusunun pek acemi kaçacağını düşünerek sormaktan çekindi, susmayı yeğledi.

Aynı soruyu sen de bana soracaksın sandım, dedi Basargin birdenbire.

- Ne? Ne hakkında?

- Deminki soruyu canım... Ben de ayırt edebildim, Şurka. Hem de nasıl!

Şurka gülümsedi.

- Demek ki haklıyım düşüncelerimde.

- Evet, haklısın.

Şurka'nın yüzünde sevecen bir gülümseme belirdi.

- Sizin kafanızın içinden neler geçtiği hiç belli olmuyor. Dünyada bir sürü yer gezdiniz, her gittiğiniz yerde diplomatlık oyunu oynadınız, sonunda öylesine inceldiniz ki, insanın karşısına geçip açıkça "evet" ya da "hayır" demiyorsunuz.

- O senin diplomatlıkla ilgili görüşün eskilerde kaldı.

- Yoksa diplomat inceliğinin modası mı geçti?

- Demek istediğim o değil. Karşımızdaki adamlar bizimle, sömürenlerin tavrıyla konuşmaya başlayınca biz de onlara Bolşevik açık sözlülüğüyle karşılık veriyoruz.

- Bu gibi durumlarda "Size olan güvenimi belirtir, derin saygılar sunarım." sözünün geçerliliği kalmadı mı yoksa? Artık böyle şeyleri kullanmıyor musunuz?

- Bunları herkes bilir, ama pek kullanmaz.

Şurka tek kolunun dirseğini masaya dayamış, yanağını avucunun içine gömmüş, ağabeyine sevgiyle bakıyordu. Onunla karşılaşmadan önce, yurt dışında geçirdiği üç yılın, aralarındaki dostluğu soğutmasından; yürüttüğü görevin ağabeyini ölçülü, soğuk, donuk, kısacası hesaplı bir adam yapmasından korkmuştu. Şurka'nın gözünde "hesaplı adam" olmak çok kötüydü. Başkalarına karşı azıcık içten, azıcık iyi, azıcık dürüst olmak; tramvaylarda bilet denetçilerinin biletlerin ucundan birazcık koparması gibi bu duygulardan işine geldiği kadarını koparıp vermek en nefret ettiği şeydi. Korkularının boşa çıkması üzerine şimdi hem ağabeyine karşı beslediği kuşkulardan dolayı utanç duyuyor, hem de içi şükran duygularıyla dolup taşıyordu.

- Bizim orada salağın biri vardı, diye sürdürdü konuşmasını.

Yurt dışı görevinden döndükten sonra eğitim enstitüsüne öğretmen olarak atanmıştı. Aslında eskiden de oradaymış. Bizimkiler buna çok sevindiler, öğrenci derneğinin hazırladığı dizi konferanslardan birinde onu da çağırdılar. Uluslararası durumla ilgili bir konuşma yapmasını istedik adamdan. Herif iki saat kafa ağrıttıktan sonra öğrene öğrene ne öğrendik, biliyor musun? Meğer "Parker" marka dolmakalemler "Shaffers" marka dolmakalemlerden daha dayanıklıymış. Sanırsınız adam "Parker" firmasından komisyon alıyor.

- Peki, siz ne yaptınız?

- Pılısını pırtısını toplayıp kürsüden uzaklaşması için kendisine bir pusula gönderdik. Beş dakika sonra defolup gitti.

- Gitti mi?

- İsterse gitmesin. Yazdığımız pusula yenilir yutulur cinsten değildi. Ben, kaleme almıştım.

- Verdiğiniz karşılık ağır olmuş.

- Ne sandındı ya!

İki kardeş kahkahayı bastılar. Annesi, Şurka'nın önüne bir tabak lahana çorbasıyla altı iyice tutmuş bir tava buğday lapası koydu. Şurka tavaya yan yan bakınca şunları söyledi:

- Ne yapalım, suç sende. Bunu daha önce niye anlatmadın? Seni dinleyeyim derken karıştırmayı unutmuşum.

Şurka çorbasını çabuk çabuk bitirdikten sonra ağzına bir kaşık lapa attı.

- Kaç yaşındasın, Şurik? diye sordu Basargin.

- Bir zamanlar senden on yaş küçüktüm.

- Hangi rütbeye kadar yükseldin?

- Fazla değil, ancak üsteğmenliğe.

- Peki, varabildiğin son nokta neresi?

Şurka acı bir gülümsemeyle güldü.

- Hangi anlamda? Başlangıçta mı, sonra mı?[11]
- Hem başlangıçta, hem sonra.
- Başlangıçta Koltuban köyüne ulaştım.
- Neresi burası?
- Stalingrad'ın yirmi kilometre kuzeyinde bir yer.
- Peki sonra?
- Frankfurt'a.[12] Berlin'e seksen kilometre kalıncaya kadar yaklaştık. O zaman yaya ilerliyorduk doğallıkla. Üsteğmen Petya Basargin'in komutasında piyade taburu gece çevirme harekatıyla batıya doğru sızdı, vesaire vesaire... O gece kolumu kestiler, iki ay sonra da hem hastahaneden, hem de ordudan taburcu edildim.
- Demek ki Berlin'e ulaşamadın?
- Hiç de senin dediğin gibi değil, gittim daha sonra, ama gezmek için... Wilhelmplasse'taki, savaşta delik deşik olmuş, demirden, araba çeken atlar anıtının önünde herkes gibi fotoğraf çektirdim.
- Alman meclis defterine imzanı da attın mı?
- Atmadım.
- Niçin?
- Gerekli görmedim.
- Kaç yılın geçti savaşta?
- Dört yıldan üç ay eksik... Ee, artık sorgulama bitti mi?
- Bitti.

Basargin artık ne savaş konusunda, ne de kardeşiyle ilgili bir konuda soru sormamaya karar verdi. Çünkü kardeşinin, savaş günlerini anlatmaya can atan bir insan görünmek şöyle dursun,

---

(11) Sovyetlerin önce gerilemesi, sonra ilerlemesi kastediliyor. (Ç.N.)
(12) Almanya-Polonya sınırındaki kent. (Ç.N.)

uzun süren bir savaşta kan döken, cana kıyan biri olarak görevini bitirdikten sonra bir daha o günleri anmamaya çalışan bir kişi olduğunu anlamıştı.

Basargin uzanıp bir sigara aldı, sigarasını yaktıktan sonra savaş günlerini düşünmeye başladı. Kendi durumu kardeşininkinden biraz değişikti. Gerçi tanksavar topçu subayı olarak o da üç yıl çarpışmıştı; çamurun, soğuğun, ileri hatlarda bulunmanın akıl almaz güçlüklerini en az piyadeler kadar bilirdi, fakat savaşın en kızgın ânında birdenbire yurt dışı görevine atanmış olması savaş yaşamını kesip atmış, yarıda bırakmış bir duygudan sıyıramıyordu kendini. Yurt dışında bulunduğu sırada savaş günlerini anımsadığında en iç karartıcı, en zor, en korkunç anılar hep geri planda kalır; alaydaki subay arkadaşları, son saldırının coşkulu saatleri, parçalanmış Alman tanklarının art arda dizildiği Kamenets-Podolsk yolu, Prut'u geçip Romanya'ya girişleri, Feneşti'ye girişleri, Feneşti'de geçirdiği gece, kızarmış güvercinler, toprak testilerle getirilen taze şaraplar, o gecenin sarhoşluğuyla daha da sevecenleşen savaş arkadaşları capcanlı gözünün önüne gelirdi.

Elbette anımsadığı şeyler yalnızca bunlar değildi, fakat daha çok bunlar gözünün önünde canlanırdı. Çünkü yurt dışı görevinde de savaştaki gibi birçok zor, can sıkıcı olayla karşılaşıyordu. Yalnız, savaş günlerinden bir farkı vardı; o da zor, can sıkıcı durumlar yanında savaştaki gibi insanın göğsünü kabartan, görkemli olayların pek bulunmayışıydı.

Basargin kardeşine pek dikkat etmeksizin sigarasından derin soluklar çekiyor, dalgın dalgın düşünüyordu. O sırada Şurka da kaşığını tabağa bırakmış, ağabeyine kaçamak bakışlarla yan yan bakmaktaydı. Savaştan söz ederken bir pot mu kırmıştı acaba? Kendisi savaşırken ağabeyinin ülke ülke dolaştığını ima eden

bir şey mi söylemişti?

"Onu gücendirdim galiba." diye geçirdi içinden. Kırdığı potu düzeltmek için:

- Söylediklerimi geri almanın bir yolu var mı? dedi gülerek. Bak Petya, demin diplomatlık tavırlarından söz ederken sanki hiç savaşmamışsın gibi bir hava yarattım, oysa savaşın başından beri sen de vardın. Züppeliğimi hoş karşıla. Seni öyle kravatlı görünce...

- Bilirsin, kravatlara düşkünlüğüm vardır. Fakat ne dersen de, sana boynumdakini vermem. Bu benim en sevdiğim kravat. Birbirinden güzel bir düzine kravat getirdim. İstersen bir tanesini verebilirim.

Şurka ağabeyinin sözüne takılırcasına:

- Bir tane olsun da, hangisini verirsen ver, dedi.

Kardeşine bir armağan vermesi gerektiğini anımsayan Basargin:

- Peki, bir tane üzerinde anlaştık, dedi gülerek. Yalnız bir tane, tamam mı?

Washington'daki ticaret temsilciliğinde görevli bayan yazmanın Katya için, annesi ve ablası için satın aldığı giyim eşyasının konulduğu sandık bagajla geliyordu. Sandıkta Şurka için de bir takım giysi vardı. Yanına aldığı valize, ilk vereceği armağanlar arasında Şurka için içi kürklü bir çift deri eldiven koymuştu. Şurka'nın sakat olduğunu unuttuğundan değil, bu eldiveni bile bile almıştı ona, çünkü tek eli olanlar için de eldiven gerekliydi. Tek unuttuğu şey, bu armağanı ona nasıl vereceğiydi. Şimdi düşünüyordu da eldiveni kardeşine veremeyecekti. Başlangıçta doğru düşünmüştü, tek el için de eldiven gerekliydi, fakat şimdi bunu vermenin uygun kaçmayacağını anlıyordu.

Şurka'nın ceketinin altından görünen ince hırkasına baktı,

valizine yaklaşıp açtı, kendisine ayırdığı bir süveteri kolundan çekip çıkardı. Biraz kaba görünmekle birlikte yünden, elle örülmüş, kışlık, kalın bir Kanada süveteriydi bu.

- Al, bu senin, dedi.

- Teşekkür ederim. Anne, süveterimi beğendin mi?

- Güzel bir şeye benziyor. El örgüsü.

Şurka:

- Grigori Faddeyiç için başka armağanların yok mu? diye sordu. Senden çok şey bekliyor değil, her türlü giyim kuşamı vardır. Son bir ayı senin ne getireceğini konuşmakla geçirdi. Sanki başka bir konu yokmuş gibi...

- Şurik, Grigori Faddeyiç hakkında böyle konuşmandan hoşlanmıyorum, diye girdi araya anneleri. Fakat Basargin onun sesinden, çıkışmak isteğinden çok, güçsüz bir insanın yalvarışını sezdi. Annesini desteklemek için:

- Evet, onun birçok davranışını ben de beğenmiyorum. Gene de kötü bir insan sayılmaz, dedi.

- Kötü bir insan olduğunu kim söyledi? Enişte iyidir, üstelik dürüsttür de...

Basargin, Şurka'nın sesinde ona biraz kuşkulu görünen bir yumuşaklık hissetti. Zaten annesi de ondaki değişikliği birden kavrayamamıştı.

- Ee?

- Ne "Ee"si? dürüsttür dedim. İyi olduğu kadar dürüsttür. Hatta Grigori Faddeyiç'in kimi konularda sağlam, güvenilir bir tutumu vardır. Ona göre her şey ya kendisinindir, ya da başkasının. "Kendisinin" dediği onun, "başkasının" dediği de seninle benim şuyumuz, buyumuz. Onun evi, onun kürkü, benim kaputum, senin başörtün gibi... Ne kendisininkini başkasına verir, ne de başkasınınkinde gözü vardır. Yalnız kötü olan bir şey var:

Devletin, kamunun varlığı bu iki şıktan hiçbirine giremez. Devlet malı ne onundur, ne de başkasının. Başka bir deyişle herkes gibi o da ortaktır bu varlığa. İşte böylece işin içine ortaklık girince bizim Grigori Faddeyiç'in dürüstlük anlayışı da orada biter.

Şurka enişte sinin dürüstlük anlayışını ortaya koymaktan memnun, odada birkaç tur attıktan sonra gelip eski yerine oturdu.

- Dürüstlük anlayışının bittiği yerde de iyilik anlayışı başlar. Bizim enişte geniş adamdır. Kendisinin bol bol yararlandığı kaynaktan başkası neden yararlanmasın, diye düşünür. Boşuna mı "İyi adamdır." dedik. Gönlünden kopar, birine beş metre küp keresteyi gözünü kırpmadan verir. Ama git de evinden biraz kereste iste bakalım, zırnık verir mi? Vermez. Çünkü başkasına verdiği devletin malıdır, ortak maldır; evinden istediğin ise kendisinin.

- Ama bizim okula dört kez tahsis dışı odun istedik, hepsinde de gönderdi, dedi annesi.

- Gönderir. Niçin göndermesin? Babasının malından mı veriyor? Üstelik çocukları sizin okulda okuyor. Lida ile Yegor öğrenciniz olmasa odunu görürdünüz! Kim bilir, belki sen üşümeyesin diye gene de biraz gönderirdi. Hani, arada akrabalık var ya! Adamın akrabalarına karşı salakça bir düşkünlüğü vardır. İyilik anlayışı işte!

- Şurka! Neler söylüyorsun?

- Bağışla, anne. Bu onun kendi görüşüdür, kimseden de gizlemez. Tahsis dışı odunmuş! Eylülün başında size dört sınıflık oda yapıverecekti, üstelik bu tahsis dışı değil, plana göreydi. Hani odalar nerede? Niçin yapamadı?

- Niçin yapamadığını açikladı. Yetiştiremiyormuş.

- Dört aylık yaz yapım planını yüzde on fazlasıyla yetiştirdi ama. Ayrıca Devlet Malzeme Ofisi yetkililerine iki yerine dört evi birden çattırmış. Çünkü onlardan çıkarı var. Sizden ne çıkarı var? İşinizi yüz üstü bıraktı diye onunla kavga eden sen değil misin? Ama daha ilk günden huzurunun kaçmasını istemediğin için Piyotr'un yanında susuyorsun. Bana kalırsa bir an önce içimizi dışımızı bilsin isterim. Ben o yüzden susmuyorum.

Şurka öfkeden ayağa fırlamıştı. Onun öfkeli duruşu Basargin'e birdenbire babasını anımsattı.

Annesiyle bakıştılar. İkisi de o anda karşılıklı aynı şeyi düşündüklerinin farkındaydılar. Odada öfkeli adımlarla gezinen Şurka tıpatıp babasıydı.

Babaları 1930'da genç yaşta ölmüştü. Pek güzel bir deyim olmamakla birlikte gerçeği yansıttığı için onun durumuna uyan bir deyişle "Ömrünü çalışmakla tüketmişti." denilebilir.

Puhovo dokuma fabrikasında bir işçinin oğlu olan babaları 1905'te Smolensk sanat okulunu bitirdikten sonra yirmi yaşında RSDİP'ye[13] girdi. Durmadan bölgeleri dolaşan yapı ustası görevini üstlendiği için onun bu durumundan yararlanmak isteyen parti, bu delikanlıyı oradan oraya gönderiyor; böylece onun aracılığıyla bölgeler arasında bağlantı sağlıyordu. Görevine düşkün, titiz, yumuşak başlılığıyla kendini sevdirmiş bir posta başı olduğu hâlde o da zaten bir yerde uzun süre kalmaktan hoşlanmıyor; beklemedikleri bir anda, ısrarlı yer değiştirme istekleriyle, bağlı olduğu kurumun yetkililerini şaşkına çeviriyordu. Delikanlı, yapı işini sevmekle birlikte işi, onun asıl yaşantısını gizleyen bir kılıftı. Gençlik yıllarının yazgısını partiye bağlamış, parti disiplinini yaşam yapmış, gelecekle ilgili beklentilerini

(13) Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Ç.N.)

devrim umudundan ayrı tutmamıştı. Bu soylu, pırıl pırıl umut dolu gençlik yılları onun ileriki yaşantısında da silinmez izler bırakmıştı. Gelecekteki karısı, Basarginlerin annesi, onun bu yönünün hiç değişmediğini ileri sürerdi ikide bir; onu ilk fark etmesi, sonra da ona gönül vermesi bu yüzdendi. Kocasının hiç yaşlanmadığını, ilk karşılaştıkları zamanki gibi genç kaldığını söylemesi, onun hep öyle kaldığını sanması ise onu çok sevmesinden ileri geliyordu.

İki genç 1908'de Urallar'da, Yekaterinburg ilinde karşılaştılar. Delikanlı, yeni açılacak bir demiryolu hattında istasyon binaları yapımında çalışıyor; resmi ceket, önünde demiryolcu işareti bulunan resmi şapka ve uzun çizmeler giyiyordu. İyice eskimiş kadife şapkasının tüyleri dökülmüştü. Bu şapkanın altından dışarı fırlayan sert, kumral saçları; zayıf, asık bir yüzü; o zamanın modasına uygun, uçları biraz yukarı kıvrık, buğdaysız bıyıkları; yumuşak fakat alay edermiş gibi bakan gözleri vardı.

Basargin:

- Şurka, sen babana çok benziyorsun, dedi.

Yaşlı kadın büyük oğlunun bunu fazlaca yüksek sesle söylediğini sanıyordu, çünkü bir anda aklı karışmış, düşünceleri akışını yitirmişti.

Şurka odanın ortasında durdu.

- Gerçekten benziyor muyum?

- Hem de nasıl!

- Babamı öylesine az anımsıyorum ki.

Annesinin karyolasına yaklaşan Şurka başucunda duvarda asılı duran, vişne ağacından ince bir çerçeveye konmuş fotoğrafı oradan aldı. Fotoğrafta, ortadaki uzun çiçek saksısı sehpasına dirsekleriyle yaslanmış iki adam görünüyordu.

Adamlardan biri kısa boyluydu, üst dudağında leke gibi du-

ran küçük bir bıyığı vardı. Bir eliyle kocaman sahra dürbününü tutan, öbür elini belindeki kılıcın kabzasına gelişigüzel koyuvermiş bu ufak yapılı adam; başında kalpağı, sırtında kocaman cepleri bulunan asker ceketi, neşeli genç yüzü ve minicik bıyığıyla insanın gözünün içine pek küstahça bakıyordu. İkinci adam ötekine göre hayli uzun boyluydu. Sırtında bütün düğmeleri sımsıkı iliklenmiş kısa bir meşin ceket vardı. Ceketin boynundan, gömleğinin bir ucu yana iliklenmiş yakası görünüyordu. Başına deri bir şapka giymiş; bir omzuna, önden incecik kayışı görünen, kocaman bir ağaç kuburluk asmıştı. Kumral bıyıklarının uçları yukarı doğru kıvrıktı, iyilik dolu iri gözleri biraz yorgun, biraz alaycı bakıyordu.

Bu ikincisi babalarıydı. Şurka, çocukluğundan beri baka baka tüm ayrıntılarını ezberlediği fotoğrafı savaştan sonra ilk kez yeni bir heyecanla seyrediyordu. Asker giysileri içinde annelerine olağan, Şurka'ya ise tuhaf görünen bu iki kişi başka bir savaşın, iç savaşın anısı olarak kâğıdın üstünde donmuş kalmışlardı. O iç savaş her şeyin başlangıcıydı; Şurka bu büyük olayı ağızdan ağıza anlatılan öykülerden, kitaplardan, daha çok da kitap arasında kurutulmuş bir dal pelinotunun ince kokusu gibi, tarihin uzak ve baş döndürücü kokusunu taşıyan türkülerden bilirdi. "Kahovka, Kahovka, sevgili tüfeğim... Yağlı kurşun uç, uç!" türküsünü anımsadı.

Anne, babalarının yanında duran kısa boylu subayı parmağıyla göstererek;

- Bu alay komutanı Nikolay İvanoviç, dedi.

Şurka resme bir kez daha dikkatle baktı, gözlerini yumdu, kapalı göz kapaklarının arkasındaki karanlıkta babasını yeniden canlanmış, odanın bir köşesinde dikiliyor olarak gördü. Başında deri şapkası, sırtında kısa meşin ceketi, kayışını omzundan

aşırtığı, ağaç kuburluk içindeki mavzeriyle bir alay komiseriydi[14] bu. İnsana korku veren yorgun yüzü kısa, kızıl kıllarla örtülmüştü. Fakat Şurka bu yüzü bir an babasının yüzü olarak değil de, onları 1942'de Dorogobuj'da kuşatmadan kurtaran, kuşatmayı yarmadan bir saat önce kendisi vurulup ölen ordu savaş kurulu üyesinin yüzü olarak düşündü.

Gözlerini çabucak açtı. Oğlunun yüzünün sapsarı kesildiğini gören anne:

- Ne var? Bir şey mi oldu, Şurka? diye sordu.

- Yok bir şey... Biliyor musun, alay komutanına ne oldu? Öldü mü?

Onun ölebileceğini aklının köşesinden bile geçirmeyen kadın afalladı:

- Niçin ölsün? Nikolay İvanoviç'i tanımıyor musun?

- Tanımaz olur muyum?

- Ben de aralarında ad benzerliği var sanıyordum. Demek, aynı kişi!

Şurka şaşırmış, iyice afallamıştı. Fotoğrafla ilgili olarak birçok kez işittiği bu adın şimdi ün yapmış bir ordu komutanıyla ilişkisi olabileceğini nasıl da düşünmemişti!

Gelip masadaki yerine oturdu, elindeki resmi önüne koydu. Daha önce aklının ucundan bile geçmeyen, ancak şimdi farkına vardığı bu durum onu şaşkına çevirmişti. Artık karşısında çocukluğundan beri tanıdığı fotoğraf değil, belleğinde silinmez iz bırakan bir tablo vardı.

... Nemli bir ekim sabahı... Arkada yağmur sularından kabarmış Dinyeper ırmağı, önde Alman tanklarının sık ve yakından top atışları... Tepede rüzgâr, barut dumanı gibi siyah, koyu bu-

(14) Birlik komutanıyla eş yetki ve sorumlulukta siyasi işler başkanı.(Ç.N.)

lutları aynı yöne doğru kovalamakta. Komuta noktası olarak çarçabuk kazılmış kumlu sipere, sandalla biraz önce Dinyeper'den geçip gelen ordu komutanı giriyor.

Küçük siperin beş metre gerisindeki yamaçta dikiliyor Şurka; kepinin üstünden yağmurluğunun kukuletasını geçirmiş, makineli tabancasını eteğinin altına saklamış. Alman tankları beş yüz metre ilerden ateş ediyor, Şurka'nın makineli tabanca takımı, bağlı olduğu tümenin bu sahildeki tek yedek birliği.

Şurka, tekmilini bitiren tümen komutanının, elini şapkasının siperinden çekmeksizin, kısa boylu ordu komutanına doğru eğilerek şunları söylediğini duyuyor:

- Ordu komutanı yoldaş, tümen komuta noktasına tanklar yaklaşıyor. Görevim gereği olarak bu yakayı terk etmenizi dileyeceğim.

Bu sözler dudaklarından yavaş yavaş, biraz da kekeleyerek çıkıyor.

Ordu komutanının yaveri Şurka'nın yanında duruyor; üstü başı, kukuletalı yağmurluğu, ırmaktan yeni geçmiş olmanın sonucu ıslak, çamur içinde.

Ordu komutanı siperin içinde ayakta duruyor. Sırtında sırma apoletli, kumaşı yağmurdan koyulaşmış ince bir kaput var. Ellerindeki sarı eldivenler de ıslanıp koyulaşmış. Şapkasının kırmızı şeridi parlıyor. Bütün görünüşü tertemiz, pırıl pırıl. Mahmuzlu muşamba çizmelerinin yanlarına birazcık ıslak kum yapışmış, hepsi o kadar.

Şurka "Buraya gelirken hep temiz yerlere basmış olmalı." diye düşünüyor.

Ordu komutanı sol elinden eldiveni çekip çıkarıyor, bunu sağ eline alıyor, kaputunun eteğini kaldırarak eldivensiz elini cebine sokuyor, oradan tertemiz bir mendil çıkartıyor, şapkası-

nı başından alıyor, üstündeki yağmur sularını silkiyor; mendiliyle yüzünü, şapkasının içini, sildikten sonra yeniden başına giyiyor, mendili cebine sokuyor, eldiveni yeniden giyiyor. Bu işler bittikten sonra:

- Tanksavar silahlarınız nerede? diye soruyor tümen komutanına.

- Elimde tek sal var. Onunla da henüz ilk iki topu geçiriyoruz.

Tümen komutanı eliyle Dinyeper'in ortasını gösteriyor. Orada, üzerine iki top konmuş bir sal sanki ileri doğru kımıldamıyormuş gibi, olduğu yerde sallanmaktadır.

Ordu komutanı geriye dönüp sala uzun uzun bakıyor. O sırada sırtını Şurka'ya dönmüş, ellerini arkaya bağlamıştır. Şurka onun bir elini ötekinin içinde kıvırıp durmasını seyrediyor. İçteki elini bileğinden çekip koparmak ister gibi bir hâli vardır.

Sonra ordu komutanı bakışlarını Şurka'ya çevirerek onu tepeden tırnağa süzüyor.

Komutan kendisine bakarken Şurka da onun yüzünü, şapkasının parlak siperini, tıraşlı yanaklarını, bakışları insanın içine işleyen gözlerini, dudakları sımsıkı kapatılmış küçük ağzının üstündeki kırlaşmış ince bıyıklarını, ceketinin geniş yakasını, kenarları beyaz beyaz dışarı çıkmış yaka altı bezini, kaputunun altın rengi düğmelerini, pantolonunun bir paçası üstünde sarkan süvari asasını görüyor.

Ordu komutanı dudaklarını aralamaksızın:

- Bu yakaya neyle geçtiniz? diye soruyor Şurka'ya.

Başını eğmiş, Şurka'ya yandan bakmaktadır. Sanki ona ateş etmiş de vurup vurmadığını anlamak için gizlice süzer gibidir. Bulundukları yakaya tümenden ilk geçenin kendisi olduğunu son anda anımsayan Şurka yüksek sesle, hatta meydan okurcasına (bunu kendisi de beklememiştir kendisinden):

- Tahtanın üstünde! karşılığını verir.

Ordu komutanı:

- Ha, evet, anladım, diyerek mahmuzlarını şakırdata şakırdata tümen komutanına döner:

- Öbür yakada boş duran altı ev var. Her evin kapılarından bir top taşıyacak sal çıkartabilirsiniz. Siz hemen gereken emri verin! Ben burada bekliyorum.

Komutan, Şurka'ya sırtı dönük durmakla birlikte Şurka onun, tümen komutanına ateş eder gibi tane tane konuşurken yüzünün aldığı biçimi gözünün önüne getirebilmektedir.

Tümen komutanı içini çeker, telefoncu ere:

- "Sızran"ı çağırın! emrini verir.

Şurka ile yaver bakışırlar, yaver Şurka'ya göz kırpar, o sırada sendeleyerek birden yere yuvarlanır. Bir mermi alçaktan ıslık çalarak geçer, iki yüz metre geride suya düşer.

Ordu komutanı arkaya döndüğü sırada Şurka onun yüzünü ikinci kez görür. Ayağı kayıp yere düşen yaverine şaşkın şaşkın bakmaktadır; genç subay bu bakışlar altında ezilmeksizin, Şurka'nın kanısına göre, dayanılmaz bir ağırkanlılıkla kumların üstünden kalkar, ıslanmış avuçlarını yağmurluğuna siler.

Başlarının üzerinden bir merdi daha vınlayarak geçer. Tümen komutanı:

- Basargin, nişancı erlerinizi alın, uzaktaki şu çalılıların yanında savunmaya geçin! diye emir verir.

Bir yandan da eliyle gidecekleri yönü göstermektedir.

Şurka erlerine gerekli emri verir, kaputunun eteğini kemerine çemreyip siperin üzerinden atlar. Ordu komutanını son kez görüşü o andır. Komutan sırtını ona dönmüştür. Dinyeper'in kabarmış sularına bakarken sımsıkı tuttuğu asasını çizmesine vurmaktadır. Kendisini güçlü bir şeyin ittiğini hisseden Şurka

göğsünden vurulmuş olarak yere yuvarlanır; bu arada komutanın, siperin, ırmak kıyısının, ağaçların, gökyüzünün tepe taklak olup birbirine karıştığını görür.

Şurka'nın fotoğrafa bakmaya başlamasının üzerinden en azından iki dakika geçmiştir. Onun oturduğu sandalyeye arkadan yaklaşarak dirseklerini arkalığa dayayan Basargin, kardeşini omzunun üstünden şöyle bir süzdü:

- E, resme doyamadın mı daha?

Şurka resme bir kez daha göz attı. O sırada "Ne kadar da gençmiş! Küçücük bıyığıyla hep gülüyor. Yaşı da olsa olsa yirmi üç. Tam benim kadar. Oysa Dinyeper'in kıyısında karşılaştığımız sırada ellisine yakındı. Babam yaşasa kaç yaşında olurdu? Altmış ikisinde mi?" diye düşünüyordu.

Fotoğrafı yerine astı, paketten bir sigara aldı, kibrit kutusunu bacaklarının arasına sıkıştırarak sigarasını yaktı.

Evet, yıl 1942'ydi. Dinyeper kıyısı... Üçüncü yaralanmasından önce, altı aydır, fotoğraftaki bu ufak tefek adamın komuta ettiği orduda görev yapmaktaydı. Babası sağ kalsa herhalde aynı ordunun savaş kurulu üyelerinden biri olurdu.

"Benim kimin oğlu olduğumu öğrense ordu komutanı ne derdi acaba? Sanırım, hiçbir şey... Belki gene aynı soruyu sorardı: 'Bu yakaya neyle geçtiniz?' Ben de ona, 'Tahtanın üzerinde.' karşılığını verirdim."

Şurka aklına geldikçe içini burkan bir acıyla şunları düşündü: "Dinyeper kıyısındaki o yaralanmadan ötürü ne yazık ki 'Kahraman Savaşçı' nişanı bile alamadım. Yaralanma olayını unutmuş olmalılar. Hep aynı öykü... İç savaşta hemen hemen kimseye nişan vermezlerdi. Babamın dahi tek nişanı yoktu."

- Babamın "Kızıl Sancak" nişanı yok muydu? diye sordu annesine.

- Yoktu, ama Nikolay İvanoviç'e vermişlerdi.

Basargin alçak sesle:

- "Dinle, işçi, savaş başladı: Bütün işini bırak, koş sefere!" türküsünü mırıldandıktan sonra Şurka'ya:

- Bu türküyü biliyor musun? diye sordu.

- Hayır, bilmiyorum. Ben Kahovka'yı severim.

- "Kahovka" anılarda kaldı. Oysa şimdi söyleyeceğim türküyle askerler çarpışmalara girerlerdi. Ta çocukluğumdan işittiğim halde unutmadım.

Mermiler patlar,
Makineliler çatırdar,
Ama düşmandan korkmaz
Kızıl bölükler.

- Sovyet egemenliği için yılmadan yürüyelim!

Anneleri bu türküyü beklenmedik bir anda öylesine yüksek bir sesle söylemeye başlamıştı ki sonunda kendisi de heyecanından utanarak sustu.

Bunun üzerine büyük oğlu türküyü sürdürdü:

"Hepimiz bir olup bu uğurda ölelim."

Trende gelirken gözünün önünden geçen son dört yılın olayları, Dinyester ırmağının ötesindeki gece, Marsilya havaalanına inişi, Alman otobanları, New York caddeleri, yurt dışı görevi, şölenler, şerefe kadeh kaldırmalar, nazik gülücükler, soran bakışlar bir daha hızla zihninden geçti.

- .... bu uğurda ölelim, diye mırıldandıktan sonra Şurka'ya şunları söyledi:

- Sen kendini bir yandan kendin olarak, bir yandan da başka insanların başlattığı kanlı, zor yüce bir tarihin uzantısı olarak düşünür müsün hiç?

- Hangi anlamda uzantısı?

- Çok basit... Denikin'in[15] ordularıyla savaşırken Yekaterinoslav ya da Kiçkas'ta atlarından düşüp tozlar arasına yuvarlanan, ölen insanları düşün. Sonra Dinyeper hidroelektrik santralini kuranları, bu işin öncülerini... Sonra babamızı... 1929 yılında burada Puhovo parti bölge kurultayında sağa sapanlarla savaşmış, onların partiden atılması için oy vermişti. Babamız öldükten sonra ben, işte bu sağa sapanların Magnitka'da kurdurmamaya çalıştıkları fabrikadan gelen mermileri taburumla birlikte savaştığım sürece Almanların tepesine yağdırdım. Bütün yaşamımız bir zincirin iç içe geçmiş halkaları gibidir. Halkaların birbirinden kopmamasındadır bütün gücümüz. Ama aramızda değişik düşlerle yaşayan insanlar türüyor bir yandan da. Tek halka, hem de başkasının parmağındaki tek halka, olmak isteyenler çıkıyor.

- Kim bu? Şuradaki mi?

Şurka başıyla enişlesinin odasının bulunduğu tarafı gösterdi.

- Bilmiyorum. Henüz tam kararımı vermiş değilim.

- Verirsin daha. Bunun için bol vaktin var.

Şurka böyle diyerek acı acı güldü, sigarasını parmaklarının arasında söndürdükten sonra izmariti kül tablasına bastırdı.

Anne bir köşeye çekilmiş, sessizce oğullarının konuşmasını dinliyordu.

Oğulları onun ne denli az farkına varırsa o da onları, ona doğru yöneltilmiş gülücükler, "anneciğim"ler, kaçamak bakışlar olmadan babalarına benzeyen kesin, sert yüz hatlarıyla, o denli oldukları gibi görüyordu. Oğullarının ikisinin de babalarına benzediği gerçekti, hatta hangisinin daha çok benzediğini söy-

(15) Ekim Devrimi'nden sonraki iç savaşlarda karşı devrimcilerin başındaki general. (Ç.N.)

lemek bile zordu. Aslında boyu posuyla, yürüyüşüyle, konuşurken ellerinin sert hareketiyle Şurik daha çok benziyordu; ama gözleriyle, en çok da sesiyle Petya tam onun bir kopyasıydı. Sesinde, konuşurken kullandığı sözcüklerde babasının yalınlığı, dobra dobralığı Petya'da daha çok vardı.

Baba Basargin sandalyesinde uzun süre suskun oturduktan sonra birden gövdesini arkaya atar "Annuşka, biliyor musun, sosyalizm insanlık için büyük bir mutluluk getirecek." derdi sakin bir sesle. Bunları söylerken takındığı tavırdan hemen yerinden kalkıp dışarı çıkacağını, sözünü ettiği mutluluğu bulup getireceğini sanırdınız. Hem de herkese yetecek kadar büyük bir mutluluk.

Petya'nın sesinde de aynı güven vardı. İnsanlar ona kolayca inanırlardı; bu da onun çok az yalan söylediğini, belki de yalana hiç kaçmadığını gösteriyordu.

Yaşlı kadın oğullarına baktı ve 1930 yılının bir kış günü onların, Puhovo dokuma fabrikasının kulübünde babalarının tabutu başında dikilişlerini anımsadı. Piyotr göz yaşlarını silmeden sessiz sessiz ağlıyordu; Şurik ise annesini kolundan tutarken tabuta yaklaşanları düşman bakışlarla süzüyor, birisi eğilip babasını öpecek olsa bütün gövdesi titriyordu.

Yaşlı kadının şimdi doya doya ağlamak geliyordu içinden ama bunun sebebi ne herhangi bir üzüntü, ne o anda duyduğu mutluluktu; oğullarının yeniden bir araya gelmesinden dolayı ağlamak istiyordu. Onların yanında ağlamak istemediği için de hızla yerinden kalktı, kitapları defterleri çabuk çabuk çantasına doldurmaya başladı.

- Nereye gidiyorsun anne? diye sordu Basargin.

- Okulda genç bir bayan öğretmen var da. Onu yarınki derse hazırlamam gerekiyor.

- Daha vakit erken. Her zaman onda gidersin, şimdi dokuz buçuk bile yok, diye homurdandı Şurka.

- Hayır, gitsem daha iyi olacak.

Kadın tıka basa dolu çantasını kapatmak için uğraşırken böyle dedi.

Şurka çantanın kayışını hızla çekti, kilidi kapattıktan sonra sertçe:

- Al, böyle götür, dedi.

Basargin mantosunu uzattı.

- Anne, gitmesen olmaz mı?

İlk günü birlikte geçirmek istediği için okula gitmemesini söylemeyi düşündüyse de onun erken ayrılmasına kendi gelişinin neden olduğunu bildiği için fazla ısrar etmedi. Kadıncağızın çok heyecanlandığı, bunu oğullarına göstermek istemediği belliydi. Tam kapıdan çıkarken kulaklıklı başlığını da uzattı.

- Bak, şapkanı unutmuşsun.

- Ya, ya. Aklımdan çıkmış.

- Seni geçirmemi ister misin?

- Hayır, gideceğim yer çok yakın. Zaten fazla kalacak değilim. Lidiya İvanovna'ya defterleri düzeltmesinde biraz yardım edeceğim, hepsi o kadar.

On dokuz yaşındaki gencecik bayan öğretmeni Lidiya İvanovna yerine Lidoçka diye çağırmak belki daha uygun olacaktı, fakat yaşlı kadının okuldaki en genç öğretmenleri bile adları, baba adlarıyla çağırma[16] konusunda değişmez bir kuralı vardı.

Oğlunun onu merdivenlere kadar geçirmesinden utanan kadın elindeki eldiveni sallayarak:

- Ben çok geçmez dönerim, çok geçmez dönerim, dedi ve o

(16) Böyle çağırma biçimi saygıyı, resmiliği gösterir. (Ç.N.)

sırada eldivenlerden birini yere düşürdü.

Basargin eldiveni alıp annesine verdi.

- Hadi git sen. Gir içeri, yoksa üşüteceksin.

Yaşlı anne böyle derken eldivenini salladı, az kalsın gene düşürecekti.

Basargin merdivenlerden hemen ayrılmadı. O orada dikildiği sürece annesi birkaç kez dönüp baktı, sonra sokağın köşesinden gözden silindi.

"Ortalık ne kadar sessiz!" diye düşündü Basargin. Gerçekten de büyük bir sessizlik vardı. Fırtına çoktan dinmişti; yalnız, arada bir rüzgârın esintisiyle çatıdan karlar dökülüyordu.

Basargin saçlarındaki karları silkeledi, evden içeri girdi, kapıyı arkadan sürgüledi, soğuktan üşüyen ellerini ovuşturarak annesinin odasına doğru yürüdü....

BÖLÜM 4

Basargin içeri girdiğinde Şurka sigarasını ağzının bir köşesine sıkıştırmış, elini dar paçalı pantolonunun cebine sokmuş, odanın köşesinde düşünceli düşünceli dikiliyordu.

Her şeyiyle Basargin'in tanıdığı Şurka'ydı bu. Biraz yıpranmış, kısa fakat üzerine tam oturan ceketi; dar paçalı subay pantolonu; özenle yama vurulmuş, ordu malı deri çizmeleri tamı tamına ona uymuştu. Genç adamın duruşundan okunan kendine güvenini, derli toplu luğunu, ceketinin iğneyle koltuk altına ilişti rilmiş boş yeni bile bozamıyordu.

Basargin kardeşini omzundan kucakladı, onunla yan yana, annelerinin daracık odasında tur atmaya başladı. Kardeşini öylesine yakın buluyordu ki kendisine! Fakat bu, insanın yakınlarına ve kendisinden zayıflara karşı duyduğu bir akraba sevgisi ya da acıma hissi değildi. Hepsinden değişik, bambaşka bir sevgi, savaşa katılanların birbirlerine karşı duydukları bir yakınlıktı bu. İnsan böyle bir sevgiyi ancak; terin suyun içine batmış, ağzı yüzü çamura bulanmış,üzerine gelen düşman tankını, habire ateş etmekten iyice kızmış, parçalandı parçalanacak ufacık topunun son mermisiyle yirmi adım ilerde durduran ve sevinçten "hurra!" diye bağıran bir askere karşı; komuta noktasında karnından yediği bir şarapnel parçasından ölmek üzere olan, fa-

kat karnındaki yarayı görmemek için kaputunun eteklerini avcunun içinde toplayıp sıkılmış dudakları arasından telefonda son emirleri veren bir generale karşı; sahra hastahanesinin hava akınlarından delik deşik olmuş çadırında, bomba gümbürtüleri arasında hiç istifini bozmaksızın yanındaki hemşireye tekdüze sesiyle "neşter", "gazlı bez", "biraz daha gazlı bez", "iğne yapın" diyen bir doktora karşı duyabilirdi.

İşte Şurka'yı omzundan kucaklamış, odada onunla yan yana yürüyen Basargin'in duyduğu sevgi; savaş alanlarında omuz omuza çarpışanların birbirlerine karşı besledikleri gurur dolu, gözleri yaşartmayan böyle bir sevgiydi.

Kardeşiyle birlikte küçük odada dolaşırken Moskova önlerinin dondurucu ayazları, bozkır fırtınaları, tipileri, tepesinden vınlayarak uçan ve hemen gerilerde patlayan düşman top mermileri, art arda Don'dan, Donets'ten, Dinyeper'den, Dinyester'den geçişler bir bir gözlerinin önünde canlandı.

Savaş boyunca birbirlerini göremedikleri, birbirlerine tek satır yazmadıkları hâlde gerçekte, işte şimdiki gibi bütün engelleri birlikte, yan yana aşmamışlar mıydı?

Dişlerini öfkeyle sıktı, yurt dışındayken karnı tok sırtı pek yabancıların söyledikleri sözler hatırına geldi: "Yedi milyondan çok kaybınız olduğu söyleniyor, doğru mu?", "Ülkenizin pek çok şeye gereksinmesi varmış, öyle mi?..."

- Hayır, yanılıyorsunuz! Umduğunuzu bulamayacaksınız!
- Kime söylüyorsun? Kim yanılıyor?
- Onlar... Birer sigara daha içer miyiz?
- Olur, içeriz...

Şurka cebinden sigara paketini çıkardı; o, eski yerine, Basargin de annesinin kalktığı köşedeki tabureye oturdular.

- Ee, anlat bakalım, Amerika nasıl bir ülke? diye sordu Şurka.

Basargin güldü.

- Değişik yönleri var. Her aradığını bulabilirsin.

- Benim hoşuma gider miydi, dersin?

- Kimi bakımlardan evet.

- Orada dünyanın en iyi yolları, en iyi otomobilleri, en iyi dolmakalemleri bulunduğunu biliyorum. Sen onları bırak da insanlarını anlat. Benim asıl merak ettiğim insanlar.

- Ben de insanlar bakımından söylüyorum zaten. Kimi insanları, daha doğrusu insanların kimi tutumlarını beğeneceğini sanmıyorum.

- Ne gibi?

- İşlerinde, sözlerinde güvenilir olmalarını ele alalım. Diplomatlık mesleğini söz konusu etmiyorum ben. Amerikalıların "busines" dedikleri, iki kişi arasındaki iş ilişkilerini söylüyorum. Adamlar iş konusunda son derece sağlam. Bir işe en ufak dalavere karıştırılmadan zamanında yapılacağından her zaman emin olabilirsin. Sonra, başkasının zamanına büyük bir saygı gösteriliyor. "Zaman paradır." anlayışından dolayı değil, bu tavır adamların ruhlarına işlemiş. Daha başka şeyler mi istiyorsun? Bürokrasiyi hiç sevmezler. İşlerini onsuz tıkır tıkır yürütüyorlar. Telefonla söylenen "evet" sözü bir malın ısmarlanması için yeterlidir. Ondan sonra kimse sözünden dönmez. Hele büyük firmaların telefonlarına bir de ses kayıt aygıtı bağlamışlar. Eğer ben telefonla bir mal ısmarlar, arkasından da caymaya kalkarsam, bana hemen konuşma bandını bulup çıkarırlar. Gene de bu, her olasılığa karşı düşünülmüş bir yoldur, genellikle "evet" sözü birtakım yazışmaların yerini tutar. Kötü bir şey değil doğrusu... Daha başka? Daha başka, görünüşteki demokratları var bir de...

- Nasıl yani?

- Nasıl mı? En önemsiz kişi bile en önemli adamların önünde iki büklüm eğilmeye, yaltaklanmaya kalkmaz. Böyle bir alışkanlıkları yoktur. Küçükler belli ki büyük efendilerin sultasına boyun eğmek zorunda oldukları hâlde onlara karşı gene de bağımsız davranırlar. Sözün gelişi, bir muhabir gazete patronunun istediği şeyleri yazmak zorundadır. Öte yandan patronunun odasına girerken son derece rahattır. Adam "otur" demeden sandalyeyi çeker oturur, eğer çoktandır birbirlerini tanıyorlarsa, "hello, Bob" diyerek selam verir. Ya da bir mühendisi ele alalım. Fabrikadan kovulması patronun iki dudağının arasından çıkacak söze bağlıyken onunla iş yerinde öyle serbest bir dolaşması vardır ki hangisinin patron olduğunu anlayamazsın. Sözün kısası, dıştan görünüş pek hoş, pek güzel; fakat işin aslı hiç de öyle değildir. Patronlar yönünden ikiyüzlülükten başka bir şey olmayan bu tutum, onun buyruğundakiler yönünden bir hak gibidir; bu haklarını kimseye kaptırmak istemezler. Ziyanı yok, fabrikadan kovulsunlar, gazeteden atılsınlar, yeter ki büyük patron onlara arkadaş gibi davransın. İşe bir de başka yönden bakacak olursak, insanların bağımsız görünmeye sımsıkı sarılmaları onların büyük bir bağımsızlık özlemiyle yandıklarını göstermez mi? İşte böyle... Ben birçok ülke gezip gördüm ama Amerika'daki gibi en iyilerle en kötülerin böylesine iç içe kaynaşmasına hiçbir yerde rastlamadım.

- Peki, halk nasıl?

- Halk mı? Halkın her zaman iyi olduğunu biliyoruz. Hangi ülkeye giderseniz gidin, bu böyledir. O bakımdan benim söyleyeceğim fazla bir şey yok.

Şurka ağabeyinin konuşmasını sürdürmesini bekleyedursun, Basargin sustu, gözlerini duvardaki belirsiz bir noktaya dikti; içinden, döndüğü ülkenin olumlu ve olumsuz yanlarını sırala-

maya başladı.

Amerika'dan ayrılmadan bir ay önce gazeteler dayanılmaz bir hâl almıştı. Sayfalar "özel muhabirler"in yazılarıyla, makaleleriyle, mektuplarıyla, ayrıca telgraf haberleriyle tıka basa doluydu; bu yazıların hepsinde de sanki "savaş"tan başka konu yokmuş gibi, yalnız savaştan söz ediliyordu. Kör şeytan diyordu ki taze matbaa mürekkebi kokan, bir tanesi iki kilo ağırlığındaki gazetelerden birini al, ellerinin arasında koca bir tomar yap ve "özgür basın" arsızlığının arkasına sığınan kaba, çığırtkan heriflerden birinin suratına suratına patlat.

Öte yandan gülen yüzler, ışıl ışıl bakışlar, sıcacık el sıkışlar gözlerinin önünden gitmiyordu. Havre limanında vapura doluşurken "Evimize dönüyoruz!" diye neşeyle haykıran terhis olmuş askerleri, San Fransisko'da sürekli gittikleri kulübün duvarına Stalingrad'ın fotoğrafını asıp altına "Vel Came! Privyet Russkim druzyam!"[17] yazısını yazan denizcileri, onu bir akşam evine götüren, cana yakın Pittsburg çelik işçisini hiç unutamıyordu.

Basargin bütün bunları gözlerinin önüne getiriyor ve içi burkularak şöyle düşünüyordu: Bu milyonlarca güzel insanı ellerini kollarını bağlayıp hepsinin iradelerini ellerinden aldıktan ve anılarını, ruhlarını kâğıt gibi buruşturup toprak yaptıktan sonra paranın, zor kullanmanın mancınığıyla ta okyanusun ötesindeki sosyalizm ülkesine, düşünmeyen, konuşmayan, kişiliği olmayan, korkunç bir kayanın canavarlığıyla fırlatmayı başarabilecekler miydi "kötü Amerikalı" denilen kişiler?

Dönüp Şurka'ya baktı. O gene sabırsızlıkla ağabeyinin konuşmasını bekliyordu. Fakat Basargin düşündüklerini dile ge-

(17) Hoş geldiniz! Rus dostlara selam! (Almanca-Rusça. Ç.N.)

tirmeyi o anda istemediği için gülerek şöyle söyledi:

- Ee, anlat bakalım Aleksandr Semyonoviç, sende ne var, ne yok!

Şurka ağabeyinin "Aleksandr Semyonoviç"[18] diye takılmasına karşılık yüzünün ciddiliğini hiç bozmadı.

- Ne anlatayım, bilmem ki... Daha doğrusu baştan mı başlayalım, sondan mı?

Sondan başlasan belki daha ilginç olur.

Fakültenin üçüncü sınıfında okuyorum. Dün bizim savaş takımı metal teknolojisi dersinden sınava girdi. Sınav kötü geçmedi sayılır, çok iyiydik.

- Hem "Kötü geçmedi sayılır." diyorsun, hem de "Çok iyiydik." diyorsun. Ne demek bu?

- Eğer bahar döneminde ve yaz kurslarında dördüncü sınıfın derslerini de verir beşinci sınıfa geçersek çok iyi olacak. Buna çalışıyoruz işte. Genç öğrencilerle karşılaştırılınca dört yıllık kaybımız var, ne yapıp yapıp bunun bir bölümünü kapatmalıyız.

- Peki, "savaş takımı" da ne oluyor?

Şurka ceketinin yakasına iliştirilmiş rozeti gösterdi.

- Savaşa katılmış sekiz arkadaş birbirimize böyle diyoruz. Takımımızda bir göz ile, benimkini saymazsak, iki kol eksik. Bunun dışında hiçbir eksiğimiz yok. Gençlere taş çıkartıyoruz. Sınavlara girerken her birimiz tören giysilerimizi giydik, yani herkes kaç başarı şeridi varsa göğsüne taktı, sınavlara böyle geldik.

Şurka ceketinin göğüs cebinden iki şerit rozet çıkararak ma-

(18) "Şurka, Şura, Şurik" Aleksandır adının küçükler için söylenen biçimi. "Aleksandır Semyonoviç" ad ve baba adı olup resmi hitaplarda kullanılır. (Ç.N.)

sanın üstüne koydu.

- Yaralanma dolayısıyla verilen şerit rozetleri takmıyorum, utanıyorum.

- Bunda utanacak ne var?

- Belki bir nedeni yok ama utanıyorum işte; omzumda bir delik açtılar, bacağına kurşun sapladılar, kafanın derisini sıyırdılar diye ceketimizin göğsünde bunların belgesini taşımanın bir anlamı var mı, bilmem. Kopan kolu yerine takamayacağına göre o başka. Ama buna da alıştım. Her şeyi sol elimle yapmayı öğrendim. Bu arada sol kolum da çok güçlendi. Savaştan önce bilek güreşinde hep sen yenerdin. Şimdi böyle bir şey yapabileceğini sanmıyorum.

- Orası hiç belli olmaz.

- Bükemezsin kolumu, seni yenerim. Var mısın bilek güreşine?

- Hadi, gel bakalım!

Dirseklerini masanın üstünde bir çizgi üstüne koydular, birbirlerinin kolunu bükmeye başladılar.

Savaştan önce Basargin, Şurka'nın tüm hilelerine karşın onun hem sol, hem de sağ kolunu kolayca yere yatırırdı. Ama şimdi tek kolunun gerçekten güçlendiğini görüyordu. Şurka'nın ilk bastırmasına güçlükle karşı koydu. Yana bükülen kolunun yatmasını önlemek, sonra da eski durumuna gelmesini sağlamak için hayli uğraşması gerekti.

Şimdi iki kardeş, yüzleri zorlanmadan dolayı kıpkırmızı, kollarını aynı hizada tutuyorlar, birbirlerini yenmek için olanca güçlerini kullanıyorlardı.

Şurka uyuşan parmaklarını açıp kapatarak:

- Sen de az değilmişsin! dedi. Ben de seni yurt dışında iyice gevşedi sanmıştım.

- Her gün yarım saat jimnastik gülleleriyle çalıştım.

- Savaştan önceki gibi mi?

- Evet, o alışkanlığımı hiç değiştirmedim.

Bizim buradaki beslenme, beslenme değil ki! Savaşta elde ettiğim tav da olmasa menteşelerimden gıcırdayacağım. Yalnız bitkisel besinlerden oluşan kıt bir beslenme bizimkisi...

- Yetmiyor, öyle mi?

- Doğrusunu söylemek gerekirse geçen eylülden beri durumumuz iyice bozuldu. Bu yılki ürün kıtlığı canımıza okuyor. Yalnız kendimiz için söylemiyorum, her yerde böyle.

- Öte yandan Amerika'da doksan yıldır görülmemiş bir ürün bolluğu var.

- Ne derlerse desinler, ben Tanrı'nın varlığına inanmıyorum. Bizde ürün havanın durumuna bağlı. Temmuzda staj için Tambov iline gitmiştim, her yer susuzluktan kavrulmuş. Yağmur duasına çıkan bir papaz gördüm. Tarlada yetmiş yaşlarında, ak saçlı bir adam... Bir yandan dua ediyor, bir yandan ağlıyor. İçim bir tuhaf oldu.

İkisi de sustular.

- Nasıl yaşadığını, nasıl beslendiğini anlat öyleyse, diyc sessizliği bozdu Basargin.

- Nesini anlatayım! Smolensk'te bir yurtta kalıyorum. Kentin kurtarılmasından sonra topu topu yüz ev sağlam olarak kayda geçmiş. Oysa şimdi kentin nüfusu yetmiş bini buluyor. Bu duruma göre nasıl bir yurtta yaşadığımızı gözünün önüne getirebilirsin. Gece ranzalarda yatıyoruz, odamızda ise tek masa var. Ders çalışmak için hepimiz birden otursak sığmayız, bu yüzden iki vardiyaya ayrıldık bir bölümümüz çalışırken bir bölümümüz uyuyoruz. Tüm güçlüklere alıştık sayılır. Fakat bahar döneminde biraz rahatlayacağız. Açık havada çalışabileceğimiz gibi, yı-

kıntılar altından bir şeyler bulup çıkaracakları konusunda söz verdiler. Beslenmemize gelince, bu konuyu hiç açmasak daha iyi. Herkes büyük sıkıntı içinde. Sanki yemek yemek önemsizmiş gibi hep başka şeyler düşünmeye çalışıyoruz, ama aç mide diyeceğini diyor gene de... Kimi günler istasyona hamallık yapmaya gidiyoruz. Ortaklaşa yemeğe böylece payımıza düşenden fazlasını koyabiliyoruz. Kimisinin ana-babası bir şeyler gönderiyor. Sözün gelişi beni al, pazar günleri kalkıp buraya geliyorum. Utanıyorum ama yapıyorum işte.

- Bunda utanılacak bir şey görmüyorum. Annen, annendir senin.

- Orası öyle de, bu neyi değiştirir ki! Önce, gelirken aklımı kurcalayan düşüncelerden utanıyorum. Yolda gelirken tek düşüncem "Acaba annem evde ne pişirdi?" oluyor. Ben başka şeyler düşünmeye çalışıyorum, gelip gelip hep aynı şey aklıma takılıyor. Aptalca bir durum işte... İkincisi, son günlerde annem de hayli sıkıntı çekmeye başladı. Mutfağını Grigori Fadeyiç'ten ayırdıktan sonra yani... Bu konuyu bırakalım, ne olur!

- Peki. Bunun dışında yaşamın nasıl geçiyor? Kendi durumunu anlat bana.

- Öğrencinin kendi durumu ne olabilir ki? Geleceğe umudumuzdan başka neyimiz olsun? O da bizde bol bol var. İşin tuhafı, bir sürü de anımız birikmiş. Hem umutlar, hem anılar yaşamımızı kolaylaştırıyor.

- Savaşta kazandığın tav mı kolaylaştırıyor yaşamanı?

- Evet, onun da çok yardımı oluyor. Şey, savaşta elde ettiğim bedensel gücü mü söylemek istiyorsun?

- Öyle diyelim...

Şurka düşündüklerini tam anlatabilmek için duraladı.

- Nasıl söyleyeyim, bilmem ki... Bence asıl önemlisi o değil.

- Nedir ya?

- Ruh sağlamlığı dedikleri şey. Nasıl söyleyeceğimi ben de bilmiyorum.

Gerçekten nasıl söylemeliydi? Ölüme karşı duyulan ilk korku ve ilk yenilgilerin anıları; başlangıçta küçükken sonra gitgide büyüyen utkuların, başarıların anıları; yaralanarak yatılan hastahanelerin, gömülen ya da gömülemeyen ölü arkadaşların, yakılan evlerin tahta ve demir kokularının anıları mı birike birike oluşturmuştu bu ruh sağlamlığı denilen şeyi?

İnsanın içine sağlam bir biçimde yerleşen bu duyguyu nasıl anlatmalıydı? En aydınlık ve en karanlık anıların bir arada yaşadığı, ayrıca her türlü aşağılanmanın, ölümlerin "Öcümüzü alın!" diye haykıranların yarattığı bu duygunun adı neydi?

Ayrıca o güne dek insanların tatmadıkları, inanılması güç yurt sevgisi; yakılıp yıkılmış, bin kilometresi düşmana bırakılmış, sonra yaya olarak adım adım geri alınmış bir yurda karşı duyulan sevgi de vardı bunların yanında.

Peki, su dolmuş siperlerin dibinde ıslak kaputlara sarınmış olarak uyunulan uykular, deli saçması düşlerin görüldüğü uykular, unutulacak mıydı? Bitkinlikten kütük gibi uyurken düşünüzde sessiz bir dünya görürsünüz, sonra bir stadyumda kaleye atılan golle birlikte büyük bir gürültü kopar, güvercinler uçuşur. Bütün seyirciler savaştan önceki gibi sağdır. Hiç kimse ölmemiştir.

Ya, Almanya'nın yollarında dizi dizi yürüyen insanlarla; tutsaklıktan kurtarılmış yüz binlerce Belçikalılarla, Hollandalılarla, Fransızlarla, İngilizlerle ilgili anılara ne demeli? Şimdi nedir bu insanlar? Dost mu? Düşman mı? Bu adamlar o zaman senin ölümden kurtardığın, mutluluktan ağlayan kişilerden şimdi neci oluyorlardı?

Gerçekten de, kendini sakat saymana fırsat vermeyen; soğuktan, açlıktan sızlanmanı ayıp saydıran; savunduğun şeylere hiç kimsenin sövdürmesine izin verdirmeyen duyguyu nasıl adlandırmalıydı? Tek kolla kalsan bile seni ömür boyu asker bırakan duygunun adı neydi?

Genç yaşında ölen baban da Ekim Devrimi'nden sonra, iç savaştan sonra buna benzer duygular taşımış olmalıydı. Ülkenin içinde bulunduğu yıkıntıyı görenler herhalde benzer duygularla GOERLO planını[19] gerçekleştirmişler, Volhov hidroelektrik santralini kurmuşlardı.

Eğer Şurka bütün bunları sesli olarak düşünse, ağabeyi ona böyle düşünmenin sorumluluk duygusu taşımak anlamına geldiğini söylerdi. Çünkü sorumluluk duygusu taşımak, gününü gün etmek değil; tam tersine o günkü ve gelecekteki yaşama, bize düşen görev açısından bakmak demekti.

Şurka bunları düşünüyor, fakat taşıdığı duygunun nasıl bir şey olduğunu tam olarak açıklayamıyordu. En sonunda:

- Bak, Petya, yaşamamı kolaylaştıran duyguyu sana anlatamayacağım, fakat bugüne dek sürdürdüğüm yaşamda yanlış bir şey yapmadığımı sanıyorum, bundan da çok mutluyum, dedi. Yaşamımda bana en büyük yardımı sağlayan şey işte bu. Anlıyor musun beni?

- Anlıyorum.

Basargin sırtını ocağın sıcak duvarına dayamış, Şurka'nın karşısında dikiliyordu. Çoktandır unuttuğu bir zevk, ev sıcaklığını tatma zevkiydi bu.

- Ocağın hava kapağını kapatsak mı artık?

Böyle diyerek çömeldi, ocağın dökme demir alt kapağını aça-

(19) Rusya'nın elektrifikasyonu için devlet planı. (Ç.N.)

rak korları karıştırmaya başladı. Mavi alev çıkaran kor kalmamıştı.

Şurka bir tabure bulup üstüne çıktı, bacanın hava kapağını kapattı. Bunun üzerine Basargin ocak demiriyle korları ocağın odaya bakan köşesinde topladı, az sonra odanın içerisini tatlı bir sıcaklık kapladı. Basargin gevşedi, zevkle gerindi.

- Uyumak ister misin? diye sordu Şurka.

- Yolda biraz uykumu aldım. Ama yatmaya bir diyeceğim yok.

Basargin ayakkabılarını çıkardı, yün çoraplı ayaklarını önceki gibi parmaklıklardan dışarı uzatarak annesinin küçük karyolasına yattı.

Şurka gelip ağabeyinin ayakucuna oturdu, sonra cebinden bir sigara kutusu çıkardı, bunun üstünde çabuk çabuk sigara sarmaya başladı.

- Artık tek elle sigara sarmayı da öğrendim. Şimdi tütün sarıp içiyorum. Böylesi hem sert, hem keseye daha uygun.

Şurka askerlerin "keçi bacağı" dedikleri kalın sigarasını yakınca odanın içini hoş bir tütün kokusu doldurdu.

- Getir, bir tanede ben sarayım.

Böyle diyerek Basargin de bir sigara sardı, yaktı, derin derin içine çekti, öksürmeye başladı.

Şurka dostça güldü.

- Dedim ya. Serttir, öksürtür.

- Eh öksürtsün, ne yapalım...

Basargin iki kez daha çektikten sonra sarma sigarayı kül tablasında ezdi, gerindi, kollarını başının üzerine koydu.

- E, anlat, daha ne var, ne yok? Konuşmanı yarıda kestim.

- Bir buçuk, en çok iki yıl sonra okul bitecek. Dört yılda bu işin üstesinden gelmek kolay olmasa gerek. Eh, beş yıllık planı

zamanında tamamlamak da zor. Savaşta yıkılanları yüz yılda yerine koyamayız gibi bir duygu içindeydim önceleri. Evler yerle bir olmuş, petrol tankerleri ezilip çarpılmış, demiryolları parçalanmış. Gözümün önüne getirmek istemiyorum. Eğer okul bir buçuk yıl sonra biterse, bu beş yıllık planın kalan iki yılını mühendis olarak çalışırım. Annemi de yanıma alacağım. Burada süründüğü yeter artık.

- Ben ne güne duruyorum?

- Sen mi?

- Belki temelli dönerim yurda. O zaman annemiz benimle kalır.

- Senin işin "belki"ye bağlı. Benim durumum kesin. Uzak bir yerde diyelim, Urallarda işe başlarım; annemi de yanıma alınca Grigori Faddeyiç'in bir odası boşalır. Ha, bu arada bir yolunu bulup Yegor'u da kaçırmayı düşünüyorum.

Basargin güldü:

- Bakıyorum da at hırsızı gibi konuşuyorsun. Bunun üzerine Şurka da güldü.

- Ne tuhaf, bizim enişte nin hakkımdaki düşünceleri de aynı. Oğlu Ivan'ı yanıma alıp Smolensk sanat okuluna yerleştirdim diye bana ateş püskürüyor. Bu yüzden ikinci bir iş daha çıktı başıma. Çocuğu kaçırmasına kaçırdık ama gözetilmesi de bana düşüyor. En azından moral destek sağlıyorum, başka yardımım da dokunuyor.

- Kaçın yaşında şimdi?

- Ivan mı? On altısında.

- Yegor?

- Yegor on dördünde. Aklı başında, iyi bir çocuk. Grigori Faddeyiç'in onu ne denli çok sevdiğini bilirsin. "Ilk çocuğumsun, büyük oğlumsun, sözümü dinlersen seni meslek sahibi ya-

parım." sözlerini dilinden düşürmedi; savaş çıkınca oğlu gözlerden ırak dursun diye ta Sibirya'daki bir kimya okuluna verdi. Gelgelelim Anatoli gene kendi bildiğini okudu. Tuttu, yedek subay okuluna yazıldı, savaşta vurulup öldü. Tanır mıydın bilmem, çok iyi bir delikanlıydı Anatoli. Savaş sırasında beş mektubunu aldım. Babasına bir tane bile yazmamış. Sanki yabancı iki kişi gibiydiler. Grigori Faddeyiç'in kafasına göre çamdan çam, dişbudaktan dişbudak, akçakavaktan akçakavak çıkar; oysa insanlar ağaç değil, buna aklı ermiyor.

Kısa bir sessizlikten sonra Basargin gülerek şunları söyledi:

- Diyelim, annem seninle gelmeye razı oldu; buna karın ne diyecek?

- Ben evli değilim ki.

- Biliyorum, değilsin, ama bir gün evlenmeyecek misin?

- Evlenmesine evleneceğim, ancak alacağım kadın anneme kötü davranmamalı.

- Değilse evlenmez misin?

- Hayır, evlenmem. Alalım senin durumunu. Katya ile annemizin arası açılsa sen ne yapardın?

- Bilmiyorum. Zor bir soru doğrusu.

- Bana kalırsa hiç de zor değil. Benim karım annem gibi mükemmel bir insanla geçinemeyecek olsa ondan hemen boşanırdım. Niçin gülüyorsun?

- Sana kalsa gerçekten her iş kolay, evli çiftler kimi zaman baş başa kalmak isterler. Yanlarındaki üçüncü kişi insanların en iyisi de olsa... Herkes iyi, herkes haklı olabilir, ama geçim gene de ayrı bir şeydir, zor elde edilir.

Ailesinden ayrı kaldığı sürece Basargin'in zihnini kurcalayan bir sorundu bu. Annesi başkalarının işine karışmadığı, evde kimsenin gözüne çarpmayacak köşelere çekildiği hâlde, Basar-

gin'in yüreğinde, onun gibi kırk yaşına basmış, kendi bağımsız yaşantısını sürdüren bir adam için fazlaca yer tutuyordu. Geleceği düşünürken Basargin'i en çok rahatsız eden buydu işte. Katya bir gün onu kaynanasından, oğluna her şeyini vermiş, her bakımdan iddialı bir kadın olan annesinden, kıskanmayacak mıydı?

- Demek, bugüne kadar bu yüzden evlenmedin? diye sordu Şurka'ya.

- Evet, bunu hiç aklımdan çıkarmadım.

- Evlilik konusunda herhangi bir girişimde bulunmadın mı?

- Eskiden mi, şimdi mi?

- Eskiden de, şimdi de...

- Bir zamanlar, 1943'te hastahanede yattığım sırada bir kadınla tanışmıştım. Sonu iyi gelmedi.

- Neden? Beğenmedin mi?

- Beğenmemek değil. Aslında iyi insandı, fakat arkadaşlığımızın onu fazlaca ilgilendirdiğini sanmıyorum. Hastahanede bana çok iyi baktı. Leningradlı bir doktordu. Kocası kentin kuşatılması sırasında ölmüş. Hastahaneden çıktıktan sonra bir ay kadar birlikte yaşadık. Öyle sanıyorum, beni hiç sevmedi. Çok üzgündü, benimle avunacağını sanmıştı. Ondan ayrılır ayrılmaz cepheye gittim.

- Senden büyük müydü?

- Evet, on iki yaş büyüktü. Birlikte yaşadığımız zaman mevsim yazdı, temmuz ayıydı. Akşamları Kama ırmağı kıyısında gezintiye çıkardık. Bana, "Bakın, Şura, (benimle "siz" diye konuşurdu) çepeçevre her şey ne güzel! Irmak pırıl pırıl, bulutlar tüy gibi uçuşuyor. Orman yemyeşil, doğa olanca güzelliğine bürünmüş. İnsan böyle güzellikler ortasında yaşamak, derin derin solumak istiyor... Bütün sıkıntılar geçecek, gene güzel günler ge-

lecek. Doğru değil mi, Şura? Beni genç buluyor musun? İnsan yaşamalı, sevmeli, kendini dört duvar arasına kapatmamalı. "Doğru söylemiyor muyum?" derdi. Sanki kendini temize çıkarmak istiyor gibiydi. Ya da yaptığı işin doğruluğuna kendini inandırmaya çalışıyordu. Buna karşılık ben de onu sevdiğimi, evlenmek istediğimi, çocuklarının babası olacağımı söylerdim. İki tane çocuğu vardı. Fakat bir türlü razı edemedim. Benimle evlenmeye yanaşmadı. Ona ne kadar kızdığımı bilemezsin.

- Anladığıma göre iyi bir kadınmış.

- Aradan zaman geçince bunu ben de anladım. O zaman onunla evlenmek istemiştim, başka türlü davranmanın onursuzluk olacağını düşünüyordum. Cepheye gidince kendisine mektup yazdım, fakat eski yerinde bulamadım. O da cephede görev almış. İlişkimiz işte böyle bitti. Sonu iyi gelmedi, demin de söyledim ya...

- Yok canım, kötü bitmiş sayılmaz.

Basargin, kardeşinin yaşamını bozup dağıtabilecekken bu işe yanaşmamakla iyi bir insan olduğunu kanıtlayan kadını şükran duygularıyla düşündü.

"Kim bilir, Şurka o zaman yirmi bir yaşında ancak vardı, belki yirmisindeydi."

- İlk sevdiğin kadın o muydu?

- Evet. Daha önce böyle bir ilişkim olmamıştı.

"İyi kadınmış." diye düşündü Basargin bir kez daha.

- Peki, şimdi başkası var mı?

Şurka oturduğu yerden ayağa fırladı, odada gezinmeye başladı.

- Evet, var, dedi utangaç ama kararlı bir sesle. Ama sana onunla ilgili fazla bir şey söyleyemem. Hakkım yok buna.

- Hakkım yok, ne demek?

- Genç bir kız tanıyorum.

Bunu büyük bir duygunun etkisiyle söylediği belliydi.

- Onu seviyorum, okulu bitirir bitirmez evleneceğiz. Kimse bir şey bilmiyor. Şimdilik bilmesini de istemem... Şu sıralar bazen öylesine canımı sıkıyor ki! Her şeyimiz herkesin gözünde. O da benim gibi yurtta kalıyor. Onunkisi daha berbat. Kışın karşı karşıya oturacak bir yerimiz yok... Şöyle yapanlar da var: Kızın kaldığı yurda geliyorlar, oda arkadaşları bir saatliğine gezmeye çıkıyorlar... İşin gizli saklı bir yanı kalmıyor. Oysa biz böylesini istemiyoruz. O konuda başkalarını kınamıyoruz ama bizim istediğimiz bu değil. Ha, şunu da söyleyeyim, çok güzel bir kızdır arkadaşım!

Şurka öylesine heyecanlıydı ki, sevdiği kızın güzel olduğunu söylememek için o zamana dek kendini zor tuttuğu belliydi.

- Otur, dedi Basargin.

- E, oturdum. Ne söyleyeceksin?

Basargin yastığa yaslanarak dik oturdu, kardeşini bir koluyla omzundan kucakladı, öbür eliyle ise saçlarını karıştırmaya başladı. Ona karşı içinden büyük bir sevgi kaynıyordu.

- Saçlarımı dağıtıyorsun. Bırak karıştırmayı! diye sinirlendi Şurka.

- Peki, bıraktım.

Basargin böyle diyerek ellerini kardeşinin üstünden çekti, başının altındaki yastıklardan birini ayakucuna fırlattı.

- Gel, "vale" yöntemi yan yana yatalım. Çocukluğumuzda yatağıma böyle girerdin ya!

Şurka yastığı ağabeyinin ayaklarına yaklaştırdı, elini onun gibi başının altına koyarak yattı.

Basargin gözlerini kapattı.

"Katya, Katya... Onu görmeyeli ne kadar çok oldu! Önümüz-

de daha on saatimiz var. Ne yapıp etmeli, uyumak için zorlamalıyım kendimi. Kalan zamanı bir saat ile kısaltsam benim için büyük bir kazançtır."

Basargin böyle düşüncelere daldığı sırada kapının arkasından ablasının sesini işitti:

- Petya, burada mısın? Hadi gel, pelmen hazır!

BÖLÜM 5

- Bakıyorum da ülke dışına çıkınca bizim yemekleri iyice unutmuşsun.

Bunu söyleyen Grigori Faddeyiç'ti. Günün yorgunluğundan olacak, karşısında somurtkan bir yüzle oturuyor, kocaman kâsesinden yarısını bile bitirmediği soğuk pelmenden çatalının ucuyla tembel tembel atıştırıyordu. Birazcık da içmişti.

- Ne yazık, Şurka aptallık edip gelmedi. Onun yerinde başkası olsa kalkar gelirdi.

- Aptallık ettiği için mi yoksa etmediği için mi gelmediğini kendin daha iyi görüyorsun.

Sıcak pelmenini yerken Yelena'yı sevindiren bir sevecenlikle sofra başı konuşmalarına katılan Basargin, Grigori Faddeyiç'in Şurka'yla ilgili sözlerinden almarak bu karşılığı vermişti.

Fakat Grigori Faddeyiç hiç oralı olmadı.

- Benim gözüm her şeyi görür, çünkü gözlüğümün numarası yarım derece küçüktü. Eskiden beri gözlük kullanıyorum, senin gibi yeni gözlük takmış değilim. Ha, söz açılmışken sorayım, Amerika'dan iyi bir çerçeve getirdin mi?

Grigori Faddeyiç böylece düpedüz ondan armağan beklediğini anımsatmış oluyordu. Basargin daha sabahtan, enistesi evden gitmeden armağanları vermediği, yarım saat önce Yelena

yemeğe çağırdığı sırada gene unutup yanlarına eli boş döndüğü için kendine çok kızdı.

- Çerçevem yok, yalnız ikinize birkaç armağan aldım. Gidip onları getireyim.

Grigori Faddeyiç gülerek şöyle bağırdı arkasından:

- Çok ağır mı? Gelip sana yardım edeyim.

Basargin annesinin odasına girdi. İçerisi karanlıktı. Şurka'nın tekdüze soluk alışlarından başka ses işitilmiyordu. Onu uyandırmaktan çekinerek karanlıkta el yordamıyla valizini buldu, enişteşinin odasına getirdi.

İçerisine kendi öteberisini koyduğu sentetik deriden yapılmış, eski fakat iyi durumda büyük bir valizdi bu. Üzerine yapıştırılmış bulunan, çeşitli otellerin yarı yarıya yırtılmış etiketleri valize yabancı bir görünüş veriyordu.

Basargin valizi kanepenin üstüne koyunca Grigori Faddeyiç kapağına bir fiske vurdu.

- Oo, güzel bir valiz!

- Evet, öyledir.

- Adamlar yapmasını biliyorlar canım.

- Evet, canları isteyince yaparlar.

Valiz aslında savaştan önce Leningrad'da yapılmıştı; eğer üzerine yapıştırılmış yabancı etiketler olmasa, Grigori Faddeyiç gibi belleği güçlü birisi onu daha yurt dışına gitmeden Basargin'in elinde birkaç kez gördüğüne göre, hemen tanırdı.

Yelena için aldığı çizgili, parlak, yünlü ceketi valizden çıkarıp veren Basargin:

- Al, bu senin, Lenoçka, dedi.

Dış ticaret temsilciliğindeki yazman kız ceketi çok beğendiğini söylemişti, fakat burada, bu odanın havasında ablasına aldığı armağanın tuhaf bir görünüşü vardı.

Yelena:

- Teşekkür ederim, dedikten sonra parmaklarını cekete sürdü.

- İnceymiş.

- Haydi giy şunu, dedi Grigori Faddeyiç. Seni giydiremedik, üstüne başına bakmadık diye başımızın etini yedin, artık yabancı malı ceketle dolaşacaksın.

Yelena'nın yüzünde belli belirsiz bir gülümseme gezindi; kadın, başındaki eşarbı çıkarttıktan sonra blûzunun üstünden armağan ceketi giydi, aynada kendine birkaç kez baktı. Ceket tam üstüne oturmuştu, fakat ona yakışmadığı da ortadaydı. Bu parlak, güzel şeyin onun durgun Rus güzelliğiyle uyuşmayan bir yanı vardı.

- Güzel, güzel, dedi gönül alıcı bir sesle.

Basargin, armağan hoşuna gitmediği hâlde kardeşini gücendirmemek için onun böyle söylediğini biliyordu.

Oysa Grigori Faddeyiç ceketi çok beğenmişti. Şurka'nın onun dört gözle armağan beklediği konusundaki sözlerini unutmayan Basargin, enişlesine önce Şurka için aldığı eldiveni çıkarıp verdi, bunun ardından bir dolmakalem, sonra kendisine aldığı, hiç giyilmemiş yarım düzine gömlek; en sonra da beyaz boyalı, nikelajları pırıl pırıl, son model bir elektrikli tıraş makinesi...

Grigori Faddeyiç öteki armağanları tek tek inceleyip bir kenara koyduktan sonra eline tıraş makinesini aldı, fişini prize soktu, makine vızıldamaya başladı. Aygıtı büyük bir hevesle yüzünde gezdirdiyse de denemenin bir gün sonraya kalmasından dolayı canı sıkıldı, çünkü o sabah işe giderken bir sinek kaydı tıraş olmuştu.

- Uygarlık diye ben buna derim! Şuna bakın, en ufak bir ku-

suru var mı? Öyle değil mi, kayın? Bana katılmıyor musun?

Basargin suskun durduğu için özellikle ona sormuştu.

- Niçin katılmayayım?

- Ne bileyim? Hakkımda "Yabanılın, görmemişin biri!" diye düşünürsün de. Elime elektrikli tıraş makinesini alınca sevinçten bağırıp çağırmama şaşırmışsındır. Gerçekten de adamların yaptığı şu nesne bir uygarlık eseri. Kültür, uygarlık denen şey ufak tefek işlerde belli olur zaten. Ufak tefek işler kültürün aynasıdır; ben bunu der, bunu bilirim! Yoksa benim gibi düşünmüyor musun?

Basargin tıraş makinesini enişte sinin elinden aldı.

- Sence şimdi bu ayna mı?

- Ayna değilse sana göre nedir?

- Bana göre bir Amerikalı vardı, telefonu buldu; Linç adında başka bir Amerikalı da kendi adıyla anılan yargılama yöntemini getirdi. Penisilini icat eden Amerikalılar var, Ruslar komünist oldukları için bunu onlara satmak isteyen Amerikalılar var. (Basargin tıraş makinesini avucunun içinde hoplattı.) Dikkatini çekerim, bütün bu Amerikalılar onların kültürünün aynası saydığın işte şu tıraş makinesiyle tıraş oluyorlar ya da olabilirler. Şimdi sana soruyorum: Bu aynada neler görüyorsun? İki okyanusun arasında tüm tehlikelerden uzakta duran, bizim ülkemizi kana bulamış iki savaşın iki kat zenginleştirdiği bir ülke mi? Biz daha beş yıl yıkılan evlerimize tuğla bulamayacak durumdayken, en mükemmel tıraş makinelerini yapacak denli gelişmiş bir ülke mi? Yoksa onlar böyle cici şeyler yaptıkları, oysa sen, görgüsüzlükleri yüzünden beş yıldır toprak damlarda barınan dul kadınlara, yetim çocuklara kaba saba evler yapmakla uğraştığın için, evet bu yüzden onlar senden daha uygar diye mi düşünüyorsun? Öyle mi, değil mi? Söyle hadi!

Grigori Faddeyiç karşılık vermedi. Basargin'in ateşli sözleri onu allak bullak etmekle birlikte armağanların büyüsü daha ağır basmıştı. Tıraş makinesini koyduğu yerden alarak okşarcasına parmaklarına sürdü, sonra kalkıp etajerin üstüne koydu, yeniden masaya oturdu, bu arada dayanamayıp bir kez daha döndü baktı. Basargin ne maval okursa okusun makinenin çok hoşuna gittiği belliydi.

- Hadi şimdi çayımızı içelim! Reçel kaldı mı? diye sordu karısına.

- Var biraz.

- Semaverin ateşini yaksaydın ya? Kardeşin belki uzun sürecdir semaver çayı içmemiştir.

Grigori Faddeyiç bunları söylerken bakışları bir kez daha makineye kaydı.

- Bugün artık çaydanlıktan içeriz. Çayımız hazır. Böylece ben de sizinle oturup konuşmaları dinlemiş olurum.

Yelena böyle söyleyerek dışarı çıktı, bir dakika sonra elinde çaydanlıkla geriye döndü.

- Anlatır mısın, bölgenizde durum nasıl? İşler iyi gidiyor mu?

Basargin nazik aile sorunlarını konuşma konularından uzak tutmak için bu soruyu sormuştu. Grigori Faddeyiç'in keyifli olduğu zamanlar işlerden söz etmeyi sevdiğini bilirdi.

Ama Grigori Faddeyiç'ten beklediğini bulamadı.

- Bölgedeki işler konusunda bir şey söyleyemem. Biliyordum ama unuttum, dedi soğuk bir sesle.

- O da neden?

- Yelena söze karıştı:

- Bölge yetkililerine kızıyor. İki yıl önce oradaki görevinden aldılar.

- Hayır, almadılar, yalnızca görevimi onaylamadılar, hepsi bu! Bölge yapı işleri şube müdürlüğü görevini yürütüyordum. Yöneticiliğim ikinci beş yıl için uzatılmadı.

Karısına döndü:

- Yoksa denetlemede miyiz? Her şeyi bütün ayrıntılarıyla anlatmanın gereği var mı?

Yelena kocasının bu sözlerinden hiç alınmadı.

- Görüyorsun, nasıl kızıyor? Oysa ortada kızacak bir şey yok. Burada durumu iyi, huzur içinde çalışıyor, işi eve yakın.

Basargin enişteşine:

- Niçin kızdığını anlatır mısın? Ben de öğrenmek istiyorum.

- Ayrılmadan önce verdikleri ahlak dersini hiç unutmadım. Eğer yapı işleri müdürüysem ilk güzel evi kendime yapmamamı için bu bir sebep mi? O görevden buraya verdiler, gene yaptım. İsterlerse rütbemi dülgerliğe indirsinler, ilk evi gene kendime kurarım, ayrıca böyle yaptığım için de kimseden özür dilemem. Verdikleri ahlak dersi kendilerinin olsun. Biz ahlak dersi almadan çalışmaya alıştık. Ben işimi eksiksiz yapıyor muyum, yapmıyor muyum? Ona göre değerlendir, notunu ver!

- Sen de burnundan kıl aldırmıyorsun. Eğer aramızda senin gibiler çokça bulunsa, eninde sonunda yeryüzünde genç tek sistemin, kapitalizmin egemen olacağı konusunda büyük umutlar belirirdi batı ülkelerinde, dedi Basargin.

- Önceki konuşmamızda ben sistem sorununa içtenlikle yaklaşırken sen alaya alıyordun.

- Neden öyle düşünüyorsun? Ben de içtendim sözlerimde.

Konuşmanın başından beri ilk kez kocasıyla kardeşinin tavırlarından tedirginleşen Yelena:

- Bırakın tartışmayı! diyerek araya girdi.

Kocasının mı, yoksa kardeşinin mi tarafını tuttuğu, yüzün-

den hiç anlaşılmıyordu.

Onun ne dediğine aldırış etmeyen Grigori Faddeyiç rüzgârdan, güneşten derisi esmerleşmiş, yara bere içinde kalmış iri ellerini Basargin'in gözlerine doğru uzatarak:

- Görüyor musun şu ellerimi? dedi. İşe sarıldığımda gözüm hiçbir şey görmez. Vinç mi yok, koca kütükleri kendim kaldırırım. Öyleyse benim nasıl bir adam olduğuma, nereye verip nereden aldığıma karışmasınlar. Bölgedeki iş ekipleri arasında ikincilik bizdedir. Demek ki çalışmasını biliyorum.

- Dur hele! Amerika'da iyi inşaatçılar bulunuyor, orada da çalışmasını bilen adamlar var.

- Niçin söylüyorsun bunu?

- Konuyu sen açtın da...

- Sözlerini biraz daha açıklar mısın?

- Bunda açıklanacak bir şey görmüyorum. Zeki insansın, kendin anlarsın.

- Ben kapitalizm kalıntısıyım, öyle değil mi? Ya da pürüzsüz tende kara ben.

- Tam olarak nasıl söyleyeceğimi bilmiyorum. Onun gibi bir şey işte.

Yelena ikinci kez, bu sefer yalvarırcasına durdurmaya çalıştı onları.

- Ne olur, bırakın tartışmayı!

Ablasının kendisini tutarak konuşmasının ardında canının çok sıkılmış olduğunu gene de sezen Basargin susmaktan başka çıkar yol görmedi. Bu arada Grigori Faddeyiç'in onu istasyonda neşeyle karşılaması, yıkandıktan sonra Yelena'nın ona temiz çamaşırlar getirmesi, onu sofraya otururken yüzünde beliren sevinç gözlerinin önüne geldi. Altı ay önce annesi mektubunda enişteşiyle ablasının Grişka'yı kendi çocuklarından ayrı tutma-

dıklarını yazmıştı. Basargin bütün bunları anımsayınca davranışından dolayı utanç duydu. Böyle bir konuşma savaştan ya da yurt dışına çıkmadan önce geçse belki de tutar özür dilerdi. Fakat şimdi, karşı koyamadığı yeni bir şey içinden onu dürtüyor; böyle davranmakta haklı olduğu inancı utanma duygusundan daha ağır basıyordu. Artık aralarındaki akrabalık sevgisi için, dostluk hatırı için, attığı adımı geri alamaz; hatta susmakla da yetinemezdi. Susuyor, fakat bu suskunluğun yeni bir patlamayla son bulacağını biliyordu.

- Yurt dışında kimlere ne denli kin duyduğun belli. Neredeyse acısını bizden çıkaracaksın. Seninle konuşmak çok tehlikeli, dedi enişteşi.

Basargin güldü.

Grigori Faddeyiç reçel kabından bir kaşık reçel aldı, sonra bunu yemekten vazgeçerek kaşığı reçelin içine sapladı. Sırtını sandalyenin arkasına yasladı.

- Hakkımda neler düşündüğünü biliyorum. Herkes geçim sıkıntısı içinde kıvranırken bizim biraz rahat soluk almamıza bozuluyorsun. Benim böyle davranmamın tek nedeni ülkenin içinde bulunduğu bu sıkıntı. Üç çocuğumla birlikte beş kişiyiz, buna bir de anneni ekle. Gerçi benimle anlaşamadığı için sofrasını ayırdı, ama umarım yakında geri döner. Sonra herkesin bildiğini senden niçin saklayayım, karın Katya ile oğlun Grişka'nın yükü de benim üstümde. Elbet annen, karın geçimlerini kendi kazançlarıyla sağladıklarını düşünüyorlardır. Onlar böyle düşünüyorlar diye herkesin ayrı tencere kaynatmasına göz yumacak değilim elbet. Sonra Kastroma'da oturan bir halam var. Akrabalarımdan kalan tek kişi, göçüp gidenlerin bana bıraktığı bir yadigâr. İşte bütün bunlardan dolayı biraz kıpırdanmak, yapılmaması gerekenleri yapmak zorunda kalıyorum. Hani şu "al gü-

lüm, ver gülüm" öyküsü. Sen bana devletin koyduğu narh üzerinden yarım gövde et mi veriyorsun, ben de sana devletin etlerini koyman için bir depo yapıyorum. Önce ben senin depon için ustayı, işçiyi bulayım da sonra senin beni yargılamana sıra gelsin. Böyle bir durumda yargıcın ne işe yaradığını aklım almaz doğrusu...

Basargin gülmeye başladı.

- Yargıç seni yargılamaya başlasın da sen o zaman gör, bakalım bir işe yarıyor mu yaramıyor mu?

Grigori Faddeyiç bu karşılığa hiç kızmadı.

- İnsanın başına her türlüsü gelir. Fakat sorarım sana, buna sebep ne? Alalım demin anlattığım durumu. Kabul ediyorum, toplum düzeninde yargıç gerekli. Fakat depo da gerekli. Devletin etinin saklanması, oradan dağıtılıp satışa sunulması için şart. Kurduğum depoya karşılık ben ne yapmışım? Devletin koyduğu fiyat üzerinden et almışım. Bu eti satsam ya da başka bir şey yapsam, yerden göğe kadar hakkınız var. Hayır, benim bütün istediğim, çevremdeki insanların iyi yaşaması, bana bağlı olanların sıkıntı çekmemesi.

Grigori Faddeyiç bu sözleri içtenlikle, bir yandan da Basargin'in karısıyla oğluna yapılanlardan dolayı kendisine karşı minnet duymasını isteyerek söylemişti. Enişteşinin susması üzerine Basargin de sustu. Grigori Faddeyiç'in, söylediği gibi, gerçekten cömert olduğunu, bütün kusurlarına karşın akrabaları için eli sıkı davranmadığını anlıyor, bundan dolayı da üzülmekten kendini alamıyordu.

"Katya'ya bundan böyle annesiyle birlikte yemek yemesini söylemeliyim. Ne denli geçim zorluğu çekerlerse çeksinler yapacakları tek şey bu. Onlar için geçim sıkıntısı en büyük zorluk değil herhalde."

Grigori Faddeyiç tespihini parmaklarının arasında çember gibi çevirerek konuşmasını şöyle sürdürdü. (Hızlı tespih çekmesi heyecanlandığını gösterirdi.):

- Fakat, iki gözüm, beni yargılayacaklarını pek sanmıyorum. Çünkü yalnız ben değil, kundura tabanından tuğlaya dek birçok şeyin sıkıntısının çekildiği bu zamanda herkes böyle yapıyor, daha doğrusu zaman böyle. En çok sıkıntısı çekilen insan, insan emeği. Ülkedeki yaşam koşullarını düzelt, her şey bollaşsın, herkes her aradığını bulsun; bak o zaman bunlar oluyor mu? İşte o zaman ahlak dersi dinlememe de gerek kalmaz. İsterseın başkasına ben ders veririm. Hem de en iyisinden! Bir insan benim çalışma koşullarımda çalışırken, piyasada aradığını bulamazken, çalışmak için, yaşamak için adım başına dalavere çevirmek zorunda kalırken sen ondan önce iş iste, ahlaklılık değil. Ahlak dersi vermesinler bana, öyle şeylere karnım tok! Ahlak denen şeyi ben rehin sandığına koydum, daha iyi zamanlarda işime yarar diye...

"Daha iyi zamanlarda!" Basargin, bu sözler üzerine Grigori Faddeyiç'in savaştan önceki tutumunu gözünün önüne getirdi. O zaman da zor günler geçirmekteydiler, o zaman da aynı sözleri söylerdi. Şu farkla ki o zaman bugünkü kadar gözü dönmemişti. Bir yerlerden çivi bulup getirmesi, bunları verip kereste alması, Smolensk yakınlarında kendine yazlık ev yaptırması herkesin bildiği şeylerdendi. Değişen ne vardı ki!

Grigori Faddeyiç'e bakarken şunları düşündü: "Evet, beklediğin iyi zamanlar gelecek. O zaman becerikliliğinle, başkalarıyla kurduğun ilişkilerle önce kendine ev yapmaya kalkışmayacak, dalavere çeviremeyecek, fazladan bir şey elde etmek zorunda kalmayacaksın. Fakat karşımda cakayla oturan sen ne halt edeceksin o zaman? Normal koşullarda açıkgözlülük yapama-

yacağına, gizli işler çeviremeyeceğine göre bir yapım ustası olmaktan öte sönüp gitmeyecek misin? Aslında yapım ustalığında da fazla bir şey yok. Orta yetenekte bir adamsın işte. Bu durumda başkaları için en iyi olan zaman, senin için en iyi değildir; başkalarının sıkıntıdan kıvrandığı zamandır senin istediğin"...

Basargin düşüne düşüne böyle acımasız bir sonuca varmıştı. Öte yandan Grigori Faddeyiç'in birdenbire dikleşmesi, kendini savunmaya kalkması gerçekte onun da benzer şeyler düşünmesinden, ruhunun derinliklerinde aynı şeyleri hissetmesinden, fakat düşündüklerini içtenlikle kabul edememesinden ileri geliyordu.

Bu duygular içinde, tespih çekmeyi bırakıp Basargin'e dik dik bakarak:

- Neler düşünüyorsun, söyler misin? dedi.

Basargin suya dalmak istiyormuş gibi derin derin soluk aldı, sözcükleri yumuşatarak az önce düşündüklerini tek eksik bırakmaksızın anlattı.

Grigori Faddeyiç'in yüzü durgunlaştı, iyice asıldı, neredeyse, umursamaz bir görünüm aldı. Kulaklarına çarpan sözler çok tehlikeli şeylerdi, çünkü onu kuşatan yaşam düzeninin iyi ve kötü dönemlerde onda bıraktığı burukluğu, kırgınlığı yeniden depreştiriyor; ruhunun derinliklerine işliyordu. Oraya, kendi ruh derinliklerine bir başkasını salmak şöyle dursun, durup dururken huzurunun kaçmaması için kendisi de dönüp bir göz atmamıştı hiçbir zaman.

Grigori Faddeyiç ise Basargin'e bakarken şöyle düşünüyordu. "Karşımda besbelli aklı kısa bir adam oturuyor. (Kendisini rahatlatan bir düşünme yoluydu bu. Yaşamını düzene sokamamış insanları aklı kısa, dar görüşlü olarak nitelemek kolayına geliyordu.) Yurt dışına çıktı, ama gene aklını başına toplamadı;

eski beceriksizliğiyle aklı kısalığıyla döndü geldi. Belki de beni, becerikli oluşumu kıskanıyor ama kendisi bile farkında değil..."

Düşüncelerinin doğruluğuna kendini inandırmak için "Farkında değil, farkında değil..." diye üsteledi içinden birkaç kez.

Basargin konuşmasını:

- Eğer zor zamanları söz konusu ediyorsak ahlaklı olma bakımından senin görüşün değil benim görüşüm gerçeği yansıtır, diye bitirdi.

- Gerçeği yansıtırmış! Neymiş o gerçeği yansıtan görüş?

- Ben diyorum ki insan yüksek ahlaksal niteliklerini asıl zor zamanlarda ortaya koymalı, o zaman göstermelidir. "1918 Yılında Lenin" adındaki filmi anımsıyor musun? Filim kahramanı Vasili, açlıktan kıvranan Moskova halkına Povoljye'den binlerce, binlerce torba ekmek getirmektedir. Katar istasyona varır, Lenin'in makamına giren makinist Vasili, adımını içeri atar atmaz açlıktan bayılır. Çünkü yol boyunca günde payına düşen çeyrek ekmekten fazlasını yememiştir. İşte ben yüksek ahlak, devrimci ahlakı diye buna derim!

- Aptallık etmiş. Başka ne diyeyim?

- Tam tersine, aptallık etmemiş, utkuya zafere erişmemiz için gerekeni yapmış. Zamanımızda da insanlar katarı yerine ulaştırmak için canla başla uğraşıyorlar, fakat bu arada kendi paylarına düşenin herkesin payına düşenle aynı olduğunu unutuyorlar.

Basargin bunları söylediği sırada gözleri bir ara Grigori Faddeyiç'in gözleriyle karşılaştı. Bu gözlerde öylesine büyük bir nefret okunuyordu ki konuşmasını sürdüremedi, susmak zorunda kaldı.

Grigori Faddeyiç ayağa kalkmıştı. Gücenmeye başladığını belli eden bir sesle:

- Ben, katar yerine nasıl ulaştırılır, bilmem, çünkü makinistlik yapmadım! dedi. Ancak savaş bu yerlere yaklaştığı vakit bir Rus olarak 7,6 mm'lik tüfeğimi kaptığım gibi piyade birliklerinin arasına katıldım. Hem de Berlin'in düştüğü 1945'te değil, 1941'de, daha savaşın başlarında... Ben bunu der, bunu bilirim! Eğer gene de beni yargılamaya kalkarsan senin bileceğin iş! Sen istersen burada kal, Yelena'yla birlikte otur. Ben uyumadan önce şöyle bir dolaşmaya çıkacağım. Konuşmalarından başıma ağrı girdi.

Böyle diyerek kirli yakasında emayesi dökülmüş "Kızıl Yıldız" nişanı bulunan ceketini giydi, dışarı çıktı. Koca gövdesi sanki kapı boşluğuna sığmayacak kadar iriydi.

Kocasını kapının önüne dek geçiren Yelena geriye gelip masadaki yerine oturdu, kollarını masaya dayadı. Sanki güçlü bir rüzgâr çıkmış da eşarbını uçuracakmış gibi, titreyen parmaklarıyla eşarbının kenarlarından tutuyordu. Kocasıyla kardeşinin konuşmalarını sessizce dinlerken de aynı şeyi yapmıştı. Bu onun heyecanlandığını gösteren tek devinimdi. Şimdi de öyle, duruşunda ne kıpırdanmak ne de konuşmak istediğini gösteren bir belirti yoktu.

Basargin ablasına karşı, enişteşiyle arasında geçen konuşmanın aldığı biçimden dolayı büyük bir utanç duyuyordu. Hele Yelena'nın, Grigori Faddeyiç gittikten sonra, yaptıklarından ötürü ona kızmaması, sitem etmemesi, orada öyle kıpırdamadan oturması duyduğu utancı iki kat artırıyordu.

En sonunda dayanamadı:

- Neden böyle suskun oturuyorsun?

Ablasının bakışları öylesine hüzün doluydu ki, Basargin yerin dibine geçti.

- Enişten niçin yaptın bunu? Oysa çok iyi insandır. Elinden

gelse herkese yardım eder. Annene de yardım etti, başkalarına da...

Yelena bir an duraladı. Katya ile Grişka'ya da yardım ettiğini söylemek üzereyken dilini tutmasını bildi.

- Herkese, herkese, diye bitirdi konuşmasını.

- Ben yardım etmez, yardım etmedi demiyorum ki...

- Doğru, öyle demiyorsun. Enişten aslında çok değişen bir insan. Yarın ne yapacağını, nasıl davranacağını kimse bilmez. 1941'de beni Kastroma'da halasının yanına bırakıp cepheye giderken yalvardım, eteklerine yapıştım, göz yaşı döktüm. Ama o bunlara aldırmadı. Üstelik nasıl olsa askere alacakları için değil, kendi isteğiyle gitti. İstese gitmeyebilirdi.

- Nasıl? Gitmeyebilir miydi?

- Evet, öyle.

Basargin gereksiz bir soru sorduğunu hemen anladı. Yaşamı süresince işlerini yoluna koymasını beceren Grigori Faddeyiç gibi bir adam ne yapar eder, ellisine girmiş bir kişi olarak bu sefer de "işlerini yoluna koyarak" savaşa katılmayabilirdi. Ablası haklıydı. Adamın mayasında iyiyle kötünün öylesine şaşırtıcı bir karışımı vardı ki insan ona ne diyeceğini bilemiyordu. Tavırlarındaki ataklık, eli açıklık, bütün bunların yanında ar damarı çatlamışçasına yüzsüzlüğü kimsede ona, karşı koyma gücü bırakmıyordu.

"İşte Yelena'yı da kendine böyle bağlamış. Hem ellerinden, hem ayaklarından sımsıkı bağlamış. Oysa zayıf bir kadın değildir ablam, büyük bir direnme gücü, yapısında babamın dik başlılığı vardır."

Aklına babası gelince onu şimdi sağ olarak düşündü, Grigori Faddeyiç'le birlikte aynı evde kalıyor olarak gözünün önüne getirdi. Hayır, böyle bir şeyi düşünmek bile olanaksızdı. Baba-

sıyla Grigori Faddeyiç'in aynı evde yan yana oturmaları kadar ters bir durum olamaz. Çünkü babası son derece titiz, dürüst bir insandı; titizliği kimi zaman en ufak şeylerde dahi büyük çatışmalara, kalp kırmalara sürüklerdi onu.

- Yaşasa seni ona vermezdi, dedi elinde olmadan.

Bunu söyler söylemez ablasını gücendirdiğini düşünerek korkuya kapıldı. Ama Yelena ne kızmış, ne de gücenmişti. Yüzünde hüzünlü bir gülümsemeyle düşünceli düşünceli şunları söyledi:

- O zaman beni birine vermek ya da vermemek kimsenin elinde miydi? On altı yıl öncesini düşün bir kez! Ablanın nasıl bir genç kız olduğunu unuttun mu?

- Doğrusunu söylemek gerekirse o zamanki durumu pek gözümün önüne getiremedim.

Yelena aynı hüzünlü gülümsemeyle:

- İyi bir düşün! dedi. Puhovo dokuma fabrikasının ikinci bölümünün işletmeye açıldığı günü anımsıyor musun? Gerçi sen daha çocuktun, ama iyi düşünürsen anımsarsın.

- Neden çocuk oluyor muşum? Teknik okulun son sınıfındaydım.

- Çocuk sayılırsın. Dokuma işçiliğinden duvarcı kolbaşılığa yükselmiştim o sıralar. Yirmi genç kızın sorumluluğunu vermişlerdi bana. Bir vardiyada bin tuğla dizerdim. Ayrıca Puhovo'nun en güzel kızı olmak ününü kazanmıştım. Bunu da biliyor musun?

- Bilmez olur muyum?

- Peki, komsomol[20] komitesi olarak fabrika yöneticisini nasıl görevden aldırdığımızı da biliyor musun?

---

(20) Komünist Gençler Birliği. (Ç.N.)

Eski günleri andıkça canlanıyor, yanakları kızarıyordu.

- Petya, iyi düşün, o günleri gözünün önüne getir. Ablanın nasıl bir kız olduğunu daha iyi anlayacaksın. O zaman beni birine kocaya vermek ya da vermemek, o kişi babam dahi olsa, kimsenin elinde değildi. Benim gençliğimi tanımayanlar bana bakıp bakıp: "İşte iyi bir ev hanımı, çocuklarının anası! Eskiden de anasının kuzusuydu herhalde. Okulu bitirdikten sonra birkaç yıl geceleri gökyüzüne bakıp içini çekmiş, sonra bir erkek bulunca evlenmiştir." diye düşünüyorlardır. Ama sen bari öyle düşünme.

Yelena bunları söyledikten sonra bir süre daldı, sonra kardeşinin gözlerinin içine bakarak şöyle sordu;

- Kim bilir, şimdi ne kadar değişmişimdir!

- Eski durumunla kıyaslamak dahi olanaksız belki. Öyle mi dersin?

Basargin ablasının sorusuna doğrudan doğruya yanıt vermedi.

- Kocan gözlerini bağlamış senin.

- Evet, doğru söylüyorsun. 1942 yılını o olmadan Kastroma'da yalnız başıma geçirdim. Halası yardım ediyordu, ama çocuklar beni canımdan bezdirdiler... Bütün güçlüklere karşı gene de gözümü dört açıp kendimi toparladım, gençliğimdekine benzer günler yaşadım. Hastahanede çalışıyor, fırsat buldukça istasyonda Leningrad kuşatmasından kurtulanları karşılayıp yerleştirilmelerine yardım ediyordum. Gece gündüz demeden, durmamacasına koşturduğum o günleri anımsıyorum da meğer ne kadar mutluymuşum! Çepeçevre acı çeken insanlarla kuşatıldığım hâlde, ne yalan söyleyeyim, eski canlılığım yerine gelmişti. Sonra enişten döndü; her bir şeyi kendisi yapmaya, düzene sokmaya, ilerisini gerisini düşünmeye başladı. Hani nasıl derler, ge-

ne iyi günler görmeye başlamıştım... İşte böyle, Petya, sözde iyi yaşıyorum, ama canımın sıkıldığı zamanlar oluyor. Bazen öylesine sıkılıyorum ki, kör şeytan, "Bul seni seven bir genç oğlan, o küçük gördüğün karılar gibi kaç git!" diyor. Karnım da doymasa sıkıntı da çeksem çalışır, didinir, kavga dövüş, daha canlı günler yaşardım. Sakın yaşlanmaya başladığım için canım genç koca çekiyor sanma! Hayır, hayır! Bir yılcık böyle bir yaşam sürsem yeter. İnsan gencin yanında gençleşir, ruhu dirilir. Oysa Grigori Faddeyiç tam tersini ister, yanındaki kadının bedeni genç olsun da içi ne kadar geçerse geçsin. İçimin ölgünlüğü, durgunluğum, kavga dövüş çıkarmayışım onun çok hoşuna gidiyor.

On altı yıl önce onu nasıl çılgıncasına sevdiğimi biliyorsun. Arkadaşlarım iyi bir yaşam aradığımı sanarak beni kınarlardı. Oysa düpedüz vurgundum, dünyayı gözüm görmüyordu. O zaman enişteni; gözünü budaktan sakınmayan, atak, özverili bir delikanlı olarak sevmiştim. İnsanın içini kararmakta birmiş meğer. Gürültücü, neşeli tavırlarıyla insanların bir anda hoşuna giderse de aslında çok sıkıcıdır. Hani göklerde pırıl pırıl yanan havai fişekler vardır. Yanmadığı zamanlar içi barut dolu bir sopa. Fırlat at! İşte onun gibi...

Yelena bunları söylerken ağlamıyordu. Basargin ablasının üzüntüsünün eski ve çok derin olduğunu anladı.

- Görüyorsun ya, bütün derdimi sana açtım. Korkma, herkese içimi dökmem, yıllardır ilk kez oldu bu. O da sen geldin diye. Oysa bağlıyımdır kocama. Annemle her gün yan yanayızdır, bir gün olsun sızlanmadım. Ne yapalım, kocadır, çekeceğiz. Üç çocuğun babası. Kocadan yakınmak ihanet etmek gibi gelir bana. Hem onunla yaşa, hem de başkalarına sızlan. Demin söze karıştığımda aslında onu savunmak istemiştim, sonra sustum,

kendim de karşı çıktım. Hiçbir şeye yaramayan, aptalca bir çıkış.

- Niçin öyle düşünüyorsun?

- Bir işe yaramayacağını biliyorum da ondan. Nasıl olsa yaşayışımı değiştirecek gücüm kalmadı, öyleyse boşu boşuna sızlanmanın ne yararı var?

Yelena, kısa bir suskunluktan sonra:

- Çocuklar çok değişik yetişiyorlar şimdi, diye ekledi. Lida iyi yürekli, cana yakın bir kız. Sonu nasıl olur, bilmem. Yegor babasına çekmiş, birbirleriyle iyi anlaşıyorlar gibi. Vanya'yı dersen bizim Şurka'nın bir eşi. Babası istemediği hâlde dayısının peşine takılıp Smolensk'e gitti. Hiç korkmadı babasından. Sana bir şey söyleyeyim mi, açıkça belli etmemekle birlikte onun adına kıvançlıyım. Evden uzak durması onun için daha iyi. Ev ona ne yarar sağlayacak ki?... Deli oğlanı bir de özlemesem... Alıp götürdü diye Şurka'ya bazen çok kızıyorum.

Yelena bunları anlatırken bir yandan da kabı kacağı yıkamış, kurulamış, yerlerine koymuştu. Basargin ablasını seyrederken hüzünle karışık bir çeşit övünç duydu. Onun tüm söylediklerinde iyi yürekliliği, pırıl pırıl zekâsı, bütün güçlüklere karşın yenik düşmemiş, ezilmemiş düşünme yetisi okunuyordu. Onu gene on altı yıl önceki hâliyle; güzel, neşeli, göz doldurucu bir genç kız olarak düşündü.

Orada, bir süre önce döndüğü ülkede bolluk, rahatlık içinde, her türlü kaygıdan uzak olmanın insan yaşamını çirkinleştireceği; oysa sıkıntılar, güçlükler içinde, çok çalışarak yaşamanın o yaşamı güzelleştireceği düşüncesi ne denli tuhaf görünürse görünsün işin aslı böyleydi. Başkalarına uzaktan mutlu bir yaşammış gibi görünen Yelena'nın yaşamını bir de ona sormak gerekiyordu. İşte iki dünya arasındaki en büyük ayrılıklardan bi-

risi de buydu.

- Niçin susuyorsun? diye sordu Yelena.

- Düşünüyorum.

- Neyi düşünüyorsun?

- Senin mutlu olmadığını.

Kadın acı acı güldü.

- Niçin mutlu olmayacakmışım? Mutluyum. Ancak, mutlu olduğum, gerçekten mutlu olduğum düşüncesine bir türlü alışamıyorum.

- Yoksa alışmak istiyor da alışamıyor musun?

- Hayır, öyle bir şey istediğim yok. Daha da önemlisi, ben şimdiki durumumda kendime hiç inanmıyorum. Bak şöyle, gözlerimi kapatınca yirmi yaşındaki gençliğim geliyor gözlerimin önüne. O zamanlar "güzel" olarak düşündüklerim bambaşka şeylerdi... Hadi, sen git de yat artık. Şimdi bizimki gelirse gene birbirinize girersiniz. Eğer Katya'yı karşılamak için kalkamayacak olursan ben seni uyandırırım.

Çaydanlığı aldı, konuşmayı daha fazla uzatmak istemediği açıkça belli bir kararlılıkla dışarı çıktı.

Basargin şimdi kolay kapanan valizinin kilidini sürgüledi, giderken onu da alıp götürmek istedi, fakat sonra bundan vazgeçerek yerinde bıraktı. Annesinin odasına girerken mutfağın önünden geçmiş, içerde masa başında iş gören Yelena dönüp ona bakmamıştı bile.

Annesi gelmemişti daha, Şurka eskisi gibi uyuyordu. Basargin kardeşini uyandırmamak için korka korka karyolaya yaklaştı, yanıbaşına, yatağın kenarına yavaşça uzandı. O sırada duvarın ötesinde bir kapının sertçe açılıp kapandığı, sonra da Grigori Faddeyiç'in ağır adım atışları duyuldu.

Enişteşinin ayak seslerini işitince Basargin 1936'da tez çalış-

ması için iki yıllığına Buryat-Moğolistan'a gitmeden önce onunla aralarında geçen bir konuşmayı anımsadı.

- İnsan kendi yaşamının efendisi olmalı, bunu başaramazsan seninle piyon gibi oynarlar, her istediklerini yaptırırlar, demişti.

Bunları söylerken Grigori Faddeyiç öfkeyle karışık bir acıma duygusuyla bakmıştı kaynının yüzüne. O zaman Basargin de istemiyordu böyle bir çalışmayı, ama borçluluk dolayısıyla gitmiş, Buryat-Moğolistan'da iki yıl kalmıştı. Trende bir kompartımanın üst ranzasında sarsıla sarsıla giderken yol boyunca enişteşinin haklı olabileceğini düşünmüştü. Sonra nasıl olduysa unutup gitmişti bu konuşmayı. Şimdi birdenbire aklına gelince Grigori Faddeyiç'in değil, kendisinin haklı olduğunu anladı. Yaşamının efendisi olan kendisiydi. Çünkü yaşamı onun için temel sayılan konularda geçmesi gerektiği biçimde geçmişti. En önemlisi de "ülküm" dediği şeyleri gerçekleştirmek için, o anlamda istediklerini yaparak geçmişti tüm yaşamı.

Yüzeysel olarak bakıldığında, canının istediği ya da o anda işine gelen şeyi yaptığı için yaşamının efendisi gibi görünen Grigori Faddeyiç aslında hiç de yaşamının efendisi değildi, çünkü ona şu ya da bu işi yapmasını buyuran yahut onu şu ya da bu güçlüğe katlanması için zorlayan bir "ülküsü" olmadan yaşıyordu. Gerçekte o, günlük tutkularının, alışkanlıklarının, isteklerinin tutsağından başka biri değildi.

Tüm yaşamını gözden geçirince Basargin iyi yaşamaktan çok, sıkıntıya göğüs gererek günlerini geçirdiğini; işlerini yoluna koymaktan çok; diken üstünde oturduğunu anladı. Yaşamı, arkadaşlarından çoğunun yaşamları, genellikle çevresinde gördüğü insanların yaşamları gibi, ülkenin durumuyla birlikte, buna bağlı olarak iyileşmiş ya da kötüleşmişti. Ülkenin sıkıntıya düştüğü zamanlarda onun yaşamı da darlaşmış, ülke biraz fera-

ha kavuşunca o da biraz rahata ermişti. Bu durum kendisine ne denli zor gelirse gelsin, hiçbir zaman gücüne gitmediğini (öfke duymadığını) biliyordu.

Beri yandan belki de mutluluklarını başkalarının mutsuzlukları, beceriksizlikleri, iş bilmezlikleri üzerine kuran insanların, yalnız bu alçakların, yaşamları hep iyiye doğru gitmişti.

Onlara "alçaklar" demek ağır kaçabilirdi. Ama niçin olmasındı? Neden her şey kendi adıyla çağrılmasındı? Eğer her söz sonuna dek söylenecekse enistesi Grigori Faddeyiç de eli açık, gönlü yüce bir insan olmakla birlikte alçağın tekiydi. Bu bakımdan alçağın teki... Öyle değil miydi? Tamı tamına öyleydi işte.

"Ama Grigori Faddeyiç gibileri pek çok." diye düşündü Basargin. Sonra da "çok" sözüne şaşırdı. Elbette böyleleri az değildi. Gene de "çokluk" kavramı enistesi gibi insanları gözünün önüne getirince onların durumlarıyla bağdaşmıyordu.

Niçin mi? Herhalde şundan dolayı: Bunlardan her biri milyonlarca yalnız yaşayan kişilerden biriydi. Basargin yurt dışındayken oradaki insanlar için birçok kez böyle düşünmüştü. Grigori Faddeyiç de gürültücü oluşuna, görünürdeki sokulganlığına karşın aslında tam bir yalnızlık içinde yaşamını sürdürmeye uğraşıyordu. İperitin (hardal gazının) hoş gelen hardal kokusu gibi, sokulganlık da onun ikinci derecedeki özelliğinden başka bir şey değildi. Basargin hardal gazı yakıştırmasına kendisi de güldü. "Neyse, yetişir artık! Uyuma zamanı geldi de geçiyor bile. Düşüne düşüne bunun sonu neye varır?"

Gözlerini yumdu, çocukluğundaki gibi içinden bine kadar saymaya başladı.

Hiç uyuyamayacakmış gibi geliyordu; ne var ki yol yorgunluğu, ilk günün heyecanları sonucu iki yüze kadar bile sayamadan uyumaya başladı.

BÖLÜM 6

O sırada Katya, Puhovo yolunun yarısını almıştı. Bir saat geciken posta treninde pencere önünde oturuyor, trene biner binmez biraz kestirdiği için şimdi gözüne uyku girmiyordu. Bir saatlik gecikme canını çok sıkmıştı. Sabahleyin göreve başlamadan önce Grişka'yı görebileceğini hesaplarken oğlunu göremeden işe başlamak zorunda kalışı gerçekten can sıkıcıydı.

Ameliyat hemşiresi olarak çalıştığı demiryolu hastahanesi istasyonun bir yanında yaya olarak on dakika uzaklıkta, evi ise öbür yanında otuz dakika uzaklıktaydı. Eğer Puhovo'ya saat beşte varabilirse bir koşu eve uğrardı, tren bir saat geciktiğine göre bunu düşünmenin bir anlamı yoktu artık.

Evdekilere konferans biter bitmez Smolensk'ten hemen geriye döneceği konusunda verdiği sözde, üç hafta önce New York'tan "Her an gelebilirim." diye bir telgraf almalarının da payı vardı.

Gerçek olan şuydu ki; ayrılıklarının uzun sürmesi, aradaki uzaklığın büyük oluşu, son altı ayda kocasının gönderdiği üç mektubun her birinde "Yakında geliyorum." diye yazdığı hâlde gelemeyişi onu artık bu konuyu düşünmemeye zorlamıştı. Çünkü düşündükçe yüreği hop ediyor, parmakları eterli pamuk sürülmüş gibi üşümeye başlıyordu.

Tren tıklım tıklım doluydu, neyse ki şansı ona yardım etti. Alt ranzada onun gibi konferanstan dönen, Viyazmalı tanıdığı bir doktor ile tanımadığı, nazik bir ihtiyar vardı. Tren hareket eder etmez iki komşusu bir köşeye çekilerek onun, ayaklarını arkalarına uzatıp yatmasını sağlamışlardı. Katya kestirdiği sürece bu iki kişi dizlerine dayanarak kanepenin kenarında sabırla oturmuşlar, arada bir konuşmakla birlikte durmadan sigara içmişlerdi.

Katya uyanınca arkasında koyu karanlıktan başka bir şey görünmeyen camdan bakmaya başladı. Pencereden bir şey görünmemesi, düşünmesini engellemediği için bir bakıma iyiydi.

Karanlık, üzerine istendiği zaman yazı yazılıp istendiği zaman silinen koca bir taş tahtaya benziyordu. Yazsanız da, silseniz de tahta hep aynı taş tahtaydı.

Vagonun içi sigara dumanıyla dolu ve buz gibiydi. Katya iyi etmiş de üstü meşin kaplamalı keçe çizmelerini, ordu malı eski gocuğunu, kulaklıklı başlığını giymişti.

Zamanı kısaltmak için Katya önce gözlerini yumup kocasıyla nasıl karşılaşacaklarını düşünmeye başladı. Acaba Petya hangi trenle gelecekti? Gündüzleyin mi, geceleyin mi? O sırada kendisi evde mi olacaktı, yoksa kocası onu hastahanede görmeye mi gelecekti? Ya da sabah treniyle gelip onun tam hastahaneye gitmek üzere giyindiğini görünce o gün evde kalmasını söyleyecek, buna kendisi razı olmayınca, "Aman, saçmalama!" mı diyecekti? Bir gözünü kısıp, ona her sözünü dinlemesi gereken küçük bir kıza bakar gibi bakarak, "Aman, saçmalama!" deyişi vardı kocasının, Katya bundan pek hoşlanırdı. Belki de akşam treniyle gelecekti; o sırada kendisi evde, kaynanası okuldan dönmemiş, Grişka henüz uyuyor olacağı için evde baş başa kalacaklardı.

Kocasının yüzünü, gülen gök gözlerini, batıcı buğdaysı bıyıklarını, ona sevgi sözleri söylerken -sık sık kullanmadığı, kısa, her zaman yalın sözlerdi bunlar- yüzünün aldığı değişik anlatımı gözlerinin önüne getirmeye çalıştı.

Şimdi nasıl acaba? Aradan geçen üç yıl onun kendisinin bile farkına varmadığı yaşlılık izleri bırakmış olmalıydı yüzünde. Ama Katya onun yüzündeki en ufak kırışığı, gözlerini kısma alışkanlığı yüzünden daha çok göz kenarlarında belirecek yeni bir çizgiyi hemen fark edecekti.

Ya eve varışında, dördüncü kez, gelemeyeceğini bildiren mektubunu alırsa?

Aklına bu düşünce gelir gelmez yerinden fırladı, bir anda uykusu kaçarak gözlerini açtı. Ayakları buz kesmişti, birkaç dakika parmaklarını oynatarak ayaklarını ısıtmaya çalıştı. Sonra bıktı bu işten, keçe çizmelerini çarçabuk çıkardı, bacaklarını toplayıp kanepenin üzerine oturdu, gocuğunun eteklerini çepeçevre altına soktu.

Bundan böyle kocasıyla karşılaşmalarını bir daha düşünmek istemiyordu, daha doğrusu yorulmuştu aynı şeyi düşünmekten. Düşünceleri kendiliğinden, tanıştıkları, birbirlerine yaklaştıkları ilk günlere gitti. Geride mutsuzluklarla, güçlüklerle dolu yedi yıllık bir kadınlık yaşamı bulunmakla birlikte Petya'yı ilk görüşte, yüreğinin ilk oynayışında, bir genç kız sevecenliğiyle sevmişti.

İlk kocasının adı Mihail Aleksandroviç'ti. Kırk yaşına gelmiş olmasına karşın arkadaşları ona Mişa derlerdi. Bunların arkadaşları değil; yalnız,tanıdıkları olduğunu söylemek daha uygun düşerdi. Sayıları öyle de çoktu ki! Birlikte çıktıkları zaman kocasının her karşılaştığıyla konuştuğunu ya da selamlaştığını görmek, işitmek onu şaşırtırdı. Evliliklerinin ilk yılında daha çok dans edebilecekleri, kocasının deyimiyle "ilginç insanlar

görebilecekleri" yerlere giderlerdi. Onun "ilginç insanlar" olarak adlandırdıkları, çoğunlukla sanata yakınlık duyan kimselerdi.

İlk kocası sanatı sevdiğini söylerdi; Katya ise onun sanat sevgisini az okumasıyla, müzik dinlememesiyle, "ilginç insanlar" görebileceği ilk temsiller dışında tiyatroya gitmemesiyle bağdaştıramadığı için bu duruma çok şaşardı. Sonunda anladı ki, adam ne sanatı seviyor, ne de sanat adamlarını; tek hoşlandığı şey, onlarla tanış olmak. Böylece kendi gözünde ağırlık kazanıyor, yaşamının daha ilginç geçtiğini sanıyordu.

Bunun kökeninde de, kocasının anlayışına göre, asıl yaşamının işten eve geldikten sonra başlamış olması yatıyordu. Gerçekten de işi, adamın yaşamında hiçbir zaman önemli bir yer tutmamıştı. İş onun için var olmanın bir aracı, bir geçim kaynağıydı. İşinden yalnızca "yer" diye söz etmesi de bunu gösteriyordu. Geçmişini anlatırken bilmem nerede kötü bir yeri olduğunu, sonra iyi bir yere geçtiğini, sonra ne yazık ki bu yerin de sandığı gibi iyi çıkmadığını söylerdi.

Katya'yla evlenmeden önce iki yıldır iyi bir yerde çalışmaktaydı. Bu yer, Moskova'daki büyük bir işletmenin yöneticiliğiydi. İşletmenin çapı Mihail Aleksandroviç'in özel yaşamındaki etkinliğinin çapını da oluşturuyordu. İşletmenin lojmanı, makam arabası vardı; ayrıca güzel sanatoryumlarda[21] kalıp dinlenmek, tiyatroların ilk temsillerine bedava biletle girmek gibi birtakım yasal olanaklar da verilmişti. Şunu da belirtelim ki, Mihail Aleksandroviç yasal haklarından yararlanmak konusunda son derece titizdi.

(21) Deniz kıyılarında, dağlarda kurulan, sağlıklı kişilerin de dinlendikleri özel sanatoryumlar. (Ç.N.)

İşini fazla umursamamakla birlikte görevinde aksaklıklar çıkarıp kendine zarar vermeyecek kadar da kurnaz, dikkatli, tembelliği yanında kendini çekip çevirmesini bilen bir adamdı.

Tanıdıkları arasında kimseye yardımdan kaçınmayan, herkesin işini bitirmeyi seven bir adam, şöhretini kazanmıştı. Yaşamında tek amacı; hoşlandığı, gururunu okşayan insanlarla düşüp kalkmak olduğundan, böyle insanlarla ilişkilerini sürdürmesini sağlayacak işlerde -bu işler ne kadar ıvır zıvır şeyler de olsa- anlayan, bilen, iş bitiren bir adam ününü korumak için yapmayacağı şey yok gibiydi; o konularda gerekirse kendisini sıkıntıya sokmaktan kaçınmazdı.

Katya onunla 1936'da, Mihail Aleksandroviç yıllardan beri söz verdiği hâlde ancak o yıl yaşlı anasını babasını iki haftalığına görmeye geldiği bir sırada tanışmıştı. Mihail Aleksandroviç'in babası demiryolu bölge mühendisiydi, demiryolları işletmesinde hareket memuru olarak çalışan Katya'nın babasıyla da oyun arkadaşıydı.

Evde canı sıkılan Mihail Aleksandroviç bir akşam briç oynamak için çıkan babasıyla birlikte Katyalara geldi. Oyun kadrosunu tamamlayan dört kişiden biri, başkentten gelen konuğa oyundaki yerini bırakmak zorunda kaldı. Ancak yeni oyuncu kâğıtlara pek dikkat etmiyor, oyun aralarında evin kızını göz ucuyla süzüyordu. Bir saat sonra oyundan bıkınca yerini asıl sahibine bırakarak ihtiyarları sevindirdi, kendisi de o akşam evde kalan Katya'yla gevezelik etmeye başladı.

Katya böylece gelecekteki kocasıyla tanışmış oldu.

İki hafta sonra da evlenerek birlikte Moskova'ya gittiler. Bu işlerin birdenbire başına nasıl geldiğini anlamak için Katya sonraları ne kadar uğraşırsa uğraşsın eline fazla bir şey geçmedi. Nasıl olmuştu bu iş?

Mihail Aleksandroviç yakışıklı bir adamdı. Bir yandan önemli biriymiş gibi tavır takınırken, bir yandan da Katya'yı gerçekte olduğundan daha çok seviyormuş süsü verebiliyor; daha da kötüsü bunda bir kötülük görmüyordu. Katya'nın da, duygularının aklından daha güçlü olduğu; yüreğinin aşka susamış, aşk bekleyişi içinde kıvrandığı bir zamanı denk gelmişti. O sırada Katya, Mihail Aleksandroviç'in sözünü ettiği duygular karşısında korunmasız bir çocuk gibiydi; zeki bir kız oluşuna, babasının rıza göstermemesine, üstelik önsezisiyle belli belirsiz kuşkulara düşmesine karşın gene de ona inanmaktan kendini alamadı.

Eğer o sıralar karşısına onu gerçekten seven iyi biri çıksaydı yaşamının tüm akışı değişebilirdi.

Ne yazık ki tam tersi olmuştu. Katya, Mihail Aleksandroviç'in evinde yalnız başına oturuyor (kocası görevine başlamıştı); adamın bir süre öncesine kadar bekâr yaşadığı Gorki sokağındaki küçük dairesinde tanımadığı eşyalara -radyosu, raflarına kitaplar dizilmiş arkalıklı kocaman sediri, alçak sehpası, oturunca içine gömülüverdiğiniz koltukları -bakarak içini daraltan sebepsiz bir sıkıntıdan dolayı acı acı ağlıyordu.

Mihail Aleksandroviç'in Katya'yla evlenmesinde başlıca üç özelliğinin; bencil, katı yürekli, bomboş bir insan oluşunun büyük payı vardı.

Okulunu yeni bitirmiş bir genç kızın soylu duygularını ve sevgisiyle bir erkeğin yaşamını güzelleştirme isteğini, görmüş geçirmiş bir erkeğin sezgisiyle çarçabuk sezen Mihail Aleksandroviç, buna hiç de gereksinmesi olmadığı hâlde böyle özverili bir sevginin güzel yanlarını kendi üzerinde tatmak için bencilce bir istek duydu. Katya'ya kur yaparken hüzünlü tavırlar takınıyor, kendisini alaya alıyor, birçok kez sevdiği hâlde hepsinde

de başarısızlığa uğradığını anlatmaya çalışıyor; kısacası, tertemiz bir genç kızın aklını çelen, ona kendisiyle karşılaşıncaya kadar mutsuz yaşamış iyi bir erkeği mutlu etmek, bu erkeği yüreğinin sıcaklığıyla ısıtmak konusunda önce cesaret veren, sonra da cesaretini inanca dönüştüren, hedefinden şaşmaz sözleri birbiri ardından sıralıyordu.

Mihail Aleksandroviç'in şaka yollu "han değnekçisinin kızı"[22] diye adlandırdığı çocuk yaştaki Katya ile evlenmesi işte böyle oldu. Oysa kendisi otuz dokuzunu doldurmuş, gençlik yıllarını gerilerde bırakmıştı. Bir erkeğin daha önce hiç farkına varmadığı bekârlık sıkıntılarını duymaya başladığı bir çağdı bu. Çevresinde bütün erkeklerin evlendikleri, kendisinin de er geç evlenmesi gerektiği düşüncesinin, böyle boş bir düşüncenin bu evlilikte büyük payı vardı. Bencilliği, bomboş bir adam oluşunun yanı sıra katı yürekliliği de onu Katya'yla evlenmeye itmişti. Bir erkek olarak hoşlandığı taşralı bir kızın -Katya'yı seveceğini pek sanmıyordu- onun isteklerine uygun bir eş olacağına, aradan bir zaman geçtikten sonra eski bekârlık alışkanlıklarını sürdürmesine ses çıkarmayacağına inanıyordu.

Oysa tam tersi çıktı. Önce Katya'nın bir bebeği oldu. Böyle kısa bir sürede çocuklarının olmasını istemeyen Mihail Aleksandroviç, Katya'nın ilk kez sertçe karşı koyması üzerine ister istemez sesini kesti. Bunun ardından Katya hemşirelik yüksek okuluna yazıldı; böylelikle yalnızlıktan, bütünüyle kocasına bağlı kalmaktan kurtuldu. Karısının okula başlamasını Mihail Aleksandroviç de istediği için hiç güçlük çıkarmadı.

---

(22) Aleksandr Puşkin'in bir öyküsü. Yolculuğu sırasında bir handa kalan zengin, soylu bir adamın, han sahibinin kızını baştan çıkarmasını, onu alıp götürdükten sonra kızın mutsuz oluşunu anlatır. (Ç.N.)

Sonra evlilik yaşamları çığırından çıkarak adamın beklemediği bir biçim aldı. Mihail Aleksandroviç eş dostla görüşürken kendisinden, evlilik kurumunun kurbanı, diye söz etmeye başladı. Böyle söylerken aslında duyduğu öfkeyi gizlemeye çalışıyordu, çünkü bir başkasının yaşamını kırıp döktüğü sırada kendi yaşamı da bere almaktan kurtulamamıştı.

Katya'ya gelince, evlilikte geçen iki yıl içerisinde kocasını onun sandığından kat kat fazla tanımıştı.

Mihail Aleksandroviç'in, tanıdıkları arasında kazandığı eli açık, yardımsever, iş bitirir adam ününün öbür yüzünü iyice öğrenmiş bulunuyordu.

Kocası, şöhret düşkünlüğüne hizmet etmeyecek ya da gururunu okşamaya yanaşmayan kimselere yardımdan özellikle kaçınan biriydi.

Güzel dikilmiş giysilerden birine şarap dökülecek olsa başkalarının yanında "Boş ver canım!" diye geçiştirirken, ertesi gün Katya lekeyi çıkardıktan sonra silinen yeri ışıkta inceden inceye gözden geçirir, ardından da gizlemeye çalıştığı bir öfkeyle onun elinden doğru dürüst iş gelmediğini söylerdi.

Bir yandan garsonlara, vestiyer görevlilerine bol bol bahşiş verirken, bir yandan da üşenmeden gözlüklerini takıp (yalnız evde gözlük takardı) eline kâğıt kalem alarak günlük ev masraflarının ayrıntılı hesabını çıkarırdı. Ne kadar eli sıkı bir adam olduğu o andaki tavırlarıyla onu ele verirdi.

Katya kocasının evdeki eli sıkılığının dışarıdaki hovardalıklarıyla ilişkili olduğunu ancak dördüncü yılında fark edebildi. Yaratılıştan hovarda bir adamın parasız edemeyeceğini neden sonra anlayabilmişti.

Bütün bu sıkıntılar içerisinde gene de kendini bırakmadı. Kızına ayırdığı zaman, kocasını çileden çıkarsa da, o buna aldır-

madı. Okula yazılması, bir meslek sahibi olmak istemesi aynı direncin sonucuydu.

Kocası hovardalıklarını, gezip tozmalarını Katya'nın fark ettiğini anlamakta gecikmedi, fakat Katya bu konuda öylesine onurlu davrandı, tavırlarıyla kocasının gözünü öylesine korkuttu ki, adam başka kadınlarla açıkça düşüp kalkarak onu güç duruma sokmaktan çekinmeye başladı.

Eğer Katya ilk kez sevmemiş olsa, başka ilişkiler kurup başka duygular tatmış olsa, kocasıyla ortak yaşamını ister istemez bunlarla bir tutacak, bu da sürdürdüğü aile yaşamını dayanılmaz kılacaktı. Oysa içine kapanıp temiz kalmasını bilmişti.

Belki evliliklerinden kısa süre sonra kızları doğmasa Katya'nın adamdan ayrılması çok kolaylaşacaktı. Mihail Aleksandroviç'in çocuğa karşı az çok sevgisinin, ilgisinin olması boşanmalarını zorlaştırıyordu.

Ve eğer Katya'nın yaşamına sevdiği bir adam girse Mihail Aleksandroviç'ten ayrılıp yeni bir düzen kurması birkaç günde olup bitecek bir olaydı.

Kocasından boşanmayınca içine kapanıp yaşamının bu mutsuz yanını yok saydı, kendini çalışmaya verdi, boş zamanlarının hepsini kızına ayırdı, aile yaşamını kendi geleceğinin içine katmaksızın, yalnız geleceğini ve okulunu bitirmeyi düşünmekle avundu. Evliliğinin ilk yılında yüreğinde birikmiş bulunan tüm sevgisi, mutluluğa inancı; verimsiz, nankör bir toprağa akar gibi akarak orada kaskatı donup kalınca, zaman zaman, sanki bu evlilikle yaşamı son bulmuş, yüreğinin sıcaklığı kurumuş, artık bir daha sevmeye gücü kalmamış gibi duygulara kapıldığı oldu.

İlişkilerinin biçimi onları eninde sonunda kaçınılmaz bir ayrılığa götürüyorsa da nedense bir türlü ayrılamıyorlardı. Eğer; nice yaşamı alt üst eden savaş çıkmasa, kim bilir, bu mutsuz ev-

lilik daha ne kadar uzar giderdi.

Savaşın ilk aylarında Katya'nın başında, gönüllü milis kuvvetlerine katılmak istediğini birkaç gün üst üste söylediyse de sonra bir gün gelerek o bölgedeki milislerin toplanıp götürüldüğünü, kendisinin ilerde orduda durumuna daha uygun bir görev bulunca oraya çağrılacağı için ötekilerle birlikte gitmediğini bildirdi.

Katya kocasının bir korkak olduğunu aklının köşesinden bile geçirmezdi. Adamın kendini kendi gözünde büyüttüğünü, kendini bir şey sandığını bildiğinden askere alınmak konusundaki sözleri doğruymuş gibi geldi.

Onun savaşmaktan korktuğunu ancak ekim ortalarında anladı. O sıralar Almanlar ta Viyazma yakınlarına gelmişlerdi. Bu durumdan ürken Moskovalılar kenti bir an önce bırakıp gitmek için istasyon alanlarını, doğuya giden karayollarını tıklım tıklım doldurdular.

Bu insanlar arasında kentten ayrılma hakkı olmayan, gitme emri almayan nice insan vardı. Katya'nın sonradan öğrendiğine göre Mihail Aleksandroviç de bunların arasındaydı.

Bir akşam saat sekiz sularında hastahaneden yeni dönmüştü ki, kocası onu telefonla aradı. Telefon kabinlerinden birinden konuşuyordu. Kesik kesik çıkan, bu yüzden zor anlaşılan bir sesle o gece Moskova'dan gitmeleri gerektiğini, başında bulunduğu işletmenin de doğuya taşınmakta olduğunu, küçük kızlarıyla birlikte bir valiz alıp gece saat on birden önce istasyonda bulunmasını, onu orada "kentler arası yolcular" girişinde karşılayacağını bildirdi. Öylesine telaşlı bir hâli vardı ki sözcüklerin kimisini söylemeden geçiyor, konuşurken sık sık soluk aldığı işitiliyordu. Katya hangi istasyonda buluşacaklarını sormaya fırsat kalmadan konuşma kesildi.

Katya valize birkaç öteberi koydu, sinirli hâlinden daha bir huysuzlanarak ağlamaya başlayan kızı evde yalnız bırakarak çalıştığı hastahaneye, kentin ta öbür ucuna koştu; kocasının telefon ettiğini anlattı, kentten ayrılmak için izin verip vermeyeceklerini sordu.

- Hani kızınız? dedi hastahane baştabibi.

- Evde. Evde bıraktım geldim.

- Peki, çocuğunuzu da alıp götürün. Sakın oyalanmayın buralarda.

Katya iyice emin olmak için bir daha sordu:

- Gerçekten gitmemi istiyor musunuz?

- Daha ne duruyorsunuz? Gidin hemen!

Katya eve döndü, kızını giydirdi, valizi aldı, saat on ikiden önce yaya olarak Kazan istasyonuna vardı. Mihail Aleksandroviç'in işletmesinde çalışan halk komiserliği görevlilerinin Orta Asya'ya gitmek için bir hafta önce Kazan istasyonundan trene bindiklerini biliyordu. Kocasının onu hangi istasyonda bekleyeceğini söylememesi de orada bekleyeceği kanısını iyice pekiştirmekteydi. Ayrıca birkaç gün önce Katya'ya o istasyondan göçe giden tanıdıklarından söz etmişti.

İstasyonun önü ana baba günüydü. Katya'nın bir elinde çocuğu, öbür elinde valizi, "kentler arası yolcular" girişine erişmesi olanak dışıydı. Neyse ki birileri yardım etti de kalabalığın arasından sıyrılıp oraya ulaşabildi.

Katya dört bir yana göz gezdirdi, ne gelen vardı, ne giden. Aradan yarım saat geçti, bir saat, iki saat... Gene Mihail Aleksandroviç görünürlerde yoktu. Saat sabahın dördünü buldu, çocuk kollarında çoktan uyuyakaldı, bunun üzerine Katya da evin yolunu tuttu.

Ertesi gün hiçbir şey olmamış gibi hastahaneye gitti, niçin

kentten ayrılmadığı sorularına karşı da işini bırakmaktan vazgeçtiği karşılığını verdi. O akşam Mihail Aleksandroviç'in yardımcısı telefon etti, kocasının işe gelmeyiş nedenini sordu. Katya çok şaşırmıştı.

- İşletmeniz yer değiştirdi sanıyordum. Başka bölgeye tanışmadınız mı siz?

Bu sefer şaşırma sırası berikindeydi.

- Hayır, bizim işletme yerinde kalıyor. Mihail Aleksandroviç nerelerde? Niçin gelmedi?

- Bilmiyorum.

- Nasıl bilmiyorsunuz?

- Bilmiyorum işte.

Sonradan anlaşıldı ki, Mihail Aleksandroviç, Gorki'ye giden trenlerden birinden iki kişilik yer bulmuş, fakat karısına hangi istasyonda bekleyeceğini söylemeyi unuttuğu için o Kazan istasyonunda beklerken kendisi Kursk istasyonuna yollanmıştı. Orada boşuna boşuna epeyce bekledikten sonra trene yalnız başına binmiş; böylece son günlerde üzerinden hiç çıkarmadığı en iyi giysisi, şık paltosu, elinde çantasıyla Moskova'dan ayrılmıştı.

Oysa ne ona, ne de tüm işletmeye göç konusunda herhangi bir emir verilmiş değildi. Alıştığı tatlı yaşamın son bulması, alıştığı ilişkilerin koparak bu ilişkiler sonunda edindiği ahbapların teker teker doğuya göçmeleri onun da içine bir ürküntü vermiş, işte bu korkuyla kendini Kursk istasyonuna atıp orada Katya'yı iki saat kahramanca bekledikten sonra kurtuluşu kaçmakta bulmuştu.

Katya böylece, içinde kocasına karşı duyduğu büyük bir nefret; beş yıldır onu cenderesinde sıkan, evlilik dedikleri bağdan kurtulmuş olarak yalnız kalmış bulunuyordu.

Aradan iki ay geçince Mihail Aleksandroviç'in, Novosibirsk'ten gönderdiği bir mektup geldi. Ne var ki Katya'nın ne kocasına, ne de mektuplarına karşı içinde en ufak bir sıcaklık, ilgi kalmamıştı. Mektup tam beklediği gibiydi. Adam gerekli açıklamaları yapıyor, kendi deyimiyle hiçbir "açık kapı" bırakmıyordu.

Ondan çok uzaklaşmış, yabancı bir adamın mektubuydu bu. Artık onun ne kendisiyle, ne de kızıyla en ufak bir ilişkisi olamazdı. Ancak olsa olsa oturdukları evle bir ilgisi kalabilirdi. Katya, evin, kendisinden çok kocasına ait olduğunu[23] düşünüyordu; bu da ev üzerinde kendinin daha az hakkı olduğundan değil, kocasının burayı ve içindeki eşyaları onun sevdiğinden daha çok sevdiğini bilmesinden ileri gelmekteydi.

Ocak ayında sokakta rastladığı biri Katya'ya kocasının kaçaklık suçundan dolayı yargılanacağını söyledi.

Katya bu habere ne üzüldü, ne de sevindi; artık tümüyle kayıtsızdı o adama karşı. Şubatta başka biri daha telefon etti, Mihail Aleksandroviç'in yargılanmadığını, tüm yetkilerinin alınıp er olarak askere gönderildiğini söyledi.

Martta da kendisi çıkageldi. Moskova'dan geçip batıya giden, asker bindirilmiş bir trenden dört saatliğine izin almıştı.

Mihail Aleksandroviç içeri girdiğinde Katya ilk anda onu tanıyamadı. Çünkü karşısındaki ürkek, süklüm püklüm bir adamdı. O eski cakalı tavırlardan, kendine güvenden eser kalmamıştı. Cakalı tavırlarını özgüveninin ona, güzel dikilmiş giysileri, cebindeki paralar, kendisinin bindiği ya da tanıdıklarının binmesi için gönderdiği arabası, yakınları ona kendi gözünde kendini önemli biriymiş gibi gösteren ahbapları sağlıyordu.

(23) Devlet lojmanı durumundaki daire kocasının adına verilmiş olmalı. (Ç.N.)

Şimdi bütün bunlardan yoksun kaldığı için, ayaklarına bol gelen muşamba çizmeleriyle, asker kaputuyla, bunu çıkarınca sırtında kalan biçimsiz üniformasıyla sanki çırılçıplak soyunmuş da çıplaklığından utanıyormuş gibi bir duruşu vardı.

Katya'nın elini beceriksizce öptü, eve iki saatliğine uğradığını söyledi, hemen ardından da giysi dolabının çekmecesine koyduğu yün çamaşırlarının orada durup durmadıklarını sordu.

Katya istediği şeylerin orada durduğunu bildirdikten sonra adama çay içmesini söyledi, kalkıp çaydanlığı ocağa koydu, dolaptan ekmek çıkardı.

- Kendin buyur ye. Ben Tanya'nın yanına gidiyorum. Çocuk çok hasta.

Adam önce sesini çıkarmadı, ancak Katya öbür odaya geçip çocuğun yanına gidince aklı başına geldi. Yerinden doğruldu, bitişik odanın kapısında bir süre dikildikten sonra kızının karyolasına yaklaştı.

- Nasıl, hasta mı? Nesi var?

Küçük Tanya kendinde değildi, ateşler içinde cayır cayır yanıyordu.

- Zatürree...

- Ya!... Zatürree mi?

Orada bir dakika kadar dikildikten sonra çay içmeye gitti.

Katya yanına geldiği zaman suskun oturuyor, sigarasını tüttürüyordu. Katya da adamın karşısına geçti, konuşmadan uzun süre oturdular.

Adam, başına gelenlerden sonra öylesine şaşkına dönmüştü ki, değil kızının hastalığı, o anda hiçbir şey onu üzemezdi. Katya'nın karşısında sus pus otururken insan onun ölümden başka şey düşünmediğini sanırdı. Evet, üzerine zorla giydirilen Kızıl Ordu üniforması ve muşamba çizmeleriyle birkaç saat ya da bir-

kaç gün sonra yüz yüze geleceği ölümü düşünüyor olmalıydı. Uzaklardaki, çok uzaklardaki ürküntü veren bir noktaya gözlerini dikmişti; Katya'ya nasıl yaşadığı, işlerinin nasıl gittiği konusunda kurulmuş makine gibi sorular sorarken bile gözlerini o noktadan ayıramıyordu. Sonra ayağa kalktı, hep aynı noktaya bakarak Katya'yı gelişigüzel kucakladı, birkaç kez öptü. Gerek adama karşı duyduğu ilgisizlik, gerekse onun nasıl olsa cepheye gideceği düşüncesiyle Katya onu kendisinden uzaklaştıramadı.

Katya bütün gece ateş içinde kıvranan yavrunun başında bekledi. Tek düşüncesi; doktorun ne zaman geleceği, ilaçları nasıl bulacağı, ertesi gün de aynı ateşin sürüp sürmeyeceğiydi.

Üç gün sonra çocuk öldü.

Çalıştığı hastahaneden kocaman bir ambulans gönderdiler. Katya kızının minicik tabutu kollarında, ambulansın içinde sallana sallana tek başına mezarlığa gitti.

Bir hafta sonra da kendisi bir asker trenine bindi, o zaman Valuyki ile Harkov arasında bulunan Güney-Batı cephesine yollandı.

Aradan altı ay daha geçti. Stalingrad yakınlarında bulunduğu bir sırada Moskova'dan bir mektup aldı. Kendinden emin bir adamın iri, yuvarlak el yazısıyla yazdığı bir mektuptu bu. Katya onu kimin yazdığını zarfı alır almaz anlamıştı. Mihail Aleksandroviç, levazım yarbayı rütbesiyle Cephe Gerisi Komutanlığı emrinde Moskova'da görevlendirildiğini, şimdiki yerinin büyüklük bakımından savaştan öncekine eşit olduğunu, komutanı tuğgeneral Svişçev'in selam söylediğini yazıyordu. Katya bu noktaya gelince durumu hemen kavradı. Svişçev sivilken de Mihail Aleksandroviç'in amiriydi. Mihail Aleksandroviç bu açık yürekli, biraz bön, sanat çevresinden kişilerle görüşmek heveslisi

adamla gizliden gizliye alay eder; evine o çevreden ilginç kişiler geldiğinde de ara sıra Svişçev'i çağırarak amirine, kendisini fazla sıkıntıya sokmayan kibar bir hizmette bulunmuş olurdu. Sonra da "Amirimize dünya yüzü gösterdik!" diye alaylı bir dille söz ederdi bundan. Şimdi Svişçev bir tuğgeneraldi, vazgeçilmez adamı Mihail Aleksandroviç ise yakınlarında bir yerde levazım yarbayı... Her şey yerli yerine oturmuştu. İşte bu güven duygusu -tehlikenin gerilerde kaldığı, savaşın artık kendisi için son bulduğu duygusu- mektubun havasını öylesine sarmıştı ki, Katya adamın yazdıklarını dişlerini sıkarak bitirebildi. Hele sonuna doğru ondan ivedi yanıt beklediğini, onu Moskova'ya evine aldırmak için gerekli işlemlere başlayacağını bildirmez mi? Bu ne aptalcasına bir güven, bu ne yüzsüzlüktü? Sanki aralarında her şey bitmemiş gibi "evine" aldırmak için gerekli işlemlere başlamaya hazırlanıyordu adam...

Eğer Katya bu mektubu başka bir yerdeyken, söz gelişi cephe gerisinde falan almış olsa gene fazla aldırmazdı. Fakat bu satırları cephede bir taburun sağlık merkezinde, günde on altı saat ameliyat çadırından çıkmamacasına çalıştığı; yorgunluktan, çevresinde hep acı çeken insanlar görmekten bitkin düştüğü bir sırada okuyordu.

Mektubun son bulmasıyla birlikte onu bir gün öncesine kadar Mihail Aleksandroviç'e şöyle ya da böyle bağlayan son bağlar da kopmuş bulunuyordu. Mektubu yazan adam aslında ne kadar kötü biri olursa olsun onu cephede, kendisinin yaptığı aynı işi yapıyor sanmaktaydı. Şimdi elinde yabancı birinin yuvarlak, keyifli el yazısıyla yazdığı bir kâğıt parçası vardı artık. Kendisinin Moskova'daki, her zaman işlerini tıkırına koymasını beceren, el yazısı düzgün, keyfi yerinde o kişi de, daha önce aralarında hiçbir ilişi kurulmamışçasına koptuğu, ona tümüyle ya-

bancı biriydi. Katya bu duygularla çadırdan çıktı, mektubu ortasından iki parça etti, sonra parçaları üst üste koyup bir daha yırttı. Savurduğu parçalardan biri gelip ıslak çizmesine yapıştı. Katya eğildi, çizmesine yapışan kâğıdı attı.

Böylece Stalingrad yakınlarında, yaralıların kanlarıyla al al olmuş hastahane çadırında Katya'nın birinci evliliği bu mektupla son bulmuş oluyordu. Onun birinci evliliği duyguca zengin, geleceğe inanmış bir kadının; kendini günlük çıkarlarıyla sınırlamış, katı yürekli, boş bir adamla karşılaşmasının sonucuydu.

Aradan bir yıl geçince Katya, Basargin'le karşılaştı...

Karla örtülü, üzerlerinde başka hiçbir şey gözükmeyen tarlalar vagonun penceresinin önünden hızla geçip gidiyordu. Birbirlerine sokularak ısınmaya çalışan birkaç kadın koridorda, kompartımanın önünde hep bir ağızdan bir türkü mırıldanmaktaydı. Katya'nın yanındaki tanıdık doktor onu rahatsız etmemek için kanepenin kenarına oturmuştu. Tren sallandıkça adamcağızın da başı sallanıyor; burnu, dizlerinin üstüne koyduğu ellerine değiyordu.

Katya sabaha kadar camın buzlarını silmekle, açtığı boşluktan kırları seyretmekle oyalandı.

BÖLÜM 7

Basargin sandalyelerin yer değiştirilmesinden çıkan gürültüyle uyandı. Yarı uyanmış bir hâlde odadaki sandalyelerin niçin oynatıldığını anlamaya çalıştı, nedenini bulamayınca gözlerini açtı.

Tavandaki ampul yanmıyordu, yalnız üstüne gazete örtülmüş masa lâmbası aydınlatıyordu odayı. Annesiyle Şurka alçak sesle konuşarak koltuğun, iki sandalyenin, taburenin yerlerini değiştirmeye çalışıyorlardı.

Anne:

- Eğer ocağın önünde birleştirirsek sen yatarken gene birbirinden ayrılırlar. Onun için önce koltuğu masaya dayayalım. Senin ne kadar rahatsız uyuduğunu bilmiyor muyum? diyordu.

- Ama anne, son zamanlarda uyurken fazla kıpırdandığım filan yok.

- Hayır, sen bilmiyorsun.

- Gene de eskisi kadar değil. Sonra ben sıcağı severim. Sandalyelerin ayrılmasına bakma sen. Gece kalkar gene birleştiririm. Yeter ki sıcak olsun.

- Peki, kendin bilirsin.

Böylece koltuğu, sandalyeleri, tabureyi ocağın önünde bitiştirdiler.

- Sen nereye yatacaksın? diye sordu Şurka.

- Katya'nın yatağı boş.

Basargin, Katya'nın yatağının nerede olduğunu biliyordu. Grigori Faddeyiç'in çocukları Yegor ile Lida'nın yattıkları oda bir perdeyle bölünmüş, Katya ile Grişka'nın yatakları bölmelerden birine konmuştu.

- Ben bundan böyle onların bölmesine geçsem daha iyi olacak. Onlar da iki kişi bu odada kalırlar, dedi anne.

- Şey, anne, bugün ben de orada döşemede yatsam nasıl olur?

- Hangi döşemede?

- Canım,ötedeki odada, senin yanında.

- Olmaz. Döşemede üşürsün. Kapının altından soğuk hava geliyor.

- Ah, sen bizim yurtta nasıl yattığımızı bir görsen?

- Orasının koşullarını düzeltmek benim elimde değil. Haftada bir kez buraya geldiğine göre bırak da benim istediğim olsun.

- Olmasın, dediğimiz yok. Gene de durmadan dır dır ediyorsun.

Şurka annesini azarlarcasına söylediği bu sözlere karşın gene de ona sarılıp öptü.

- Neyse, burada uyusam da fark etmez. Çünkü bugün nasıl olsa sabah altı treniyle gidiyorum. Ben giderken onlar gelecekler.

- Petya uyuyakalmasaydı bari, diye kaygılandı annesi.

- Hayır, ben çalar saati kurup başucuna koydum.

Anne sandalyelerin, taburenin üstüne bir yorgan, bunun üstüne de mantosunu örttü; yaptığı yatağa denemek için şöyle bir uzandı. Pek beğenmemiş olacak ki yorganın altından şuraya buraya şalını, kulaklıklı başlığını, komodinin üstünden çıkardığı

örtüyü sıkıştırmaya başladı. Bir ara yaptığı işe ara vererek sordu:

- Şurka, bak sana ne soracağım? Ağabeyini nasıl buluyorsun? Beğeniyor musun?

- Beğendiğimi söyleyebilirim. Aklını kullanarak çalışmış orada. Çok yorulmuş.

- Evet, çok yorgun bir görünüşü var.

Şurka elini salladı.

- Sana kalsa herkesin görünüşü yorgundur. Petya'nın, benim, Katya'nın, hatta Grişka'nın... Yorgun olmayan yalnız sensin, senin dışında herkes yorgun.

Anne oğlunun sözlerine aldırmadı.

- Petya'nın sağlık durumundan kaygılanıyorum.

- Yok canım, sağlığından niçin kaygılanacakmışsın? Kalkıp kaplıcalara gidecek değil ya. Yakınlarının arasında bir süre dinlensin yeter. "Doğru söylüyor, en iyi dinlenme, kişinin yakınları arasında kalması." diye düşündü Basargin, bu arada usulca yana döndü. Onun kıpırdandığını duyan annesi parmak uçlarına basarak yanına sokuldu, eğilip yüzüne bir süre baktı.

Bir sessizlik çöktü.

- Bak sana ne diyeceğim, anne, diye sessizliği bozdu Şurka.

- Evet.

- Kim ne derse desin, durumumuz hiç de iç açıcı değil. Özellikle bu kış... Doğru değil mi?

- Öyle. Ama yapacak bir şey yok. Hadi, iyi geceler.

Basargin kapalı göz kapakları arasından, giderken annesinin ışığı söndürdüğünü anladı.

Şurka sandalyelerin üzerine yerleşirken yeniden gıcırtılar çıkardı, birkaç dakika sonra da düzgün aralıklarla soluk almaya başladı.

Basargin gözlerini açtı, son uyku belirtilerini üzerinden attı. Şimdi aklında yalnız Katya vardı. Evden uzakken Katya'nın annesinin hoşuna gidip gitmeyeceğini, ikisinin geçinip geçinemeyeceklerini düşünür, arada bir kaygılanırdı. Aslında aralarında sürtüşme, ağız kavgası çıkmayacağını biliyor, o yüzden fazla korku duymuyordu. Çünkü gerek Katya'nın, gerekse annesinin, varlıklı da olsa, yoksul da, her insanın yaşamını çirkinleştiren ufak tefek geçimsizlik konularıyla pek bir ilişkileri yoktu. Hele annesinin başkalarına karşı bir davranış anlayışı vardı ki bunu kendisine borç bilmişti. Uzak, yakın herkese karşı bu borçluluk duygusuyla iyi davranırdı.

Hayır, onu kaygılandıran bu değildi. Onun tasası başkaydı. Annesi, insanlara karşı iyi olma borcunun dışında geliniyle iyi geçinebilecek miydi? Biliyordu ki iyi yürekli oluşu yanında sert yaratılışlı bir kadındı. İnsanlar onun huyunu çabuk öğrenip kolaylıkla uyum sağlamakla birlikte titizliği, zor beğenirliği dolayısıyla kendilerini ona kolay kolay kabul ettiremezlerdi. Basargin bu kaygısının da yersiz olduğunu düşündü bir an; düşüncelerini pekiştirmek için, Katya'yla tanışmalarını ilk gününden bu yana gözünün önüne getirdi.

Ve artık çok geç kalmış da olsa yüreği hop etti. O gün her şey bambaşka bir yön alabilirdi...

Katya'ya 1943 haziranının son günlerinde, Kursk demiryolundaki Ponıri istasyonuna yakın küçük bir köyde rastlamıştı. Savaştan önce bu bölge elmalarıyla tanınırdı. İkinci yedekte bekleyen bir topçu taburunun yerleştiği küçük köyden bakılınca mermilerin delik deşik ettiği demiryolu su pompası, yıkılmış istasyon binaları ve ara sıra raylar üstünde patlayan mermilerin koyu dumanları gözüküyordu.

O zamana kadar tabur karargâh bataryasına komuta eden Ba-

sargin, tabur komutanı Yüzbaşı Leonov'un görevden alınması üzerine beklemediği bir anda tabur komutanlığına getirilmiş bulunuyordu. Leonov üç ay süren bekleyişe dayanamadığı için bir gün kafayı iyice çekmiş, alay karargâhında subayların anlattıklarına göre "kafayı üşüterek" tabancasıyla havaya ateş etmeye başlamış. Bununla kalsa gene iyi. Kör kütük sarhoş, "Biz daha aynı yerde ne kadar eşelenip duracağız!" diye bağırıyormuş. Sonra da Sovyet bölgesinin içine uzanan bir "dil"i almak için harekete geçmiş. Bereket versin, son anda, ileri hatlara iyice girdiği bir sırada engel olmuşlar. Tabur komutanlığından uzaklaştırmalarının nedeni buydu işte. Gözü pek bir subaydı Leonov, aynı zamanda çok da iyi bir topçuydu. Birkaç kez yaralanmıştı, bu yaraların hepsinin de izleri duruyordu. Onun bu duruma düşmesinden dolayı herkes üzgündü. Basargin taburu teslim alırken, tabur personelinin kendisine karşı gösterdiği hafif hoşnutsuzluktan bunu hemen anladı.

İlk gün kendisine karşı gösterilen hoşnutsuzluğu görevi gereği gelip kendisine takdim eden tabur karargâhı hemşiresi Konenkova'nın tavırlarından da sezdi.

Ilık, sessiz bir akşam üstüydü; ne yakınlarda, ne de uzaklarda tek silah sesi duyulmuyordu. Basargin ılık havanın ve sessizliğin verdiği gevşeklik içinde karargâh binası olarak kullanılan köy evinin önündeki sırada yayılmış oturuyor; yaka düğmesi açık, kemeri çözük, o anda içinde bulunduğu yaşamın dışında, bambaşka şeyler düşünüyordu.

- İzin verirseniz kendimi tanıtayım! Hemşire Konenkova!

Sanki yerin dibinden bitivermişti. Bunları askerce çakılarak, yüksek sesle, tek tek söyledi.

Basargin yakasını düğmeleyerek doğrulurken sivilce bir tavırla, kısaca:

- Peki, dedi.

Tam doğrulduğu sırada çözük kemeri, ortasındaki ağır tabancayla birlikte yere düştü. Basargin öylesine utanmıştı ki, eğilip kemeri aldı, bir an eli ayağı dolaşarak kemeri tokasına takmakta hayli güçlük çekti.

Hemşire, eli kepinin siperinde, dimdik duruyor; sanki bununla, karşısında geçen olayın yersizliğini vurgulamaya çalışıyordu.

Basargin, canı sıkkın:

- Rahat! dedi.

Ancak o zaman elini kepinin siperinden indirdi hemşire. Basargin onu dikkatle süzdü. Çok güzel bir kadın olmamakla birlikte vücudu son derece biçimliydi. Basargin bunu asker giysileri, topuğu aşınmış çizmelerine karşın hemen fark etti. Orduda görevli tüm kadınlar resmi giysili oldukları için Basargin buna çoktan alışmış; artık karşısındaki erkek mi, kadın mı, fazla dikkat etmez olmuştu.

Yeni tabur komutanının dik dik bakmasından hoşlanmayan hemşire öfkeli iri gözlerini ona sertçe çevirdi. Basargin, kadının daha sonra iri gözlerini ona her çevirişinde, yüzüne hafif bir şamar gibi inen bu ilk bakışı hep anımsamıştır.

Kadından bir türlü gözlerini alamayışına öfkelenen Basargin:

- İyi. Bundan böyle birlikte çalışacağız, dedi. Gidebilirsiniz.

Hemşire uzaklaştı.

Gece geç vakit yatma saati gelince, Penzalı bir kolhoz işçisi olan yeni emireri Kotikov- somurtkan, her zaman bir şeylerden şikâyet eden, yaşlı bir askerdi - sedirin üstüne Basargin'in şiltesini sererken homurdandı:

- Sedir çok dar.

Basargin bunun sonunda ne gelecek, diye bekledi.

- Daracık bir şey. Oysa evin öbür bölmesinde nikelajlı bir karyola var.

- Orası daha iyiyse siz de oraya serin.

- Yüzbaşı Leonov o bölmeyi hemşireye bıraktı. Emrederseniz kendisine başka bir yer verelim.

- Madem orada hemşire yatıyor, bırakalım yerinde kalsın.

Kotikov'un sözlerinden, hemşire ile eski tabur komutanı arasında yakın ilişkiler varmış gibi bir hava doğuyordu. Basargin emirerinin söylediklerine aldırmaz göründüyse de bu sözün altındaki anlam yüreğine taş gibi oturdu.

Kotikov kısa bir susuştan sonra:

- Hemşireye başka bir yer verecek miyiz? diye sordu.

Basargin şilteye oturdu, çizmelerini çıkarmaya başladı.

- "Kalsın." dedim ya!

Kotikov anlaşılmaz bir şeyler daha homurdandı. Onun homurdanışından, Basargin, son sözlerini sertçe söylemekle adamı birtakım yeni öğütler vermekten alıkoyduğunu anladı.

Kotikov çizmeleri alıp kapının dışına çıkardı. Basargin'in başucuna telefonunu getirdi, sehpaya su dolu bir maşrapa koydu. Bunları yaparken hiç konuşmadı. Suratı hep bir karış asıktı. Adamın suratsızlığının asıl nedeni o yaşta cepheye gönderilmiş olmasıydı. Ama madem bu işler başına gelmişti, kendinden beklenen hiçbir çabayı esirgemeden düşmanla var gücüyle çarpışacaktı. İşte bu yüzden, savaş, onun için her türlü yaşama sevincini sonraya bıraktıran, ağır, kaçınılmaz bir yükümlülük gibiydi. Kendisi böyle düşünürken başkalarının gevşekliklerine de göz yumamazdı.

İki ay önce yanına emireri olarak geldiği Yüzbaşı Leonov şakacı, neşeli bir subaydı. Kotikov komutanını ancak dinlenmeden dinlenmeye görebiliyor, ama gevezeliklerinden hiç hoşlan-

mıyordu. Hoşlanmamasının başka bir nedeni de, Leonov'un köy evinin öbür bölmesine göz göre göre bir karıyı, yani tabur karargâh hemşiresini yerleştirmesiydi. Gerçi fazla bir yaramazlık olmamıştı; yüzbaşı üç gece kadının kilitli kapısını çalmış, beriki açmayınca öfkeyle yere tükürmüş, sonunda da hemşireye küsmüştü. Kotikov yeni yüzbaşının karıyı gözünün önünden defetmesi için sanki eski komutanla aralarında bir şey geçmiş gibi hava yaratmakta sakınca görmedi. Ne yazık ki yüzbaşı hemşireyi evden uzaklaştırmadı, eski uygunsuzluk olduğu gibi kaldı, emirerinin suratı daha bir asıldı...

Sonraki günlerde Basargin hemşireyle birkaç kez daha yüz yüze geldi. Kendine ne kadar kızsa da her seferinde kadını uzun uzun süzmeden geçemiyordu. Aslında onun düşüncesi tümüyle Kotikov'unkine uymamakla birlikte o da savaşta "yaramazlık" yapılmasını sevmezdi. İşte o yüzden aklına ilk gelen şey, merkezine ya da sağlık taburuna göndermek oldu. Kendisinden uzak dursun da nereye giderse gitsindi. Basargin bir yandan böyle düşünürken, bir yandan da "Hemşireyle eski komutan arasında bir şey geçti mi?" sorusu onu için için kemiriyordu. Fakat bu soruyu Kotikov'a sormak için her hazırlanışında bir şey çıktı, belki de ondan böyle bir soru bekleyen emirleriyle bu konuyu konuşma fırsatı bulamadı.

Eğer bölgedeki sessizlik sürüp gitseydi, bir yolunu bulup hemşireyi bir üst birliğe göndermekten geri durmazdı.

Fakat temmuzun dördünü beşine bağlayan gece Kursk cephesinde Alman saldırısı başladı; ondan sonra da ne hemşireyi göndermeye, ne de Kotikov'a soru sormaya fırsat kalmadı. İki gün sonra artık o sorsa bile Kotikov yanıt veremezdi, çünkü komuta noktasına bir bomba düşmesi sırasında boy hendeğine önce komutanını iterek sonra kendisi atlayan emireri bu birkaç sa-

niyelik gecikme yüzünden hemen oracıkta can vermişti.

Hemşireye gelince, çarpışmanın ilk günlerinde beş altı kez gözüne ilişmişti. Bir bakıyordu; şurada birisinin yarasını sarıyor, orada bir başka işe koşuyor. Bir ara top atışlarının en kızıştığı bir anda siperde yanına gelmiş, o gürültüde kulağına bağıra bağıra alaya telefon etmesini, kimsenin ilaç göndermediğini bildirmesini söylemişti. Onun toza dumana bulanmış, yorgun, tasalı yüzünü gördükçe Basargin bir kez olsun karşısında bir kadın bulunduğunu düşünmedi.

Çarpışmaların yedinci gününde Kursk cephesinde Alman saldırısı kırılıp düşman birlikleri geri çekilmeye başlayınca Basargin'in taburu dört kilometre ilerledi ve yeniden Ponıri istasyonuna vardı. İşte Basargin'in bir bombadan fırlayan iğne büyüklüğündeki parçalarla kolundan, omzundan, göğsünden yaralanması o zamana rastlar. Yaraların önemi yoktu, ama çok acı veriyordu.

Basargin demiryolu tulumbasının duvarına yaslanarak oturdu, yeni emirerinin yardımıyla gömleğini, iç fanilasını çıkardı, pazusuna saplanmış bulunan küçük bir parçacığı parmaklarıyla sıkıp çıkardı.

Olay üzerine çağrılan hemşire birkaç dakika sonra yardıma yetişti, hemen çantasından sargı çıkararak yaraları sarmaya kalktı.

- Durun bir dakika! diye bağırdı Basargin öfkeyle. Önce öteki parçaları çıkarın, sonra da bağlarsınız. Görüyorsunuz, birini ben kendim çıkardım.

- Alay sağlık merkezinde size gerekeni yaparlar.

- Olmaz, burada çıkarın. Kaç yerden saplanmış?

- İki.

- Ağrısından ben de iki tane olduğunu sanıyorum. Çıkarabi-

lecek misiniz?

- Çıkarırım, ama...

- Hadi, durmayın öyleyse!

Hemşire yaraları üstten bistürüyle kesti, parçacıkları çıkardı, sardı.

Yaralandıktan sonra bile Basargin birkaç günlük çarpışma sırasında ancak ilk kez, sargı sarılırken dinlenebildi. Yaraları sarılırken ne bir yerlere koşabilir, ne birilerine emir verebilirdi. Oturup beklemekten başka işi yoktu. Onun için yaralarının bağlanmasının uzun sürmesini istiyordu.

Hemşire Konenkova daha işini bitirmemişti ki Basargin kendisinin de beklemediği bir biçimde şu soruyu sordu:

- Leonov'u komutanlıktan aldılar diye üzüldünüz mü?

Kadın durdu.

- Hadi sarın, sarın... Üzüldünüz mü?

- Hayır.

Basargin meraktan çatlayacaktı. Sert bir sesle bir daha sordu:

- Gerçekten üzülmediniz mi? Ben de çok üzüldünüz sanmıştım.

Hemşire sargıyı omuzdan son kez aşırttı, yüzünü Basargin'e yaklaştırarak boynundan bir düğüm attı. Sonra geriye çekildi, Basargin'e dik dik baktı, sorusuyla öğrenmek istediği şeyi -Basargin bunu anlamakta gecikmedi- kastederek:

- Hayır, bu doğru değil, dedi.

Basargin, düşündüğü şeyin gerçekten doğru olmadığına o anda kendisi de inandı. Yaralarını sardığı için değil, bu sözlerden duyduğu sevinçten dolayı:

- Teşekkür ederim, dedi.

Hemşire askérlikten uzak bir havayla, kadınca:

- Bir şey değil, diye karşılık verdikten sonra tanışmalarından

sonra ilk kez gülümsedi.

Bunun ardından da ciddileşerek, sanki yüzbaşı dispansere yarasını sardırmaya gelen biriymiş gibi:

- Sizin işiniz tamam mı? diye sordu.

Basargin, aklına gelen düşüncelerden dolayı utanarak:

- Tamam, dedi.

Hemşire yerden sağlık çantasını aldı, onu omzuna asarak oradan uzaklaştı.

Ondan sonra üç kez daha sargıları değiştirildi. Ama bütün bunlar dar zamanlara rastgeldi. Basargin sargı sırasında ya taburunun karargâh komutanıyla görüşüyor, ya da batarya komutanlarına telefon ediyordu. Dördüncü sargı için aradan dört gün geçtiği hâlde Basargin buna bir türlü fırsat bulamadı. Bunun üzerine bir gece yarısı hemşire sipere gelerek onu uykusundan uyandırdı. Oysa Basargin yeni yatmıştı; bir saat sonra kalkıp ortalık aydınlanmadan bataryaların yerlerini değiştirmesi gerekiyordu. Basargin yarı oturur, yarı yatar bir durumda doğruldu. Uykulu uykulu:

- Beni dinleyin. Yaralarım iyileşti, şimdi çok uykum var, dedi.

- Sargınızı değiştirmeden olmaz. Dört gündür eski sargılar duruyor.

- Size çok uykum var, dedim. Beni rahat bırakın.

Sonra sırtını siperin duvarına dayadı, öylece uyuyakaldı. Uyandığı zaman üzerinde tertemiz sargılar vardı. Yeni emirerine:

- Gene ne yapmış etmiş, sargıları değiştirmiş, dedi.

- Değiştirdi, komutan yoldaş.

- Ona niçin engel olmadınız?

- Çok sert bir hemşire.

Karşı saldırının yirmi ikinci günü taburda sağlam üç top kalmıştı. Öbür taburların durumu bundan daha iyi değildi. Bunun üzerine bütün alayı ikinci yedeğe aldılar. Demiryolu bağlantısı kesikti, o yüzden trenler gelmiyordu. Ertesi gün yolların onarılacağını, hemen ardından malzeme desteğinin sağlanacağını söylediler.

Yakınlarda ne bir akarsu, ne göl vardı; temizlik için tabura duş düzeneği getirmekten başka çıkar yol kalmıyordu. Karargâh komutanı Basargin'e duş düzeneğinin hazır olduğunu, herkesin yıkanabileceğini bildirdi.

- Miheyev, çarpışmalardan sonra taburda kaç kadın görevli kaldı?

Karargâh komutanı şöyle bir düşündü:

- Topu topu üç kişi. İki sağlık eğitmeni, ile bir de hemşire.

- Öyleyse söyleyin de önce kadınlar yıkansınlar. Duş düzeneklerine pek güvenilmez, bakarsın yarı yerde su bitivermiş. Çoğu zaman aramızda kadınlar bulunduğunu unutuyoruz, önce onlar yıkanmalı.

Gene de su herkese yetişti. Karargâh komutanıyla birlikte duşların altına en son giren Basargin, tozdan kararmış sargıları çıkarınca yaraların küçük küçük izlerini gördü.

Son bir ay içerisinde ilk kez o akşam serbest kalmışlardı. Yapacak bir işleri yoktu. Basargin taburdan hayli uzaklara doğru yürüdü, demiryolunu geçti ve toprak setin dibine oturdu. Cebinde savaş ganimeti bir ağız armonikası vardı, onu çıkardı, "Mançurya Tepelerinde" adlı eski bir valsi çalmaya başladı. Ama bu işi pek beceremiyordu. Türküyü bir üst, bir alt perdelerde denedi, gene bir şey elde edemedi. Bunun üzerine canı sıkılarak armonikayı cebine soktu.

Çekirgelerin cırıltısı dört bir yanı sarmıştı. Ufka eğilen güne-

şin kızıllığında alçaktan uçan kuşlar bir oraya fırlıyorlardı, bir buraya... İnsan eğer geriye bakıp, yirmi adım yakında uzun topunu işaret parmağı gibi havaya dikmiş bir leopar tankı görmese, ortada savaş mavaş olmadığını düşünebilirdi. Gür otlar üzerinde uçan kuşları zevkle seyreden Basargin onların ötüşlerini taklit etmeye başladı. Küçüklüğünde çok güzel kuş sesleri çıkarır, avcı düdüğü olmadan kuşları çağırırdı.

Dinledi, sesleri şimdi de iyi çıkarıyordu. Gözlerini yumdu, yüzünü güneşin son ılıklığına döndürdü, kuşlar gibi ötmeye başladı.

Gözlerini açtığında başına çelenk takmış bir genç kızın uzaktan yürüyüp geçtiğini gördü. Genç kız eğilip kalkıyor, topladığı çiçekleri elindeki demete koyuyordu.

Bütün bunlar öylesine savaştan uzak şeylerdi ki, Basargin bir an tanımadığı bir genç kızın çiçek topladığını sandı. Üstündeki asker giysisini, omuzlarındaki apoletleri bile fark etmemişti, gözleri, başındaki çelenge takıldığı için onun tabur hemşiresi Konenkova olduğunu neden sonra anladı.

- Katya!

Adının Katya olduğunu bildiği hâlde onu ilk kez böyle çağırıyordu. Ama şimdi burada, kırların ortasında onu başka türlü çağırmak uygun kaçmazdı herhalde.

- Ah, siz misiniz?

Katya böyle diyerek yaklaştı, toprak setin dibine onun yanına oturdu, topladığı çiçekleri dizinin üstüne koydu.

- Önce kuşlar yüksek sesle ötüyor sandım, sonra birinin kuşlara öykündüğünü anladım. Demek siz yapıyordunuz?

Basargin gülümsedi.

- Evet, bendim. Çocukluğumda bu işi daha iyi becerirdim.

Katya da gülümsedi.

- Ne gülünç, değil mi?

- Neresi gülünç?

Katya, Basargin'in sesiyle komut vermeye başladı:

- Tanksavar topları! Tanklara nişan al! Altı derece, ateş!... Bakıyorum, şimdi de kuş sesleri. Siz gülünç bulmuyor musunuz? Yaşınız kaç? Yüzbaşı yoldaş?

- Otuz.

Ben yirmi beşindeyim. Ama sizden büyüğüm.

- O nasıl oluyor?

Kadın vereceği yanıtı bulmak istercesine sustu, fakat Basargin'in sorusunu yanıtlamadan şunları söyledi:

- Ben de bir zamanlar güzel türkü söylerdim. Şimdilerde böyle şeyleri canım istemiyor.

- Niçin?

- Savaş yüzünden, diye yanıt verebilirdim. Ne yazık ki yalnız o değil.

Konuşmadan birkaç dakika oturdular.

- Çayırlarda yürüyelim. Biraz daha çiçek toplamak istiyorum. Bakın, demetimde bir sürü aslanağzı var, ama çançiçekleri az. Kırlardan çiçek toplamayı sever misiniz? Yoksa çiçekçiden kocaman kocaman süslü sepetler almak mı hoşunuza gider?

Katya'nın sesinde yarı alaylı yarı acı bir çınlama sezmekle birlikte bunun kendisiyle bir ilişkisi bulunmadığını anlayan Basargin hiç gücenmedi. Kadının kendi geçmişiyle ilgili bir durum olmalıydı.

- Bilmem, diye karşılık verdi. Yalnız, çiçekleri çok severim.

- Öyleyse gelin, yürüyelim.

Birlikte çayırlarda dolaşmaya, bir yandan da çançiçeği toplamaya başladılar. Katya tek çiçek kaçırmamaya çalışıyordu sanki, ta uzaktakileri bile görüyor, onun gidip koparması için:

- Bakın, bakın, şurada da bir çiçek var, diyordu.

Basargin hemşirenin istediği çiçeği koparıyor, sonra getirip ona veriyordu. Katya en sonunda:

- Eh, bu kadar yetişir, dedikten sonra eğilip yerden birkaç uzun çayır otu kopardı, bunlarla demeti sıkıca bağladı.

- Nasıl, güzel oldu mu?

- Evet, çok güzel.

Katya koluna girdi, birlikte geriye doğru ağır ağır yürüdüler.

Derken ansızın bir Ukrayna türküsü söylemeye başladı genç kadın. Sesini yükseltmemişti ama gene de güçlüydü. İlk dörtlükten sonra sustu.

- Gördünüz mü? Size türkü de söyledim.

- Neden sustunuz öyleyse?

- Daha fazlasını bilmiyorum.

- Ukraynalı mısınız?

- Hayır, Harkov ilinde, Kupyansk yakınlarında doğmuşum. Kupyansk'ı tanır mısınız?

- Tanımaz olur muyum? Geçen yıl orada geriye çekiliyorduk.

- Biz de öyle.

- Bakın şu rastlantıya!

- Hayır, rastlantı değil. Sizinle tam bir yıldır aynı alayda görev yapıyoruz. Ama birbirimizi tanımıyorduk.

- Katya!

- Ne var?

Katya bunu yorgun, hüzün dolu bir sesle söylemişti.

Basargin'in içinden "Katya, sevgili Katya, sizi çok beğeniyorum." demek geliyordu, fakat onun "Ne var?" diye sorması üzerine bunları söylemekten vazgeçti.

- Yok bir şey.

- Ben de sandım ki, beni sevdiğinizi, ya da buna benzer baş-

ka şeyler söyleyeceksiniz...

Katya'nın düşüncelerini okumuş olmasından dolayı Basargin epeyce utandı.

- Hayır, hayır. Size öyle şeyler söylemek istemedim.

Kadın ona bakarken bir yandan da anlamlı gülümsemiş gibi geldi. Basargin gülümsemiyordu, yüzü de asılmıştı.

- Bağışlayın, dedi Katya. Öyle takıldım işte. Bir an geçmiş günleri düşündüm de... Beş dakika önce, geçen günler bir daha gelmez sanıyordum. Gelirmiş meğer... Gidelim hadi.

Katya şimdi biraz ilerden yürüyordu. Aralarında önemli bir şey geçmemişti, ama Basargin'in yüreğinde bir şeyler kopmuş gibi bir duygu vardı. Katya'nın söylediklerinde kendisini gücendirecek bir söz bulunmamakla birlikte ona kırıldığını hissediyordu, kadın sanki onu kendinden uzaklaştırmış gibi bir duygu içindeydi. Öte yandan Katya da beklemediği bir sevgi gösterisinden sonra ağlamaktan korkuyormuş gibi somurtuyor, hızlı hızlı yürüyordu.

Gerçekte bu beklenmedik sevgi her adımda büyüyordu Basargin'in yüreğinde. Sonunda öylesine büyüdü ki, birkaç dakika önce söyleyeceği sözleri, "Katya, sevgili Katya, sizi beğeniyorum." sözlerini şimdi söyleyemeyeceğini anladı. Çünkü bu sözler onun o anda duyduklarını anlatmaya yetmezdi.

Yeniden demiryolu setine tırmandıkları sırada Katya:

- Niçin susuyorsunuz? diye sordu.

Basargin'in yanıtı kabaydı.

- Canım öyle istiyor. Onun için susuyorum.

Katya dizlerinin üstüne çöktü, başını eğip bir kulağını raya dayadı.

Onun bu hareketi sanki boynunu cellat kütüğüne koymuş gibi göründü Basargin'e. Aklına gelen düşünce birden içini ür-

pertti: Katya dün de üç gün önce de ölebilirdi. Ya bir gün sonra ölüverirse?

- Kalkın, kalkın diye bağırdı.

Katya ayağa kalktı, ona bakarken şaşırmış görünüyordu.

- Niçin bağırdınız öyle?

- Hiç...

- Rayları dinliyordum, çıt çıkmıyor. Yarın tren bize toplarımızı getirirken nasıl inlediklerini dinlemeli. Rayların inlemesini severim. Telgraf telleri de inler ama daha az. Çocukluğum bir istasyonda geçti. Evimiz tam tren yolunun kıyısındaydı. Orada doğdum, orada büyüdüm. Böyle küçük bir istasyonda yaşadınız mı hiç?

- Hayır.

- On sekiz yaşıma dek oradan ayrılmadım. Nasıl aptalca bir gençlik geçirdiğimi bilemezsiniz.

- Anlatır mısınız?

- Şimdi canım istemiyor. Başka bir gün...

Sırtını Basargin'e dönüp rayların üstünde durdu, ellerini arkasına bağladı, uzaktan gelen bir tren bekliyormuş gibi bakmaya başladı. O anda çok güzel bir kadın olarak göründü Basargin'in gözlerine, olağanüstü bir şey bulunmayan geçmişiyle, gizemli...

Sonra yüzünü Basargin'e çevirdi:

- Teller bile inlemiyor.

- Kopmuştur da ondan.

- Doğru....

Setten aşağı koşarken gülüyordu.

- Gidelim hadi. En iyisi siz gidin, ben birkaç dakika daha oturayım.

- Niçin?

- Anlamadınız mı? Tabura sizinle birlikte dönmek istemiyorum da ondan. Yoksa birlikte gelmemi mi emredersiniz?

- Hayır, kalın siz.

- Öyleyse gidin artık.

Katya oturdu, ellerini dizlerinin üstünde bağladı. Basargin ise arkasına bakmadan yürüdü.

Sonra çarpışmaların iki ay süren yavaşlama dönemi başladı. Yağmurlardan yollar öylesine bozulmuştu ki topları, araçları geçirirken gözleri dünyayı görmüyordu. Bu arada Katya ile karşılaşmaları beşi onu zor bulurdu.

- Yüzbaşı yoldaş, ikinci batarya komutanı ağır yaralı. Kendisine emredin, görevini bıraksın.

- Nasıl ağır yaralı! Az önce onunla telefonda görüştüm.

- Şimdi gene telefon başında. Kendisine söyleyin de sağlık taburuna götürelim.

- Söylerim şimdi.

- Yüzbaşı yoldaş, banyo - çamaşır birliğine çamaşır göndermek için bir cip verir misiniz?

- Benim cip arıza yaptı. Elimde başkası da yok.

- Top çeken araçlardan birini verin öyleyse.

- Hayır, top araçlarını veremem.

- Birinci bataryada arızalı bir top var. Onunkini verin.

- Arızalı bir top mu? Bunları nereden biliyorsunuz?

- Binbaşı yoldaş (Eylül sonunda Basargin'in rütbesi binbaşı olmuştu) ateşinizi ölçtünüz mü?

- Ne varmış ateşimde?

- Yemin ederim en azından otuz dokuz derece ateşiniz var.

Beş gündür hastasınız.

- Bir şeyim yok. Geç farkına vardınız, artık iyileşiyorum.

- Üç gün önce hasta olduğunuzu söylemiştim.

- Üç gün önce zamanım yoktu, şimdi ise iyileştim sayılır. Teşekkür ederim, gidebilirsiniz.

İşte iki ay süresince birbirlerine söyledikleri sözler aşağı yukarı bunlardı. Söylemek isteyip de söyleyemediklerine gelince; bunun ne zamanıydı ne de yeri...

"Sizi seviyorum..." E, sonrası ne? "Sizi seviyorum. Evlenelim, yaşam boyu beraber olalım..." Hangi yaşam? Birlikte, nerede? "Birlikte Smolensk'e gidelim. Orada Endüstri Yüksek Okulu'nda öğretmenlik yapıyorum... Annem, kardeşim orada. Lenin sokağında bir evimiz var..." Hangi öğretmenlik? Okul Urallara kalkalı ne kadar oldu! Smolensk Almanların elinde. Üç yıldır annesinden tek satır aldığı yok. Eğer yaşıyorsa kardeşi de bir yerlerde savaşıyordur. Oturdukları evi ya bir bomba uçurmuştur, ya da yanmıştır.

Hayır bütün bunlar, istenmeden insanın kafasına doluşan abuk sabuk düşüncelerden başka şey değil. Yalnız abuk sabuk olsa iyi, söylemek istedikleri bir işe yarayacak mıydı? Ya kadın tutar da, "Sizi sevmiyorum." derse... Belki de, "Şimdi bunların sırası değil, savaştayız." deyiverirdi. Daha buna benzer bir sürü karşılık verebilirdi.

Bir gün, hemşire tabur karargâhına uğrayıp ona yaralı sayısını bildirdikten sonra gitmeye hazırlanırken:

- Bir dakika, diyerek durdurdu.

Kadın, o "bir dakika" derken sesindeki "resmi olmayan" havayı her zamanki şaşırtıcı sezgisiyle gene hiç kaçırmadan anlayıvermişti.

- Buyurun, Piyotr Semyonoviç.

Basargin, ağzından "Sizi seviyorum." sözlerinin dökülecegini sandı, hatta böyle diyeceğinden öylesine emindi ki! Fakat her nedense ağzından:

- Bakın, sizi çok zayıflamış görüyorum. Hasta değilsiniz ya? Biz erkekler bile ayakta zor duruyoruz, sözleri çıktı.

Nasıl olmuşsa söylemek istediğinden bambaşka sözler söylemişti. Hem de ne anlamsız, ne gereksiz sözler!...

- Hayır, bir şeyim yok. Biz kadınlar erkeklerden daha dayanıklıyızdır. Eğer hastalanacak olursam sağlık taburuna kendim giderim. Korkmayın, taburunuza yük olmam.

"Taburunuz" sözünde düpedüz Basargin'e karşı soğuk, neredeyse düşmanca bir hava vardı.

Basargin bu tavır karşısında utandı, ne diyeceğini bilemedi.

- Şey, evet, orası öyle... Ama "yük olmak" da nereden çıkıyor? Durup dururken niçin öyle söylediniz? Amacım sizi iyi görmediğimi bildirmekti.

Bunları söylerken çok kırıldığı, yüzünün aldığı hüzünlü anlatımdan belliydi. Katya bu durumu görünce yüreği hop etti; sevgilisinin kısa saçları dimdik ayağa kalkmış başını kucaklamak, yorgun, alaycı gözlerini öpmemek için kendini zor tuttu.

Ama tam bu anda Basargin kendini toparlamayı başarmıştı. Her zamanki komutan soğukluluğuyla:

- Görevim gereği astlarımın sağlık durumuyla ilgilenmek zorundayım, dedi.

Sonra da hiç gereği yokken şunları söyledi:

- Sizler de sağlıklı olmak zorundasınız.

Neyse o sırada telefon çaldı, almaca çabucak sarılarak güç durumdan kurtuldu.

Katya derin bir umutsuzluk içinde koşa koşa dışarı çıkarken şöyle düşünüyordu: "Çevresindeki insanlara gerekli ilgiyi gös-

termekten başka yaptığı bir şey yok. Oysa ben neler kuruyordum!... Ağaç gibi, hayır, taş gibi duygusuz... Kahramanımızın ölüme karşı duygusuzluğu her davranışından akıyor. Aslında neyse, hep o. Herkese karşı sert, dürüst. Bundan başka bir şey beklenmemeli ondan. Oysa aklımdan neler neler geçti!... Beni zayıflamış görmüş de... Hasta değilmiş miyim de... Laf olsun diye hatırımı sordu ya, şimdi ne sorduğunu kendisi de unutmuştur."

Basargin gerçekten unutmuştu. Yüzü öfkeden sapsarı, telefonda konuştuğu birinci batarya komutanına bağırıp çağırıyor, ırmağı geçerken toplarından birini akıntıya kaptırdığı için adamcağıza ağzına geleni söylüyordu.

Bir aradan sonra yeniden başlayan saldırının son günleri, ama en yorucu, en bunaltıcı günleriydi. İnsanlara solukları yetmeyecekmiş gibi geliyordu. Bir gün daha, bir gün daha dayanabilseler çarpışmalar bitiverecekti sanki.

En sonunda Soj ırmağından karşı yakaya geçip, orada birkaç piyade taburu ile Basargin'in tanksavar topçu taburunun siper kazıp yerleşmesine yetecek bir kilometrelik dar bir alan tuttuktan sonra durdular.

İşte burada, Alman karşı saldırısından sonraki ilk sakin geçen günde, Basargin zatürreden yatağa düştü. Yanında duran tabur karargâh komutanına, gülmek için kendini zorlayarak şöyle dedi:

- Görüyorsunuz ya, işler saati saatine ilerliyor, hastalanmam bile tam zamanına rastladı.

Kendisini kesin olarak cephe gerisine göndermemeleri konusunda ondan söz aldıktan sonra da şunları söyledi:

- Burada yatar iyileşirim. Beni geriye, ırmaktan geçirip sağlık taburuna götürürlerken suya düşürüverirlerse...

O gece yattığı toprak dama gelen alay doktoru onun en azından bir haftadan beri ayakta gezdiğini bildirdi.

- Bugün ya da yarın hastalığının en bunalımlı dönemi başlayacak. İstiyorsa yatsın burada, zaten olan olmuş.

Doktor, hastalığın bir nicesiyle karşılaştığından vurdumduymaz görünüyordu. Giderken hastaya vermeleri için biraz da ilaç bıraktı.

Basargin'in altına, yağmurluk-çadırlar[24] içine ince dallar doldurularak yapılmış birkaç şilte serdiler. Hasta, kısa bacaklı tahta sedirin üstünde iki gün, iki gece debelendi durdu. Ateşler içinde kıvranırken şilteleri kaldırıp kaldırıp yere attı.

Toprak evden karargâh komutanı ayrılmış, yerine tabur hemşiresi Kanonkova gelmişti.

Basargin üçüncü gün ayıldığında hemşire yere oturmuş, başını onun göğsüne koymuş öylece uyuyordu. Binbaşı öylesine güçsüzdü ki, bir süre kıpırdayamadı; başı göğsünün üstünde, yüzü ona dönük uyuyan hemşireyi bir iki saat seyrettikten sonra buz gibi dudaklarıyla uzanıp alnından öptü.

Hemşire birkaç saniye onunla gözlerini kaçırmaksızın bakıştı, sonra yerinde doğruldu, Basargin'i alnından öptü, öper öpmez telaşla koluna sarıldı.

Hastanın alnı kolu sanki buz kesmişti. Bunun üzerine kâfuru çıkardı, iğne hazırlığına başladı. Basargin yerinde kıpırdamaksızın yatarken hemşirenin iğneyi ispirto ocağında kaynatışını, ampulü kırışını, kolunu sıvayıp iğne yapışını umursamazlık içinde seyrediyordu.

Bunalım atlatılmıştı, bu sefer de hasta çok zayıf düştüğü için

(24) Hem yağmurluk, hem de tek kişilik çadır olarak kullanılan bir donanım. (Ç.N.)

hemşire kalp yetmezliğinden korkuyordu. İğneyi yaptıktan sonra hastayı arkasına yastık dayayıp oturttu; sırtındaki terli, soğuk çamaşırları çıkarıp kuru, -hastaya bir an ılıkmış gibi gelen- temiz çamaşırlar giydirdi. Bu işler bitince yeniden şiltelerin üstüne yatırdı, üzerine eğilip yüzünü kısa kısa, sevgi öpücüklerine boğdu.

Katya gözlerinden öperken Basargin gözlerini kapatıyor, öpücükler dudaklarına gelince hafif dudak kıpırdanışlarıyla karşılık veriyordu. Fakat artık bunlar garip gelmiyordu ona, çünkü ikisinin gelecekteki ilişkilerini engelleyebilecek güçlüğü hastalığın en şiddetli dönemini atlattıktan sonra, Katya'nın, göğsüne güvenle yasladığı yüzünü doya doya seyrettiği sırada aşmıştı.

O günden sonra ortak yaşamları başladı. Gerçi ne o, ne de Katya evlenmeyle, kendi aileleriyle, savaştan sonra ne yapacaklarıyla ilgili tek söz söylemediler. Hatta bu gibi durumlarda söylenmesi gereken "Yaşam boyu birbirimize bağlı kalacağız." "Sonuna kadar birbirimizi seveceğiz." türünden sözler de edilmedi. Çünkü orada, savaş koşullarında böyle sözler söylemenin tuhaflığını, yersizliğini ikisi de çok iyi hissediyorlardı. Eğer savaş sürecince ikisinden birinin başına bir şey gelmezse -ki doğası gereği savaşın her günü istenmeyen "eğer"lerle dopdoluydu- birbirlerini sonuna dek sevecekleri konusunda Basargin'in içinde, kendini; hemen açığa vurmayan bir güven belirmişti. Basargin'in bu güveni Katya'ya karşı beslediği duygudan, başlangıçta aşktan çok, aşkın güçlü bir önsezisi diyebileceğimiz bir duygudan kaynaklanıyordu. Katya'yı daha yeterince tanımadan, onun, yaşam boyu sevebileceği bir kadın olduğunu tahmin etmişti; başka bir deyişle Katya'da gerçekte bulunan bir şeyi önceden sezmişti.

Belki de büyük bir aşkın kısa sürede, doğmadan önce şaşmaz

biçimde sezilmesi insanların sık sık, sebebini açıklayamadan, bazen de kıskançlıkları yüzünden alayla "ilk bakışta âşık olmak" diye adlandırdıkları, insanlara özgü güzel özelliklerden biriydi.

İkisinin aşkı basit, kolay bir aşk değildi. Zaten onları kuşatan, kısaca "savaş" diye adlandırdığımız olağandışı ortam içinde bu aşk basit, kolay olamazdı. Çünkü bu olağandışı ortamda geçen her gün insanlara ruhsal, bedensel değişik değişik acıları, tüm kahramanlıkları, tüm sabırları, dayanmanın tüm güçlüklerini, yurt sevgisinin her türlüsünü bu ortama, yarın çıkmak umuduyla bugün giren insanlara duyulan yakınlıkların çeşitlisini tattırıyordu. Yakınlık duyduğumuz insanlar buna karşılık bizden türlü türlü özveriler bekliyorlardı. Ama onların bekledikleri özveri herkesin alkışladığı, ödüllendirdiği, kahramanlık benzeri bir özveri değil; savaşta çevremizdeki bütün insanlara karşı göstermemiz gereken, kimsenin farkına varmadığı, günlük insan davranışı türünden bir özveriydi.

Yurt sevgisi, insan sevgisi, savaşta "biz" kavramını oluşturan her şeye karşı duyulan sevgi, ruhsal gücün öylesine cömertçe harcanmasıydı ki, bu harcanmadan sonra savaşan insanlar arasındaki iki kişinin kişisel duygu payına her zamankinden çok daha az vakit ve enerji düşüyordu. Ancak bu durum iki kişiyi karşılıklı aşkın güzelliklerinden yoksun kılmak şöyle dursun, tam tersine, bütünüyle bu aşka ayrılan ender dakikaları iyilik, temizlik ışığıyla aydınlatıyordu. Böyle dakikaların başka türlü aşk saatlerinden, hatta günlerinden daha değerli olmadıklarını söylemek güçtür. İki boy hendeğinin kesiştiği yerde bir tanıdıkla kısa bir el sıkışmanın yaşam boyu unutulmayan, en kalıcı anılardan biri olabileceğini kim yadsıyabilir?

Gene de Basargin ile Katya'nın savaştaki yaşamları son derece güçtü. "Kendine dikkat et!" bile diyemeden ayrılmalarını mı

dersiniz, baş başa kalma fırsatının çok sınırlı oluşunu mu, yoksa görevdeki karşılıklı konumlarını mı?.. Hele karşılıklı ilişkilerde öyle acımasız bir ölçü vardır ki, bu ölçüyü tutturamadınız mı çevrenizdeki kişilerin sessiz ve korkunç saygısızlıklarıyla karşılaşırdınız. Bütün bunların üstüne bir de yağmurlu havaları, başınızın üstünde sizi koruyacak bir dam bulunmadan geçirdiğiniz soğuk gündüzleri, geceleri, kimi zaman suyla dolmuş, kimi zaman karla örtülüş siperleri, kısacası kaputunuzu çıkarıp bir ateşin önüne oturarak elinizi ısıtma olanaksızlığını ekleyin...

Ya Katya'nın büyük bir dikkatle gizlemeye çalıştığı gebelik durumuna ne demeli? Zavallıcık belli olmasın diye kaputunun üstünden kemerini sımsıkı bağlıyor, Basargin onu böyle gördükçe içi sızlıyordu. Aralarında sert tartışmalar çıktığı hâlde Katya'yı bir türlü cepheden ayrılmaya razı edememişti.

En sonunda ikna olan Katya'nın görevini bırakması, Beltsı havaalanı ve ayrıldıklarından beri hemen hemen üç yıldır görmediği zayıflamış, tozdan esmerleşmiş yüzü, iri, durgun gözleri...

"Neredeyse üç yıl olmuş. Çıldırmak işten bile değil."

Basargin yana döndü, saatli kolunu gözlerine yaklaştırdı, saatin fosforlu kadranında dörde yirmi kaldığını gördü.

Şurka'yı uyandırmamak için bir ayağıyla karanlıkta ayakkabılarını yavaşça yokladı, ikisini de bulup giydi, karyolanın arkasına astığı ceketini sırtına geçirdi, cebinden elektrik fenerini çıkardı, ışığı odanın içinde gezdirdi.

Sandalyeler birbirinden ayrılmıştı, ancak hiçbir şeyin farkında olmayan Şurka horul horul uyuyordu.

Basargin paltosunu giydi, yakasını kaldırdı, bunun üstünden boynuna atkısını sardı, kapıyı açtı ve evi iki bölüme ayıran soğuk koridora çıktı. Tuğladan örülmüş küçük bölümde annesi, Katya ve çocuklar kalıyorlardı; ağaçtan yapılmış büyük bölüm-

de ise mutfakla birlikte Grigori Faddeyiç'in odaları vardı. Basargin dış kapının sürgüsünü çekti, fakat kilidi açamadı. Girdisi çıktısı olan bir kilitti bu.

- Kim o? diye bağırdı biri içerden.

Mutfağın ışığı yandı, kapı hafifçe aralandı.

- Benim, karşılığını verdi Basargin.

Kapıda ablası Yelena belirdi, geceliğinin üstünden kürkünü giymişti.

- Benim, Lenoçka, dedi bir daha Basargin. Yelena, kapıyı arkasından kapatarak koridorda yürüdü.

- Lenoçka, üşüteceksin. Kapıyı kendim açarım. Sen git uyu.

- Hazırlandım, gidiyor musun?

- Saat dört oldu. Yavaş yavaş istasyona doğru yürürüm.

- Yarım saatte varırsın oraya. Mutfağa gel de çay yapayım sana. Biraz da otururuz.

- Teşekkür ederim. Ben gideyim.

Sesinde belli belirsiz bir kıskançlık çınlamasıyla Yelena:

- İçin rahat etmiyor, değil mi? dedi. Peki, git öyleyse.

Dış kapının kilidini açtı.

- Hoşça kal, Lenoçka.

- Güle güle.

Basargin'i kucakladı, yumuşak, ılık dudaklarıyla yanağından öptü.

- Hadi git, Petya. Tanrı mutluluklar versin.

Kardeşine gitmesini söylediği hâlde onu hâlâ kucaklamış duruyordu.

- Dinle, Petya, onu seviyor musun? diye sordu fısıltıyla.

- Evet, seviyorum.

- Çok mu?

- Çok.

- Peki, git, git öyleyse. Yalnız, beni de unutma. Olur mu Petya?

- Sana neler oluyor? Sanki birbirimizi bir daha görmeyecekmişiz gibi.

Yelena fısıltıyla konuşmayı bırakmadan, ateşli bir biçimde:

- Görüşürüz ya da görüşmeyiz, gene de sen unutma, dedi. Görmüyor musun, Şurka ablası olduğumu çoktan unuttu. Sanki ablası değilmişim, yalnız Grigori Faddeyiç'in karısıymışım gibi tavır takınıyor.

- Aman sen de, Lenoçka!

- "Aman sen de. Aman sen de." Ben sana doğruyu söylüyorum, sen bana kalkmış, "Aman sen de Lenoçka!" diyorsun. Ondan boşanmayacağım -önceki konuşmalarıyla ilgisi yokmuş gibi söylüyordu bunları- hayır, boşanmayacağım. Buna gücüm var, ama gençliğim gerilerde kaldı artık. Yakında kırk yaşına basıyorum. Gerçi benim kaç yaşında olduğumu unutmuşsan da, görüyorsun, hayli yaşlıyım. Sonra herhalde seviyorum kocamı. Sevmesem onunla oturmazdım.

Yelena soğuktan büzüştü, kollarını kardeşinin boynundan çekti.

- Eh, git artık. Giderken kilisenin önünden geçme. Orada kapatılmış siperler duruyor. Dümdüz alandan yürü.

Mandalından tutup kapıyı çekti, önce Basargin'in çıkmasını sağladı, sonra arkasından kendisi çıktı.

- Hoşça kal! Yelena.

Ablasını öptü Basargin.

Dışarısı sessizdi, çok da soğuk. Basargin geriye dönüp baktığında ablasını merdivenlerde duruyor gördü. Omuzlarına atıverdiği kürkünün yakasını eliyle boğazında kavuşturmuştu. Yelena kardeşinin dönüp baktığını görünce elini kürkünün altından çıkardı, ona usulca el salladı, sonra hemen içeri girdi.

BÖLÜM 8

Basargin gene de kilisenin önünden yürüdü. Nasıl olsa vakit boldu, kestirmeden gitmek için bir neden göremiyordu.

Aydınlık bir geceydi. Yıkık evlerin uzun gölgeleri şurada burada yola düşüyordu.

Yıkıntıların görüntüsü insanın aklına her şeyin yeni baştan yapılacağı konusunda pek de iç açıcı olmayan düşünceler getiriyordu. Yeni kurulmuş evlerin önemli bir bölümünü dahi yıkıp yeniden yapmak gerekecekti, çünkü bunlar geçici yapılardı, kenti yeni baştan kurarken yıkıntılarla birlikte entipüften yapıların da kaldırılması en uygunuydu.

Böyle düşünceler hoş olmamakla birlikte, yıkıntıların görüntüsü, ne tuhaftır, Basargin'in içinde bulunduğu mutluluk duygusunu, kendine güveni sarsamıyordu.

Bunun bir nedeni, her şeyi darmadağın eden savaşa karşın kendisinin, bir başkası değil de kendisinin, doğup büyüdüğü kentin sokaklarında hayatta kalıp dolaşıyor olması biçimindeki bencilce duyguydu. İkinci neden de kısa bir süre sonra Katya ile görüşecek olması...

"Bu yıkıntıları aşmak, muhakkak aşmak gerek." diye düşünüyordu Basargin. Şimdi yıkılmış evlerin gölgeleri arasından geçip gittiği gibi, ülkenin yıkıntılarını da aşmak yüzde yüz gerek-

liydi. "Ama öyle günler oldu ki, savaştan sonrasını şimdi düşündüğümden farklı olacak sanıyordum."

Gerçekten de öyle günler olmuştu; hem 1942 hem 1943'te, hem 1944'te...

Bir zamanlar fazla derinine inmeden, utkudan sonra her şey birdenbire düzelecekmiş, ülke güllük gülistanlık olacakmış sanırdı. Yoksa bu bir düşüncesizlik ya da düpedüz aptallık mıydı?

Hayır, hiç de öyle değildi. O zamanki duyguların doğal, kaçınılmaz bir gereksinmesiydi bu. Şimdi sokakta giderken, 1944'te Prut'un karşı yakasına başarıyla ve kolayca geçtikleri gün içini dolduran coşkuyu şaşılası bir açıklıkla, bütün ayrıntılarıyla anımsadı.

- Oo, sınırdan ne kadar uzağız!
- Sınıra daha altı yüz kilometre var!
- Bu yıl artık sınıra ulaşırız!

Şimdi bu sözler sınırın kendisi gibi gerilerde kalmıştı. O gece, Prut'un karşı yakasındaki küçük Romen kasabasında, tabur karargâhında toplananlar biraz önce gerçekleşmiş bir mucizenin etkisinden kurtaramıyorlardı kendilerini. Artık "sınıra kadar, "sınırdan sonra" ayrımı kalkmıştı ortadan. Artık, yalnız "sonra" vardı, bunun ardından ikinci bir "sonra", kısa bir süre öncesine kadar herkese ulaşılamayacak denli uzak görünen "savaştan sonra" geliyordu.

Önlerinde daha Budapeşte, Viyana, Berlin vardı; fakat onlar kendilerini bir ormandan geçiyormuş gibi düşünerek, önlerine çıkan engelleri elleriyle iki yana aça aça ilerlerken yalnız geleceği, uzaktaki geleceği görüyorlardı. Bu gelecek, Romen kasabasında onlara masalsı güzellikte gözüküyor, onun güzelliğine hiçbir şey leke düşüremiyordu.

İnsanı birdenbire çarpan, toprak küplerde saklanmış köy şa-

rabı içiyorlar; birbirlerine hiç aykırı düşmeden, en mutlu tahminlerde hemen anlaşıyorlardı. Eğer kimi konularda tartışıyorlarsa, bu, o gece geleceğin mutluluk tablosunu çizmede birbirlerini geçmek isteğinden ileri geliyordu.

Tabur karargâh komutanı Yüzbaşı Miheyev -ne yazık, rastgele açılan bir düşman ateşiyle birkaç ay sonra ölmüştü- bağıra bağıra, eğer Moskova'daki bir hastahanede yatıp, savaşın bitiş törenlerini görmesine izin verirlerse savaşın bitmesine üç dört gün kala hafif bir yaralanmaya gönülden razı olacağını söylemişti.

Savaştan önce Vahtang tiyatrosunda aktörlük yapan gencecik muhabere subayı Teğmen Belinoviç, Moskova'dan mektup aldığını bildirerek bombardımandan yıkılan tiyatroların yeni baştan yapılacağını duyurmuştu sevinçle.

- Yepyeni bir tiyatro! Çok güzel bir yapı olacakmış! Hem de eskisinden yüz kat daha güzel!

Basargin de Smolensk'le ilgili kaygılarını dile getirmişti: Acaba tarihi katedralin ve kalenin fotoğrafları, tam planları saklanmış mıydı?

- Yeter ki bunlar elimizde olsun. Her şeyi yeniden kurmamız için üç yıl yeter de artar bile.

İleri sürülenlere, yapılacak işlere kimse karşı çıkmamıştı, çünkü herkesin gönlünden aynı şeyler geçiyordu.

En çok sözü edilenlerden biri de ilerdeki buluşmalarla ilgili önerilerdi. Savaştan sonra ne yapıp edip görüşmeliydiler. Herkes birbirini konukluğa misafirliğe çağırıyor, ama zamanı gelince görüşüp görüşemeyeceklerini akıllarına bile getirmiyorlardı. Acaba buluşmak dileğinde bulunan kişiler sağ kalacaklar mıydı? Sağ kalsalar bile birbirlerini unutmayacaklar mıydı? Sonra hangi koşullarda karşılaşacaklardı? Kimsenin böyle şeyleri dü-

şündüğü yoktu. Bir kez karar vermişlerdi ya sağ kalacaklar, birbirlerini unutmayacaklar, kesinkes görüşeceklerdi. Savaştan sonraki yaşam son bir top atışıyla başlayacak bir bayram gibi geliyordu onlara.

Basargin şimdi zavallı Miheyev'den başka hiçbir arkadaşının yazgısını bilmiyordu. Neredeydiler, başlarına neler gelmişti? O zamanki umutlarından çoğu gerçekleşmemişti, ama bundan dolayı fazla üzüntü duymuyor, hele kendini hiç aldatılmış hissetmiyordu.

O zamanki sezgileri, tartıştıkları konulardan en önemlisinde yanıltmamıştı, bu da savaşın eninde sonunda bitmiş olmasıydı. Basargin o zaman, o gece, çarpışmaların daha günlerce, belki aylarca sürüp gideceğini biliyor, fakat şimdiki gibi gene kendini mutlu olmaktan alamıyordu. Evet şimdi de öyle, doğup büyüdüğü kentin yıkıntıları arasında içindeki mutluluk duyguları azalmıyordu. Yarın, yarından sonraki gün, daha sonraki günler, aylar; onu yorucu çalışmaların beklediğini; onu bekleyen çalışmaların güçlük bakımından ancak geçirdikleri kanlı savaşın zorluklarıyla kıyaslanacağını bildiği hâlde mutluluğu eksilmiyordu.

Anılara dalıp giden Basargin evden çıkarken ablasının dikkat etmesini söylediği siperlerden birine saplandı. Diz boyu gömüldüğü siperin bir bölümü toprakla üstünkörü kapatılmıştı, ama geriye kalan bölümü sokak boyunca karanlık eğriler çizerek uzayıp gidiyordu. Karla örtülü hendekler, kent sokaklarında tam bir yıl boyu süren çarpışmaları anımsatıyordu insana.

Siperden çıkarak acıyan bacağını ovuşturdu, ondan sonra istasyona doğru yeniden yürümeye başladı. Önünde az bir yol kalmıştı.

"Savaşın bitmesinden iki yıl sonra bile kentin göbeğinde ka-

patılmamış siperler var. Bu da gösteriyor ki durumumuz dışarıdan görüldüğünden, okyanusun ötesinde kendi gazetelerimizde, hatta yabancı gazetelerde okuduklarımızdan çok çok daha kötü. Ama ne olursa olsun, ne olursa olsun..." Basargin düşüncelerinin bu noktasına geldiğinde bir yıl önce bir Amerikalı enerji mühendisiyle aralarında geçen bir konuşmayı anımsadı.

- Ne dersiniz? Yıkılan enerji alt yapınızı, bütün elektrik santrallerinizi, diyelim Dinyeper hidroelektrik santralini kendi olanaklarınızla eski durumuna getireceğinize inanıyor musunuz? diye sormuştu mühendis.

- Bu işleri yapacağımıza inanıyoruz.

- Hayır, ben sizin kendi düşüncenizi öğrenmek istiyorum.

- Benim düşüncem de öyle.

Amerikalı istiyordu ki Mr. Basargin'in bu konudaki düşüncesi herkesinkinden ayrı olsun. Rus Federe Cumhuriyeti Hükümeti, sosyalist devlet planı, Dinyeper hidroelektrik santralini yapan kırk bin işçi, yabancıların yardımı olmadan santrali eski durumuna getirebileceklerine inansınlar da Mr. Basargin öyle düşünmesin; onların yanıldıklarını, Mr. Cook'un, Mr. Smith'in yardımı olmaksızın bu işin yürümeyeceğini söylesin...

Mühendisin anlayışına göre "biz" sözcüğünün kişiliği yoktu. Basargin'e göre ise "biz", sözcüklerin en çok kişiliği olanıydı; "biz" kavramına tüm varlığıyla yalnız kendisi girmekle kalmıyor, kendisiyle birlikte devlet planı da, hükümet de, barajın kurucuları da "biz" sözcüğünün anlamını oluşturuyorlardı.

Basargin konuşmanın sonunda mühendise şaka yapmak istemiş, sosyalizm gibi başarılı, büyük bir işletmenin kendine ait pay senetlerini kimseye satmak niyetinde olmadığını söylemişti. Hemen gözleri parlamıştı Amerikalının.

- Ya! Demek, sizin ülkenizde de pay senetleri var?

Basargin adamın yüzüne şöyle bir bakmış, sonra elini "boş ver" anlamında sallayarak konuyu değiştirmişti.

Birisi kibrit çakmış gibi, karın üstüne istasyonun kapısından ince bir ışık şeridi düştü; resmi giysili, kulaklıklı şapkalı bir demiryolu görevlisi kapıdan dışarı çıktı.

Basargin kapının tokmağından tutarak üşüyen ayaklarını hızlı hızlı yere vurdu.

- Smolensk'ten gelecek tren gecikmiyor ya? diye sordu görevliye.

Adamın tavırları umursamazdı.

- Bir saat gecikmeli, diyerek perona doğru yürüdü.

Basargin ayakkabılarındaki karı eldiveniyle silkti, kapıyı kendine doğru öfkeyle çekerek sigara dumanıyla dolmuş bekleme salonundan içeri girdi.

Salon tıklım tıklım doluydu, sigara dumanından göz gözü görmüyordu. İki yönden gelecek trene binecek yolcular vardı burada; Katya'nın bindiği, Smolensk'ten gelen posta treni ile Moskova'dan gelen ekspresin yolcuları.

Basargin gözüyle oturacak bir yer aradı; sırtlarında yarı mevsimlik, birbirinin aynı palto, başlarında kep bulunan, öğrenci ya da işçi, iki gencin yanına oturdu. Delikanlılar sıranın arkalığına yaslanmış, kestiriyorlardı.

Salonu dolduran insanları incelemeye koyuldu. Eğer yurdundan uzun süre ayrı kalmamış olsa, bu insanların çoğunlukla birbirlerine yaptıkları gibi o da çevresinde kimseye fazla dikkat etmez, kendi düşüncelerine dalardı. Ama şimdi çeşitli amaçlarla, çeşitli yönlere gitmeye hazırlanan, bu her çeşidinden yolcu kalabalığına karşı ilgisiz kalamazdı. Oturduğu yerden adamları gizli gizli süzüyor, aralarında neler konuştuklarına pek de nazik olmayan bir ilgiyle kulak kabartıyordu.

İstasyonun bekleme salonunda gördükleri, 1930'lu yıllardaki birinci beş yıllık planın son zamanlarını; Magnitagorsk, Çelyabinsk, Karaganda gibi şantiye alanlarına dönüştürülmüş kentlere giden demiryollarındaki aktarma istasyonlarını anımsatıyordu ona. Tıpkı o zamanki gibi oradan oraya koşturan, ama bir türlü yerine oturmadığı için dur durak bilmeyen büyük bir kıpırdanma vardı burada da.

Ellerinde keserleri, rulo yapılmış hızarlarıyla bir yanda büyük bir dülger ekibi bekliyordu. Bir mühendis ya da mimar, içinde ozalit kâğıtlarına çizdiği planlar bulunan yapay deriden yuvarlak çantasını oturduğu sıranın üstüne bırakmıştı. Yanında ailesi, bir sürü valizi, çıkınıyla bir demiryolu mühendisi yeni bir inşaat alanına gidiyor olmalıydı. Kucağında bebesiyle genç bir kadın, daha trene binmeden, Minsk'te kocasının çalıştığı özel yapım işletmesinin nerede bulunduğunu yanındakilerden öğrenmeye çalışıyordu.

Bekleme salonunda uğuldayan -yerlerin numaralı olup olmadığı, istasyonda sıcak su bulunup bulunmadığı, gişelerin daha niçin açılmadığı, Moskova trenleri gecikmediği hâlde Minsk'e giden trenlerin niçin geç kaldığı, Smolensk'te her nedense geceleyin büfenin kapalı olduğu, Borisov istasyonunda piliçin daha ucuz, tanesinin yüz rubleye satın alınabildiği türünden -günlük yolcu konuşmaları arasında "yapı", "yapım", "kurmak" sözcükleri ile son zamanlarda kullanılmaya başlanan "yatırım" sözcüğü en çok kulağa çarpanlardandı.

1930'lu yıllarla en büyük benzerlik Leningrad limanında olsun, Leningrad'dan Moskova'ya giden demiryolunda olsun, Moskova'da veya şu Puhovo gibi herhangi bir istasyonda olsun, büyük bir yapım çalışmasının her yerde gözle görülüyor olmasıydı. Bu kaynaşma, cephede genel saldırı öncesinde geceleyin

insanların, silahların bir yerden bir yere büyük kütleler hâlinde taşınmasını andırıyordu.

Basargin'in yanındaki iki delikanlı uyanarak yaslandıkları yerde döndüler. Bu sırada az kalsın Basargin'i yere düşüreceklerdi.

- Bağışlayın, dedi birisi. Yanımıza oturduğunuzu görmedim. Yorgunluktan uyumuş kalmışım.

- Bir şey değil, bir şey değil!

Başlangıçta, işçi ya da öğrenci gibi görünen gençler aralarında konuşmaya başladılar. Basargin ikisinin de mühendis, hatta birinin atölye şefi olduğunu öğrenince çok şaşırdı. Yatırımcı bir işletmedeki görevlerinden Çelyabinsk'e, evlerine dönüyorlardı.

Mühendislerden biri alaylı alaylı gülerek:

- Getirdikleri bujileri alamayacağını söyleyince adamlar deliye döndüler, dedi. Böylelerinin gözünün yaşına bakmam. Hele Paramonov adındaki o yaşlı adam gibilerine hiç acımam.

- Acıman da gerekmez. Tarlanın ortasında, traktörlerin buji yüzünden işlemezse herhalde kimse sana "İyi etmişsin!" demez. Paramonov kendini hâlâ eski günlerde sanıyor. Öyle değil mi? Geçen yıl hangi bujileri verirlerse alıyorduk. Hani insana at armağan etseler dişleri nasıldır diye bakmazsın. Onun gibi bir şey, şimdi öyle mi? O dönem çoktan kapandı.

Basargin iki gencin konuşmasını dinlerken 1944'te yurt dışına çıkmış biri olarak savaşı "daha dün" olmuş gibi düşündüğü hâlde, bu insanların savaşa çoktan olmuş bitmiş bir olay gözüyle baktıklarını gördü. Savaş sonrası dönem uzaktan düşünülünce insana yeni başlamış gibi geliyordu, oysa normal yaşam, istasyondan çoktan kalkmış bir tren hızıyla akıp gitmekteydi.

Konuşmayı başlatan genç birdenbire:

- Paramonov'un kızı güzel, değil mi? diye sordu.

- Evet, gerçekten güzel... Bakıyorum da yavaş yavaş adama acımaya başladın.

- Bırak şimdi saçmalamayı! İş başka, o başka...

- Neymiş "o" dediğin şey?

- Benim özel yaşamım, kişisel duygularım...

Basargin ciddi ciddi iş konuşurken ansızın çocuklaşan genç mühendislere baktı. "Ne kadar da genç bunlar! Şurka'dan da küçükler. Yirmi üçünde varlar mı, bilmem."

Hoparlörden, Moskova ekspresinin Puhovo'dan bir önceki istasyondan kalktığını duyurdular. Bekleyenlerden çoğu gürültüyle ayağa kalktı, kapının dar kanatlarından ikisini birden açarak perona hücum ettiler. Bu sırada salonun içi buz gibi bir havayla doldu.

Açılıp kapanan kapılardan, uğultulu konuşmalardan sonra içerisi sepsessiz olmuştu. Basargin gençler gittikten sonra boşalan sıraya rahatça oturdu, gözlerini kapatıp düşünmeye başladı. O anda aklından geçenler bambaşka şeylerdi. Biraz önce yanlarında oturduğu delikanlılar, belki de yeni kuşakların durmadan değişmesi sonucu kendisinde olmayan, Şurka'ya benzer özellikler taşıyorlardı. Oysa Basargin, kendisini genç neslin bir temsilcisi olarak görürdü. Savaş çıktığı sırada bu mühendisler lise son sınıfa gidiyor olmalıydılar, ama şimdi okulu bitirip ikisi de sorumluluk yüklenmişlerdi. Savaş sonrası ilk beş yıllık planın, devlet planlarından en zorunun kendi omuzlarına bindiğini biliyorlardı, bunu çoktan benimsemişlerdi.

Basargin birinin dikkatli bakışlarını yüzünde hissederek gözlerini açtı.

Karşısındaki sırada iri yarı bir adam oturuyordu. Adamın sırtında, astarı pamukla beslenmiş bir asker ceketi, bacaklarında gene pamukla desteklenmiş bir pantolon vardı. Omuzları öyle-

sine genişti ki, ceketin üst düğmeleri iliklere kavuşmadığı için açık kalmıştı. Yana yatırdığı kulaklıklı başlığının altından koyu kestane kıvırcık saçları görünüyordu. Esmer güzeli çingene yüzünde insana hem tanıdık gelen, hem de nerede gördüğünüzü anımsamayacağınız bir hava vardı.

Adam Basargin'in yüzüne bakıyor, tüttürdüğü sigarayı düşürmemek için, düzgün metal dişlerini aralamaksızın yayvan yayvan gülüyordu.

Basargin'in gözlerini açtığını görünce;

- On dakikadır yüzünüze bakıyorum, dedi. Sizi iyice gözüm ısırıyor. Yalnız orada mı gördüm, bir başka yerde mi, onu çıkaramadım.

- Neresi orası?

- 1945 martında Köln yakınlarında Sigsburg savaş tutsakları kampında karşılaştık sanıyorum.

Adam bunları söyler söylemez yüzündeki gülümseme silindi. Dudakları birleşip metal dişleri görünmez olunca -onu tanımasını engelleyenin bu olduğunu şimdi anlıyordu- Basargin bu yüzü nerede gördüğünü şıp diye anımsadı. 1945 martında yağmurlu, çamurlu bir gündü. Yanında ondan bir adım bile ayrılmayan bir Amerikan albayıyla birlikte, yurttaşları tutsaklıktan kurtarma kurulu üyeleri olarak Köln yakınlarındaki Sigsburg kampına gelmişlerdi.

Kampta tam bir yönetim boşluğu vardı. Almanlar geceleyin yönetimi bırakıp kaçmışlar, Amerikalılar ise henüz gelmemişlerdi. Birinci barakada gür kıvırcık saçlı, uzun boylu, ama zayıflıktan kemikleri çıkmış bir adam ilk anda Basargin'in dikkatini çekti. Adamın yüzünün derisi kemiklerine yapışmış, yırtıklar içindeki, siyah denizci ceketi çıplak omuzlarında korkuluk gibi asılı kalmıştı.

Bu garip görünüşlü tutsak, Basargin'in apoletlerini dikkatle süzmüş, sonra "hazır ol" duruşunda toparlanarak alçak sesle şunları söylemişti:

- Binbaşı yoldaş, ben Kıdemli Başçavuş Yegorov! Tutsakların geçici komutanıyım. Kampta iki bin tutsak var. Hepsi hasta, iyileştirmek için elimizden geleni yapıyoruz. Alman nöbetçilerinin çoğu kaçtı, kaçmayanları da biz öldürdük. Başka olay yoktur. Gelişinizi bekliyorduk.

Basargin önce başçavuşun heyecandan doğru dürüst konuşmadığını sandı. Sonra yüzüne dikkatle bakınca gördü ki, ağzının içi bomboştu, tek dişi bile kalmamıştı.

Barakalar boyunca kampta dolaşmaya başladılar. Her adımda barakalardan çıkan, yaslandıkları duvarlardan ayrılan, oturdukları yerlerden kalkan tutsaklar birer ikişer sökün ediyorlardı. Basargin sonunda yüzlerce sıska, yırtık pırtık giysili insanın toplandığını gördü. Oradaki boş bir fıçının üstüne dikilip, başından şapkasını çıkararak, heyecandan sesi kesile kesile, önünde toplanan iki bin kişilik kalabalığa birkaç basit sözcükle artık özgür olduklarını, anayurdun onlara selam gönderdiğini söyleyince bütün tutsaklar ağlamaya başladılar, sonra da hep bir ağızdan "enternasyonal"i söylediler. Bunu işitince Basargin de ağlamaya başladı. Fıçının üstünde ağlamasını durdurmaya çalışmadan, karşısındakilerden utanmadan hem ağlıyor, hem de marş söylüyordu: "Biz, bizim yeni dünyamızı kuracağız, hiçbir şey olmayanlar her şey olacaklar." Basargin enternasyonali söylerken, duyduğu heyecan ve mutluluğun etkisiyle ağzından çıkan sözcükleri kendisi bile işitmiyordu.

Başka kamplara da gitmek gerekiyordu. Çevresinde iki bin kişilik kalabalıkla Basargin barakalar arasından geçerek geriye döndü. Başçavuş Yegorov en önde, onun yanındaydı. Çıplak

omuzlarına astığı akordeonunun körüğünü olanca genişliğiyle aça aça, çirkinleşmiş yüzü mutluluktan parlayarak kalabalığın söylediği türküye çalgısıyla eşlik ediyordu. Kampta birisinin uydurduğu, her dörtlüğü şu sözlerle biten ritimsiz bir türküydü bu:

"Biz bu tutsaklığa katlanamayız.

Ne yaparsanız yapın burada yaşayamayız."

Kalabalık, dış kapıya gelince onlardan ayrılacaktı ama Basargin'in içinde sanki hep birlikte anayurda kadar yürüyeceklermiş gibi bir duygu vardı.

Karşısındaki sırada oturan adam:

- Nasıl, şimdi beni anımsayabildiniz mi? diye sordu.

- Evet, anımsadım, yoldaş Yegorov.

- Sivil giysilerimizle de olsa yanılmadığımı biliyordum. Belleğim çok güçlüdür. İyi şeyleri de unutmam, kötüleri de... Şimdi ne yapıyorsunuz?

- Yurt dışında görevdeydim.

- Ben burada, Puhovo'daki Lenin kolektif çiftliğinde işçi kolbaşısı olarak çalışıyorum. Çiftliği gördünüz mü? Tanıyor musunuz?

- Savaştan önce adını işitmiştim. İlçenin en iyi çiftliği derlerdi.

- Gene en iyisi olacak. Şimdi zaman yitirmenin sırası değil. Eğer dişlerimi, kemiklerimi yitirken saymazsak kampta tam üç yılım gitti.

Adam üzgün üzgün gülümsedi.

- Partide misiniz? diye sordu Basargin.

- Üyelik hakkımın yeniden verilmesi için baş vurdum. Nedense iki yıldır bekletiyorlar. Oysa kampta yeraltı örgütünün başkanı olduğumu kanıtladım onlara. Tutsak düştük diye elimi-

zi bağlayıp boş durduğumuzu mu sanıyorlar ne?

- Elbette boş durmamışsınızdır.

- Nasıl "enternasyonal" söylediğimizi unutmadınız, değil mi?

- Nasıl unuturum?

- Sanıyorum savaş bir sınıf savaşıydı. Belirli bir sınıfın savaşı... Yanımızda İngilizlerin, Amerikalıların kampları da vardı. Faşistler onlara daha başka, adam gibi davranıyorlardı. Ama biz köleymişiz gibi ölümle yüz yüze bırakılmıştık. Faşistlerin onlara böyle davranmalarının nedeni, savaşın sonunda kimin dost, kimin düşman olacağını bilmeleriydi. Çünkü biz Sovyet yurttaşları, susta duranları saymazsak, faşistlerin can düşmanlarıydık. Hep de öyle kalacağız. Bizi ezmelerinin tek nedeni bu. Öyle değil mi? Siz ne dersiniz?

- Ben de öyle düşünüyorum.

- Siz okumuş adamsınız, bizden daha iyisini görürsünüz.

Basargin Yegorov'un söylediklerini yadsımak istedi. Ama Yegorov durdurdu onu.

- Bizim de okumuşluğumuz var, o konuda kendimi eksik görmüyorum. Ama sizin öğreniminiz benimkinden daha fazla olsa gerek... Neyse onlar bizi alt etmeye çalışırken biz onları alt ettik. Smolensk postasını mı bekliyorsunuz?

- Evet, karım geliyor.

- Az sonra istasyonda olacak. Çıkalım hadi.

Birlikte perona yürüdüler, Yegorov Basargin'e elini uzattı.

- Eh, bir daha görüşünceye dek hoşça kalın! Lokomotife yetişebilmek için benim öne koşmam gerekiyor. Bir istasyon ilerde ineceğim. Makinist arkadaşımdır, o da eski denizcilerden. Yanına bindirir beni.

Basargin elini kolunu sallayarak yürüyen, bu iri yarı adamı

gözleriyle bir süre izledi. "Onlar bizi alt etmeye çalışırken biz onları alt ettik." diye düşündü büyük bir kıvançla.

- Evet, eninde sonunda alt ettik, diye düşündüklerini bir daha tekrarladı.

Yakında duran bir kadın Basargin'in bu sözü kendisine söylediğini sanarak:

- Bir şey mi dediniz? diye sordu.

- Hiç...

O sırada dönemeçten lokomotifin sarı ışığı ansızın çıkıverdi. Arkasından trenin tüm gövdesi belirdi, kulakları sağır eden bir gürültüyle ileri doğru atıldı, sonra gıcırtılar arasında yavaşlayarak durdu. Peronda bekleyen kalabalık vagonların kapılarına saldırdı.

Basargin istasyon kampanasının altında bir duvara yaslanmış, olanları uzaktan izliyordu. Bunca yolcu arasında karşılayıcı olarak bekleyen tek kişiydi. Duvar dibinde yalnız başına dikilirken yüreği tıp tıp ediyordu. Ya Katya trenden çıkmazsa? Ya Smolensk'te bir gün daha geçirmeye karar vermiş de onu almadan eve tek başına dönmek zorunda kalırsa?

Yarı karanlıkta vagonlardan inen yolculara korka korka bakıyordu. Kadınlardan hiçbirinin Katya olmadığını bile bile bir ara kendini tutamadı, yaslandığı duvardan ayrılarak ileri atıldı ve pamukla beslenmiş ceket giyen, başına köylüler gibi kocaman bir yazma bağlamış bir kadının arkasından koşarak seğirtti. Onun Katya'ya benzemediğini uzaktan da görüyordu, ama kadına yetişip yüzüne bakıncaya dek içi rahat etmedi.

Sonra geriye döndü; gene eski yerine, "kente gider" levhasının asılı bulunduğu kapının yanına, tam kampananın altına gelerek durdu.

"Belki kente giden başka bir çıkış daha vardır. Peronun öte-

ki ucunda bir tane daha olmasın?" diye düşünüyordu.

Trenden inen birkaç kişi daha yanından geçip gittiler. Bunlar son yolcular olmalıydı. Sonra uzaktan paltosu, baş örtüsüyle Katya'yı andıran bir kadın belirdi. Önünden geçerken onun da Katya olmadığını gördü.

İstasyon nöbetçi memuru olan kırmızı şapkalı, kocaman keçe çizmeli bir kadın sert sert:

- Yoldaş çekilin oradan! diye bağırdı.

Basargin yana çekildi, kadın kampananın ipine eğreti eğreti iki kez asıldı. "Bam... Bam..."

Basargin, onu durduğu yerden oynatmalarına hayli canı sıkılmış olarak aptalca bir merakla kampanaya, onu çalan nöbetçi memura bakmaya başladı. Eğer kampanayı çalan kadın işini bitirdikten sonra "kente gider" levhası asılı kapıya doğru yönelmese, Basargin de onu gözleriyle izlemese tam o sırada oraya doğru yürüyen Katya'yı göremezdi.

On adım ilerisinde gerçek Katya, birlikte geçirdikleri savaşın son kışında istese her gün görebileceği, etten kemikten Katya, Katya'nın ta kendisi gidiyordu. Sırtında o zamanki gibi bir gocuk, başında o zamanki gibi, hayır o zamanki gibi değil aynı, biraz da yana kaymış kulaklıklı başlık. Yalnız, tüylü keçe çizmelerini daha önce hiç görmemişti. Kül rengi keçe çizmelerin burunlarına siyah meşin geçirilmişti. Gocuğunun üstünde ise gözlerinin alışığı bir şey eksikti: Basargin ilk bakışta bu eksikliğin, omuzdaki tüfek ile tüfek kayışı olduğunu anladı.

- Katya! diye seslendi bir kez.

Seslendi, ama onun dönüp bakmayışına çok şaşırdı. Katya bakmamıştı, çünkü Basargin fısıltıyla söylemişti adını.

- Katya! diye haykırdı ikinci kez.

Başlangıçta sesin ne yönden geldiğini anlamayan Katya, baş-

ka yerlere bakmaya başladı. Bu sırada Basargin karısının küçücük kulak ucunu, başlığının altından fırlamış bir demet gür saçını gördü. Sonra Katya asker dönüşüyle, sertçe geriye döndü, Basargin'i gördü.

Basargin iki adımda karısının yanına vardı, kimseye aldırış etmeksizin onu kucakladı, kaldırdı, sonra yere bıraktı, dudaklarından birkaç kez öptü, elinin birini kurtararak öpmesine engel olan şapkasını geriye itti, bu da yetmeyince Katya'nın kulaklıklı başlığını başından sıyırdı, yüzünü, saçlarını, sonra gene yüzünü öptü, öptü...

Sonra karısının arkasını çevirip başını kabaca öne eğerek yüzünü gıdıklayan saçları ile gocuğun yakası arasındaki ılık boynunu öptü.

Ancak o zaman Katya onun kollarından kurtulabildi. Bu sefer kendisi Basargin'in ellerini tuttu, keçe çizmelerinin burnuyla kocasının ayakkabısının burunlarına bastı. Sanki Basargin onu çevresinde döndürecekmiş gibi kendini geriye attı, soluk soluğa kalmış, yüzü pembeleşmiş, saçı başı dağılmış, şapkası başından uçmuş bir durumda kocasının gözlerine uzun uzun baktı.

"Aman Tanrım, ne kadar da değişmiş! Yüzü ne kadar yorgun, eskisine göre ne kadar sert! Oysa gözleri aynı, tıpatıp aynı!" diye düşünüyordu Katya.

Onun başını kendine iyice yaklaştırdı, kır düşmüş saçlarını iki eliyle birden karıştırdı, öptü.

Kocasını bıraktıktan sonra sertçe:

- Başlığını ver! dedi.

Basargin başlığı yerden alıp verdi.

- Gidelim.

İstasyonun arkasından geçtiler; birbirlerinin elini bırakmak-

sızın, öteki ellerinde şapkaları, yirmi adım kadar yürüdükten sonra bunun farkına vardılar; birbirlerine bakıp gülerek şapkalarını giydiler.

Eve gidelim, dedi Basargin.

- Dur biraz... Bir yere uğrayacağız, dedi Katya.

Sonra da kararlı adımlarla sola saptı.

- Neden gidiyoruz oraya?

- Yakındır. Çok yakındır. Üç dakikada varırız.

- Ne var orada? Niçin gidiyoruz?

- Çalıştığım hastahaneye uğrayacağız. Bugün göreve gelemeyeceğimi söyleyeceğim, sonra hemen eve gideriz. Yalnız bir dakikalığına, birkaç sözcük... Tamam mı?

- Tamam.

İçten gelen uyumlu bir hareketle arada bir aynı anda birbirlerinin elini sıkarak, bundan dolayı çok sevinerek, hiç konuşmaksızın koşa koşa hastahaneye geldiler.

Hastahane; istasyon ve kentin bütün öbür resmi binaları gibi duvarları kütüklerden örülmüş uzun bir baraka içine yerleştirilmişti. Basargin'in elini son kez sıkan Katya, "Bir dakika," dedikten sonra merdivenlere koştu, kapıdan içeri girdi. Basargin ise ayaklarının ucuna bakıp ayakkabılarıyla karı gıcırdatarak ileri geri yürümeye başladı.

Evine döndüğünü en sonunda ancak şimdi anlamıştı. Cherbourg'da "Donbass" tankerinde nöbetçi tayfanın neşeli sesi olarak anayurdunun onu karşıladığı büyük "biz"e şimdi de yalın ama sevinç dolu "biz ikimiz" ekleniyordu. Basargin bu ikinci "biz" yokken tam mutlu olmadığını, hiçbir zaman da gerçek mutluluğu tadamayacağını anlamış bulunuyordu.

Şimdi tamamlanan bu güzel eksiklik Katya'ydı, iri ve biraz hüzünlü gözlerinin olağanüstü bakışından şimdi de eskisi gibi

irkildiği Katya, ayaklarında meşin kaplı keçe çizmeleri, sırtında gocuğu, başında biraz yana kaymış kulaklıklı şapkasıyla birdenbire karşısına çıkıveren; elleri ılık ılık, parmağına basit bir yüzük takılı Katya. Şapkasının altından çıkan saçları gür, koyu, ama Tanrı ömür boyu birlikte yaşatır, ikisini bir yastıkça kocatırsa bu saçların arasına gümüş teller karışacak Katya...

Tam üç yıldır beklediği, şimdi de dışarı çıkması için, çalıştığı hastahanenin kapısı önünde üç dakikadır tur atarak yolunu gözlediği Katya...

O, kapıda bekleyedursun, dışarıya beyaz gömlekli, başı keplı, ayaklarına bol çizmeler giymiş, tostoparlak, genç bir hastabakıcı çıktı. Kadın merdivenlere gelince durdu, yüzünde bir tasayla dört bir yana baktı, gözleri Basargin'i bularak tepeden tırnağa süzdü, sonra bir çığlık atıp içeri kaçtı.

Onun ardından gene beyaz gömlekli, başı yazmalı, yaşlıca bir hastabakıcı çıktı. İkincisi, köylüler gibi elini çenesinin altına dayadı, Basargin'e ciddi gözlerle uzun uzun baktı, sonra sessizce içeri gitti.

O zaman Basargin bunların Katya'nın gönderdiği görücüler olduğunu anladı, katıla katıla gülmeye başladı. Katya geldiğinde hâlâ gülüyordu.

- Neye gülüyorsun?
- Onları sen mi gönderdin?
- Hayır, kendileri görmek istediler.
- İzin alabildin mi?
- Evet, aldım.

El ele tutuşarak istasyona döndüler; oradan Basargin'in üç saat önce tek başına yürüdüğü, boylu boyunca siperler kazılmış dar sokaktan geçip eve doğru yöneldiler.

Söyleyeceklerini ister istemez eve bırakarak, hiç konuşma-

dan yürüyorlardı. Fakat biliyorlardı ki birbirlerine bu derece yakınken susmak korkunç değildi. Yalnız susmak mı? Onları en uzak düşüncelerin tutsaklığından kurtarıp birbirlerine döndürmek için hafif bir dokunması yeterli olan yanındaki eli kendi elinde hissederek, kendi düşüncelerine kapılıp gitmek de korkunç değildi.

Basargin yürürken ortalığın aydınlanmaya başladığını, geceleyin içinden geçtiği kentin az sonra ona tatlı tatlı gülümseyeceğini düşünüyordu. Çünkü küçücük evler dahi aydınlıkta daha gösterişli, daha sağlam görünür; geçici olarak yapılmış ağaç barakaların derme çatmalığı bile halkın yeniden doğuşa olan yok edilmez yeteneğinin izlerini taşır.

"Gerçekçi bir gözle bakarsak gene de çok ev yapmak gerek." diye düşündü.

Yoksa gerçekçi gözle bakmıyor muydu Basargin? Gerçekçi değil miydi? Çok ev yapılması gerektiğini tam olarak anlamıyor muydu? Bütün bunları gördüğü için neşesi mi kaçmıştı? Hayır, neşesi kaçmamıştı, çünkü insanoğlunun gerçekleştiremeyeceği hiçbir umut yoktu. Bir insanın yaşamında olabilirdi umudu gerçekleştirememek, ama toplumun yaşamında olamazdı.

Birden durarak Katya'nın yüzüne baktı.

- Seninle biz, ikimiz de romantik insanlarız, değil mi?

- Evet.

Katya böyle karşılık vermişti ama Basargin'in bu soruya hangi düşünce aşamalarından sonra vardığını bilmiyordu. Bildiği, anladığı tek şey, kocasının o anda çok mutlu olduğu; bunun, yüzüne bütün açıklığıyla yansıdığıydı.

- Evet, romantik insanlarız, diye üsteledi Basargin yeniden.

Yürürlerken Katya kocasının dönmesiyle, ne kadar güç de olsa okulunu bitirebileceğini düşündü. Topu topu yirmi sekiz

yaşındaydı. Mayısta yirmi dokuzuna basacaktı. Öyle de olsa yirmi dokuz yaş neydi ki? Kocasının yanındayken kendine güveni kat kat artmıştı. İkisinin dışında Moskova'da bir adamın birtakım yasalara, garip haklara dayanarak ona arada bir aptalca mektuplar yazan, onu karısı olarak adlandıran, kimi zaman yalvararak, kimi zaman zorlayarak onun yanına dönmesini isteyen, çoktandır yabancılaştığı bir adamın, onun yolunu gözlediğini düşünmek bile istemiyordu.

Basargin'in elini bıraktı, dirseğinin altından tutup ona iyice sokulduktan sonra beklenmedik bir biçimde:

- Mayısta yirmi dokuzumda olursam bunun bir zararı yok, değil mi?

Basargin de ona bu soruyu sorduran düşüncelerin akışını anlayamadı, fakat karşılık olarak yapabileceği en iyi şeyi yaptı; Katya'yı kendine çektikten sonra sımsıkı kucakladı, dudaklarından uzun uzun öptü. Sonra gene bir şey söylemeksizin koluna girdi, birlikte yürümeye başladılar.

- O zamana dek boş duran sokakta işe koşan ilk insanlar belirdi. Hafif bir duman kokusu duyuluyor; uzun, düz duman sütunları bacaların üzerinden rüzgârsız göğe doğru yükseliyordu.

"Anayurdun dumanı... Anayurdun dumanı..." diye düşündü Basargin.

Gece. Otelin açık penceresi önünde oturuyorum ve Kapitol'ün beyaz kubbesini görüyorum. Kubbenin arkasında evler, sonra gene evler; Washington'ın bana yabancı gelen evleri... Sonra da okyanus, okyanusun ötesinde Avrupa... Ancak bütün bunlardan sonra anayurdumun, Sovyetler ülkesinin sınırları başlıyor.

- Anayurdun dumanı, diye fısıldıyorum.

Gözlerimin önünde Ukrayna'nın vıcık vıcık bahar çamurları, uzak yangınların dumanları, kollarında mermi taşıyan topçular geçip gidiyor.

Kızıl Alan... Yağmur. Anıtkabrin alt basamaklarına düşen ıslanmış faşist sancakları.

Çocuklar... Küçük bir fabrika. Stalingrad traktör fabrikasının parçalarını eski tezgâhlarda frezeleyen on üç on dört yaşlarındaki çocuklar.

Gençler... Sivri uçlu miğfer giydirilmiş askeri kurs öğrencileri araçlar üstünde Riyazan sokaklarından geçiyorlar ve "Dinle işçi, savaş başladı..." marşını söylüyorlar.

Bayramlar... Çiçeklere boğulmuş Çkalov,[25] bağrışmaların doldurduğu Gorki caddesinden arabasının içinde gidiyor.

Cenaze törenleri... Dizi dizi suskun insanlar Bolşaya Dmitrovka'dan geçip Sütunlu Salon'un yas krepleri bağlanmış kapısına doğru ağır ağır ilerliyorlar.

Ve kahramanlıklar, kahramanlıklar, kahramanlıklar...

Neva Caddesi'nde Cambul'un sözlerini taşıyan pankartlar: "Leningradlılar, çocuklarım benim!"

Rıbaçyi yarımadasında radyonun başında ağlayan; sürüp giden savaşa karşın 1941'de Moskova'da Kızıl Alan'da 7 Kasım'da devrimi kutlama törenleri yapılıyor diye sevinç gözyaşları döken keşif kolu askerleri.

Stalingrad'da bir nehir geçidi. Her güç üç kez Volga'yı karşıdan karşıya geçerek yaralı taşıyan ve sanki bir suçmuş gibi, yaşamayı ve sevmeyi ne kadar çok istediğini bana söyleyen bir genç kız...

---

(25) Pavel Çkalov: (1904-1938) Uçak kazasında ölen ünlü bir Sovyet havacısı. (Ç.N.)

Yurdum, sevgili yurdum! Seni nasıl görüyorsam, nasıl tanıyorsam adını da öyle anıyorum. Sessizce sevilen felaketlerden özveriyle korunan Sovyetler ülkesi, bizim ülkemiz! Seni tam olarak anlamak istiyorum: Neyin nesisin? Basarginlerin yurdu, onların yuvası mı? Yoksa basımevinde bu kitabı dizecek kişinin mi? Senin uğruna çalışan, senin için savaşan her insanın yurdu, yuvası da olabilirsin. Belki de insanlığın var olması amacıyla, ilk kez milyonlarca yalnızlığın kaçınılmazlığı yalanını, o korkunç yalanı yıkan halkların, milyonlarca insanın yurdusun. Ne dersin? Yoksa sen bunların hepsi olup, bir okyanusun tek tek su damlalarına dağılıp onlara sığması gibi, tek tek insanların gönlünde, böylece de milyonlarca gönülde yer etmiş bir aşk mısın? İnsanın gönlü, anayurdunun bir parçasının, aynı zamanda milyonların ortak duygusunun bir parçasının en güvenilir korunağı değil midir?

Senin bütün gücün, bütün şanın, bütün yenilmezliğin bundan ileri gelmiyor mu, ey savaşın delik deşik ettiği, fakat gücünü yine de yitirmemiş, ey yaralarının hepsi daha sarılmadığı hâlde düşmanlarının kötü baktığı, ey gururlu, ey zincire vurulmayan yurdum?...

KONSTANTİN SİMONOV VE "ANAYURDUN DUMANI"

Simonov'un "Anayurdun Dumanı" adlı küçük romanını ilk okuduğum zaman yurt sevgisinin ateşli bir dille anlatıldığı bir yapıt olarak algılamıştım. Romanın Yazko yayınları arasında çıkması kararı üzerine çevirisini bitirip teslim ettiğimde ise kaygılanmaya başladım! Kitap, "Komünizm propagandası var." savıyla toplatılabilir, yasal kovuşturmaya uğrayabilirdim. Bunların dışında evimde arama yapılıp, yıllar boyunca güçlükle topladığım Rusça kitaplarım, sözlüklerim inceleme istemiyle alınıp götürülebilirdi. Çevirinin basılışını izleyen aylarda tedirgin bekleyişim epey sürdü, ancak korktuğum başıma gelmedi.

Daha önce Simonov'un başka romanlarını, öykülerini büyük zevkle okumuştum. II. Dünya Savaşı'nın çarpışmalarını değişik cephelerde adım adım izleyerek gördüklerini, öğrendiklerini günü gününe "Kızılyıldız" adlı Ordu Gazetesi'ne yazan savaş muhabiri Simonov'un bu yazılardan zengin izlenimlerinden, gözlemlerinden yararlanarak ortaya koyduğu bu yapıtlardan bir kaçını da Türkçeye çevirmiş bulunuyordum.

Simonov ülkemizde oldukça tanınan, okurlarca sevilen önemli bir yazardır. "Gündüzler ve Geceler, Silah Arkadaşları, Ölenler ve Yaşayanlar, İnsan Asker Doğmaz, Özel Yaşam Dedik-

leri" adlı romanları ile birçok öyküsü Türkçeye çevrilmiş ve ilgiyle okunmuştur.

Simonov, gazeteciliğinin sağladığı çeşitli çevre ve ortamları tanıma olanağı, derin gözlem gücü, en kestirme yoldan, tarafsız anlatma alışkanlığı yazınsal (edebi) yapıtlarına tümüyle yansıtmaktadır. Bir yandan olaylara soğukkanlılıkla yaklaşırken, öbür yandan da insanları nesnel gözle, ruhsal irdelemelerle ama tüm insan sıcaklığıyla gözler önüne serer.

"Anayurdun Dumanı" romanını okuyan ünlü bir yazarımız "Simonov propaganda yapmış." dediğinde kitabı çevirirken düşündüklerim aklıma geldi.

Romanın ikinci baskısı için çevirisini okuyup düzeltmeler yaptığım sırada propaganda ögesini özellikle göz önünde tuttum. Gerçekten var mıydı böyle bir şey? Toplumcu gerçekçilikte doğru olduğuna inanılan bir görüşün her yerde desteklenmesi; burada ısrarla, çocuk saflığıyla durulması dışarıdan propaganda olarak algılanmıyor muydu? Doğallıkla, toplumcu gerçekçiliğin kaynağı olan toplumculuk (Sosyalizm) eleştirel bakışa izin vermez. O nedenle olaylara değişik açılardan yaklaşım söz konusu değildir. Bireylerin çeşitli sorunlarından, umutlarından, heveslerinden, açmazlarından çok; toplumun geleceği, mutluluğu söz konusudur. Bu bir parti ilkesidir. Güçlü bir toplum yaratılınca tek tek mutlu bireylerin oluşacağına inanılır.

Siyasal yönetim biçimi toplumcu olan devletlerden ilkin Sovyetler Birliği'nde resmen başlamak üzere 1985'te bir döneme, yeniden yapılanma (prestroyka) dönemine girilmiştir. Toplumun ekonomik yapısı yeniden düzenlenecektir. Bu arada yönetime, tüm etkinliklere açıklık (glasnosv) getirilmek istenmektedir. Altı yıldır süren uygulama odur ki, Sovyetler Birliği ve öbür Doğu Avrupa ülkeleri eski kapalılığı bırakıp gelişmiş batı ülke-

lerine yaklaşma, hatta onlarla bütünleşme amacındadırlar. Toplumculuğun bu ülkeleri kalkındırmada yetersiz kaldığı bir gerçektir. Tümüyle yanlış olduğunu söyleyenler ise kendileri yanılıyor olmalılar. İnsan topluluğunun neredeyse yarısına yakın bir bölümü (Çin Halk Cumhuriyetiyle birlikte) 50-70 yıllık bir sürede daha önce denenmiş bir siyasal-ekonomik yönetim biçimini oturtmaya çalışmışlar, tutmayınca yeni yönelişlere geçmişlerdir. Uygulamanın ilerde hangi değişikliklere uğrayacağını tahmin etmek zordur.

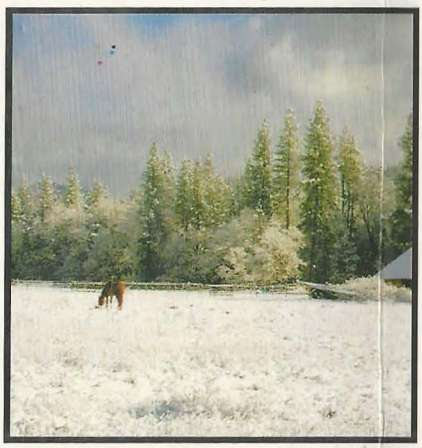
Bir edebiyat yapıtını okumak, beğenmek, gerektiğinde çevirmek olağan bir şeydir. Bu yapıt nasıl bir toplumda, hangi koşullarda yazılmış olursa olsun... "Anayurdun Dumanı" romanında ülkesini, toplumunu, insanları seven, canla başla çalışan, başkaları için içten gelerek özveride bulunan kişilerle karşılaşıyoruz. Bu insanlar güzeldir, inançlı oldukları için hırçındırlar ama sevecendirler. Hepimizin yurdumuzu, insanlarımızı sevmemiz gerekir.

Mehmet Özgül

Konstantin Simonov

ANAYURDUN DUMANI

"Senin bütün gücün, bütün şanın, bütün yenilmezliğin bundan ileri gelmiyor mu ey savaşın delik deşik ettiği, fakat gücünü gene de yitirmemiş, ey yaralarının hepsi daha sarılmadığı hâlde düşmanlarının kötü baktığı, ey gururlu, ey zincire vurulamayan yurdum?"

ISBN 975-308-035-2